magazin istoric

ANUL XVII Nr. 6 (195) IUNIE 1983

a

b

c

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVII

Nr. 6 (195)

iunie 1983

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

④ ①

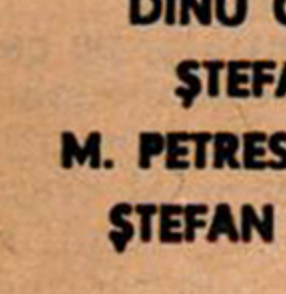

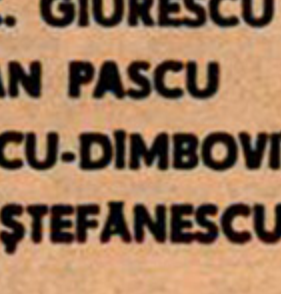

② ③

SUMAR

Eroul deosebit — erou al eroilor:
Ion Popescu-Puţuri **2**

Acum 50 ani. Comitetul Naţional Antifascist...:
Ion Ardeleanu **4**

Orizont istoric:
Cristian Popişteanu **8**

Tîrgovişte:
N. Constantinescu **9**

Gînd şi faptă naţională în 1848:
Gh. Platon, Paul Păltănea, P. Cernovodeanu, Gherasim Cristea-Piteşteanul **14**

Tezaurul de la Căuaş şi brăţara de aur de la Dipşa:
Ştefan Burda, Dan Drăguş **21**

Blestemata foame de aur a lui Pedro de Alvarado:
Mario Rosenthal **22**

Tradiţia studiilor sud-est europene s-a născut la Bucureşti:
Bianca Valota Cavallotti **27**

Din nou despre Dieppe:
Terence Robertson, Florin Hera **28**

Cantacuzinii moldoveni (III):
Ştefan S. Gorovei **33**

Şcoli unice în Europa bîntuită de fascism:
M.I. Dragomirescu, V. Bordeianu **35**

Drumul spre Pearl Harbor:
Gordon W. Prange **39**

În Bucureşti, acum 50 ani **44**

A.J.P. Taylor şi lordul Beaverbrook **50**

1588. Eşecul tentativei iezuite din Moldova:
Theodor Holban **53**

Daniel Defoe — în serviciul Maiestăţii Sale...:
Richard Deacon **57**

• **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1983... 38** • **Cărţi sosite la redacţie... 56** • **Poşta** Magazin istoric... **63**

COPERTELE NOASTRE

④① Bijuterii salvate de lăcomia conchistadorilor, descoperite în morminte de incineraţie din Monte Albán, nucleul aşa-numitei culturi Mixtec (sec. XIII-XV). Minunatele comori sînt expuse în Muzeul naţional de antropologie al Mexicului, un aşezămînt de cultură ce se înscrie prin bogăţia şi valoarea exponatelor între muzeele celebre din lume **(Blestemata foame de aur a lui Pedro de Alvarado,** p. 22)

② Portrete ale unor contemporani ai evenimentelor de la 1848 în ţările române: a) Maria Cantacuzino, tablou de F. Bergamotti (colecţia dr. Mircea Petrescu); b) Costache Negri (autor anonim); c) Nicolae Ştefan Ipătescu, pictură atribuită lui Ion Negulici, aflată în colecţiile Muzeului de artă al R.S.R. (**Gînd şi faptă naţională în 1848,** p. 14)

③ Vestigii arheologice descoperite la Tîrgovişte, fosta reşedinţă de scaun a Ţării Româneşti. De sus în jos: cahlă de sobă înfăţişînd un oraş medieval; vase de ceramică; cahlă de sobă cu ornamente florale şi teracotă reprezentînd un cavaler feudal (**Tîrgovişte,** p. 9)

EROUL DEOSEBIT —

EROU AL EROILOR

ION POPESCU-PUȚURI

Istoria își are cărțile sale, o știm cu toții. Există o Carte a Istoriei — a istorici unui popor și a istoriei popoarelor — care înregistrează totul. E Cartea măreață și, totodată, obișnuită a Istoriei, în care faptele sînt consemnate minuțios — fapte mari și fapte mărunte, victorii și înfrîngeri, succese și eșecuri, viața de toate zilele și momente de maximă încordare a forțelor și energiilor unui popor, ale cărui calități dobîndesc tocmai în asemenea momente strălucirea nefinatată a celui mai pur diamant. Dar nu există strălucire puternică fără lucire domoală, diurnă, obișnuită și continuă. Și Cartea cea obișnuită a Istoriei este, la rîndul ei, impregnată și impresionată de ambele șiruri istorice. Developată cu acel revelator ce se numește memoria popoarelor, căreia trebuie să-i corespundă și scrierile istoricilor, reproduce mereu, pentru noi și noi generații, și strălucirea neobișnuită, și lucirea domoală.

Dar există și o Carte de aur a Istoriei. A istoriei poporului și a istoriei popoarelor. Ea nu consemnează decît ceea ce a fost cu adevărat măreț, decît Vitejia și Eroismul.

Filele strălucitoare, din nobil metal, pe care nu le ia nici focul, nici apa, și cu atît mai puțin uitarea, ale Cărții de aur a Istoriei neamului nostru sînt nenumărate, așa cum nenumărați au fost vitejii și nenumărate faptele de eroism ce au marcat multimilenara sa istorie!

Viteaz a fost cel ce prin lupte grele și acte măreție a intrat în istorie ca apărător al intereselor patriei sale și el oamenilor ei, al țărînii străbune și al voinței sale de independență și unitate.

Așa stă scris în filele Cărții de aur Mihai Vodă Viteazul, cel care, cu neasemuită vitejie și geniu de conducător de oști, a obținut o strălucită victorie la Călugăreni împotriva puhoiului comandat de vestitul Sinan Pașa, victorie după care biruitorul, cucerindu-și o mare faimă în toată Europa, a fost considerat „ca unul din cei mai viteji, puternici și înțelepți principi ce trăiesc azi". Iar după ce, înfrîngînd, între Sibiu și Șelimbăr, oastea lui Andrei Báthory și parcurgînd un drum triumfal a intrat, la 1 noiembrie 1599, cu mare alai în Alba-Iulia, iar Dieta l-a recunoscut ca principe, și după ce, înfruntînd dușmănia și uneltirile lui Zamoyski și Ieremia Movilă, în mai 1600, a trecut munții și a devenit „domn al Țării Românești, al Ardealului și Moldovei", Mihai a înfruntat și Poarta, și pe oamenii Habsburgilor, și pe feudalii poloni, și pe adversarii interni pentru a înfăptui cele două mari aspirații ale poporului român: independența țării și unitatea politică a tuturor teritoriilor românești.

Cel Viteaz — acest renume i-a rămas în istorie și lui Ioan Vodă, pentru scurtul timp (1572-1574) de numai doi ani și cîteva luni, cît a stat pe tronul Moldovei. Pentru că a refuzat sporirea tributului și s-a dovedit nesupus față de Poartă, urmărind, prin întreaga sa politică, să apere independența țării. El a încercat, ca odinioară Ștefan cel Mare, să formeze cu Țara Românească o coaliție antiotomană, i-a înfrînt pe invadatori la Jilițe și în cîmpia Bugeacului, iar după înfrîngerea oastei moldovene și cazace aliate la Roșcani, viteazul domn a plătit cu viața cutezanța de a apăra Moldova lui Ștefan.

Vitejia este o trăsătură esențială, pe care o putem decela la Iancu de Hunedoara, elogiat de întreaga Europă, corespunzător titlurilor supreme de atunci, drept „erou al creștinătății", deoarece, ca urmare a două decenii încununate de numeroase și strălucite acțiuni, Iancu — aflat în fruntea unei coaliții a țărilor române și cîrmuind și Ungaria — ne-a salvat independența și a pus la adăpost de primejdie țările din Europa Centrală și apuseană pentru trei sferturi de veac.

Iar alături de numele unor mari personalități istorice, Cartea de aur a Istoriei a consemnat și alți nenumărați viteji, eroismul celor mulți la Plevna, la Mărășești, în bătăliile războiului antihitlerist.

Eroul iese din comun prin faptele pe care le săvîrșește pentru semenii lui. Iar țara ne este plină de cimitire ale Eroilor, pentru cinstirea cărora, nu mă îndoiesc, vom găsi o zi în care țara toată să-și aducă aminte și să onoreze *faptele eroice de tot felul ale eroilor ei din toate timpurile.*

Și, la fel ca istoria noastră, istoria lumii este bogată în figuri de eroi, faptele lor strălucind în paginile Cărții de aur a Istoriei omenirii, așa cum strălucesc nestins stelele de pe firmamentul cerului.

Dar astăzi? În zilele noastre pline de zbucium și speranțe ale omenirii?

Să nu uităm un lucru esențial: curajul unui om în diferite împrejurări ale vieții sale personale, eroismul individual țin, întotdeauna, în

toate timpurile, de anumite trăsături ale caracterului individual, iar anumite fapte eroice — să spunem, salvarea, cu riscul propriei vieți, a unui semen aflat în primejdie — au aceeași semnificație în toate timpurile.

Vitejia de ordin istoric însă vitejia și eroismul politic, ca și cel militar, curajul oamenilor politici, al conducătorilor de state — acestea sînt categorii istorice, ele nu implică în mod obligatoriu aceleași însușiri în toate timpurile. Astăzi, ca niciodată în istorie, s-au plămădit, în focul unor evenimente complexe și încă necunoscute în istorie, condițiile cele mai propice pentru apariția eroului deosebit.

Firește, și în zilele noastre un popor ar glorifica drept erou pe acela care, dacă ar fi cazul, l-ar conduce în respingerea și înfrîngerea unui cotropitor. *Un erou deosebit, un erou al eroilor* poate fi, numai acela care știe să facă dintr-un adversar un prieten devotat, împreună cu care să lupte în acțiunile comune destinate unei cauze juste pînă la sacrificiul suprem.

Pentru că lumea este alta acum!

Această lume puternic orientată spre un viitor luminos, lume în care (cu greutățile, frămîntările și chiar, uneori, convulsiile inerente începutului, apariției noului în istorie) s-a născut și se dezvoltă în lărgime, profunzime și proiectează spre viitor societatea socialistă — cea mai avansată în succesiunea tuturor celor cunoscute în istorie — lume în care zeci și zeci de popoare eliberate de sub jugul colonial năzuiesc spre consolidarea independenței și dezvoltare economică, în care oamenii de pretutindeni tind spre mai bine — această lume reclamă cu necesitate relații pașnice între popoare, cooperare economică și colaborare pe toate planurile.

Dar lumea este alta nu numai pentru că năzuiește puternic spre pace și colaborare. Ea este alta și pentru că e marcată, ca niciodată în trecut, de grave probleme globale, față de care nimeni nu mai poate fi indiferent. Una dintre ele, mai deosebită, este prezentată de un cunoscut autor în felul următor: „Dacă aș fi întrebat care este data cea mai importantă din istoria și preistoria speciei umane aș răspunde fără ezitare: 6 august 1945. Motivul e simplu. De la apariția conștiinței pînă la 6 august 1945, fiecare om a trebuit să trăiască avînd ca orizont moartea sa ca *individ;* din ziua în care prima bombă atomică a eclipsat soarele deasupra Hiroshimei, omenirea, globul, trebuie să trăiască în perspectiva dispariției sale ca *specie*. Că existența individuală este o scurtă trecere, ne-am învățat să acceptăm, bizuindu-ne în schimb pe imortalitatea virtuală a speciei umane. Această ultimă credință nu mai este întemeiată". (Arthur Koestler, *Janus. Esquisse d'un système*, Paris, Calman-Lévy, 1979, p. 13).

Este, desigur, numai o latură a realității, privită sub un singur unghi, iar în ce privește perspectivele speciei umane ne-am permis deja, în unele studii publicate, să exprimăm un punct de vedere mai optimist. Dar problema este, oricum, gravă, pentru că irațională cursă a înarmărilor a dus la acumularea unui potențial distructiv deosebit de periculos pentru civilizație, dacă avem în vedere, mai ales, că aplicațiile militare ale dezvoltării științifico-tehnice duc la descoperirea mereu a noi arme, de la cele biologice la cele cosmice, la o escaladare fără precedent a tehnologiilor militare care devin la un moment dat necontrolabile, cum susțin din ce în ce mai mulți cercetători.

În aceste condiții, se înțelege de ce curajul oamenilor politici, al celor ce iau decizii, nu mai poate fi judecat decît în strînsă conexiune cu dimensiunea enorm crescută a responsabilității lor față de destinul umanității în totalitatea ei.

Arăta secretarul general al P.C.R., președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Străbatem o epocă foarte agitată, omenirea fiind zguduită de cutremure, furtuni și uragane economice, politice și militare de mari proporții, care pun popoarele la grele încercări, le provoacă mari pagube și suferințe".

Iată de ce cînd trebuiesc înfruntate valurile uriașe provocate de uragane și cutremure, popoarele îi vor considera eroi deosebiți, eroi ai eroilor, numai pe aceia care vor ști să navigheze cu mare atenție, pentru a evita coliziunea catastrofală, aceia vor merita din partea popoarelor gloria de eroi deosebiți ai *secolului nostru*, care vor da dovadă de înțelegere profundă a structurilor de bază ale realității, a năzuinței esențiale a popoarelor spre pace și colaborare. Aceia care sesizează limpede faptul că în epoca noastră destinderea nu a devenit ireversibilă, dar popoarele pot, acționînd unite, să împiedice un nou război mondial; aceia care înțeleg că pe arena mondială se confruntă puternic două tendințe principale: pe de o parte politica imperialistă de forță și dictat, de amestec în treburile interne ale diferitelor state, de menținere, împărțire și reîmpărțire a sferelor de influență, de stimulare a cursei înarmărilor, iar pe de altă parte tendința spre lichidarea acestei politici, spre instaurarea unor noi relații între state, bazate pe egalitate, pe respectul independenței și suveranității, pe neamestec în treburile interne, spre asigurarea dreptului fiecărui popor la dezvoltare liberă, la înflorire în condițiile stăpînirii propriilor bogății și ale cooperării pașnice și reciproc avantajoase între toate popoarele. Aceia deci vor fi eroii deosebiți ai epocii noastre, care vor înțelege clar natura confruntării celor două tendințe amintite și își vor aduce contribuția maximă la unirea tot mai puternică a zeci și sute de milioane de oameni de pretutindeni, a miliardelor de locuitori ai planetei, a forțelor antiimperialiste, revoluționare, democratice, de pretutindeni, a forțelor realiste, progresiste, a tuturor popoarelor și națiunilor în vederea promovării unei politici noi, a colaborării egale între toate țările lumii, a asigurării triumfului păcii și cooperării internaționale. Trebuie să subliniem aici că epoca istorică contemporană necesită asemenea eroi ai eroilor, ea este terenul fertil pentru manifestarea eroilor deosebiți.

Și nu putem decît să subscriem cu toată convingerea la apelul istoric și pentru istorie lansat de secretarul general al P.C.R. de la înalta tribună a Conferinței Naționale a partidului: „Acum, mai mult ca oricînd, este necesar să acționăm, indiferent de orînduire socială, cu înaltă răspundere în fața propriilor popoare, în fața civilizației și a viitorului lumii, pentru a opri mersul spre prăpastie, spre catastrofă"

Pentru apărarea democrației și a intereselor naționale ale poporului au militat în acești ani un șir de organizații democratice și antifasciste de masă create de partidul comunist — Comitetul Național Antifascist, Asociația tineretului antifascist, Liga muncii, Comitetul antifascist al femeilor, Frontul Studențesc Democrat și multe altele. În acești ani apar numeroase publicații legale cu caracter democratic, progresist, se desfășoară o intensă activitate în rîndurile intelectualității împotriva fascizării țării, pentru promovarea unei culturi progresiste.

NICOLAE CEAUȘESCU

Acum 50 ani

COMITETUL NAȚIONAL ANTIFASCIST...

Conf. univ. dr. ION ARDELEANU

Istoria măreață a zilei de astăzi îndeamnă necontenit pe istoric la dezvăluirea surselor ei constitutive. Trăim astăzi cu demnitate istoria Epocii Ceaușescu — sîntem participanții ei nemijlociți. Epocă de mari biruințe ce încununează lupta pentru progres și demnitate a poporului nostru, a clasei muncitoare, a partidului ei revoluționar. În șirul acestor memorabile momente de lupte și eforturi ale forțelor revoluționare, progresiste, patriotice se înscrie și activitatea Comitetului Național Antifascist, de la a cărui creare se împlinesc luna aceasta 50 ani.

Factor social-politic hotărîtor în lupta poporului român pentru desăvîrșirea statului unitar-național, clasa muncitoare din România a acționat cu fermitate pentru apărarea cuceririlor revoluționare ale maselor înscrise în hotărîrile adunărilor plebiscitare din 1918. Încă în perioada imediat următoare Marii Uniri, partidul politic al clasei muncitoare și-a desfășurat activitatea în direcția consolidării statului unitar, pentru întărirea coeziunii națiunii în vederea apărării independenței și integrității teritoriale a patriei.

Cum se știe, Partidul Comunist Român a atras atenția asupra gravului pericol pe care îl reprezenta fascismul pentru independența popoarelor, pentru drepturile și libertățile democratice. *„Unul din obiectivele cele mai importante ale activității politice a Partidului Comunist Român în perioada dintre cele două războaie mondiale* — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — *a fost organizarea luptei forțelor democratice împotriva pericolului grav pe care îl reprezenta fascismul pentru destinele poporului român"*.

Apărute în Europa după primul război mondial, prin instaurarea în 1920 a horthyismului în Ungaria, în 1922 și 1923 a fascismului în Italia și Bulgaria, apoi în Portugalia, iar în 1933 în Germania, regimurile totalitare, extremiste de dreapta amenințau existența tot mai multor popoare din Europa.

În acea perioadă grea, de atacuri la adresa suveranității și independenței patriei, în fața Partidului Comunist Român, singura forță

politică consecvent revoluționară din ansamblul vieții social-politice a țării, a stat imperativul major al unirii tuturor forțelor interesate dintr-un motiv sau altul în lupta împotriva fascismului, pentru crearea unei coaliții democratice capabile să apere interesele celor mai largi categorii sociale, să creeze un puternic front popular antifascist. Experiența Comitetului Național Antirăzboinic, creat în vara anului 1932, care într-un timp scurt reușise să-și constituie organizații în multe județe ale țării, reunind un număr important de muncitori, mici meseriași, intelectuali și a cărui activitate diversificată antrenase mase numeroase de cetățeni, deschidea perspectiva unei ample mișcări cu sprijinul nemijlocit al maselor muncitoare. Marile lupte muncitorești din anii 1929-1933, dar mai ales valul bătăliilor declanșate în România îndată după instaurarea hitlerismului în Germania, au scos în evidență necesitatea organizării unui larg front antifascist.

În primăvara anului 1933, bazîndu-se pe starea de spirit profund antifascistă a maselor populare, Partidul Comunist Român a inițiat constituirea unei organizații de masă legale, care să continue, pe un plan superior, activitatea Comitetului Național Antirăzboinic. Astfel, în lunile aprilie-mai s-a creat un comitet de inițiativă, sub îndrumarea căruia a început înființarea comitetelor antifasciste locale, care, treptat, au reunit muncitori, țărani, intelectuali, numeroase elemente din rîndul tineretului și femeilor. Practic, în primele zile ale lunii iunie 1933, acum 50 ani, a luat ființă Comitetul Național Antifascist (C.N.A.) din România, organizație ce și-a fixat ca principale obiective stăvilirea ofensivei hitleriste, demascarea Gărzii de fier, apărarea independenței și suveranității patriei. Președinte al C.N.A. a fost desemnat profesorul universitar Iorgu Iordan, aflat atunci la Universitatea din Iași. În conducerea noii organizații au fost reunite numeroase personalități ale vieții publice și culturale, între care Petre Constantinescu-Iași, Radu Cernătescu, Scarlat Callimachi, Barbu Lăzăreanu, Tudor Bugnariu, Ilie Cristea, Matei Socor, Cicerone Teodorescu.

Mărturiile contemporanilor, ale celor care s-au aflat în vîltoarea evenimentelor circumscrise tumultuoaselor acțiuni antifasciste din România deceniului patru relevă proeminenta personalitate a militantului revoluționar, a patriotului înflăcărat Nicolae Ceaușescu, desemnat de Partidul Comunist Român să facă parte din conducerea C.N.A.

Înzestrat cu un înnăscut simț organizatoric și un rar dinamism, iradiind în jurul său încrederea nestrămutată în marile virtuți ale poporului, tînărul revoluționar s-a impus cu autoritate tovarășilor săi de luptă, cîștigîndu-le încrederea și prețuirea. „Eram unul dintre conducătorii acelei organizații [Comitetul Național Antifascist] — își amintea profesorul universitar Petre Constantinescu-Iași —, cînd conducerea partidului ne-a indicat numele unui tînăr muncitor care urma să vorbească din partea tineretului comunist.

— Bine, dar cine e totuși acel tînăr? am întrebat...

— Îl vei vedea și-l vei prețui și tu — mi s-a răspuns. E Nicolae Ceaușescu, muncitor, o fire ponderată și totodată neînfricată, — un tînăr inteligent, care vorbește cît trebuie și a dovedit o mare putere de muncă...

— Dar unde l-ați găsit pe acel tînăr, pe acel luptător în vîrstă de ... 16 ani?

— În cei doi ani de cînd lucrează cu noi, ca activist al U.T.C., și-a dovedit capacitatea, a vădit calități care-l situează printre oamenii de nădejde ai partidului".

Încă de la înființarea sa, Comitetul Național Antifascist a depus o vastă activitate pentru atragerea în lupta antifascistă a unor categorii cît mai largi de cetățeni, români și de alte naționalități, avînd profesii și convingeri diferite, dar uniți prin voința comună de a bara calea fascismului în țara noastră. Un deosebit ecou a avut în rîndurile populației chemarea C.N.A., publicată la începutul lunii iulie 1933, în ziarele *Dimineața* și *Adevărul*, prin care se făcea cunoscut scopul înființării organizației. Muncitorii, funcționarii, țăranii erau chemați să constituie comitete antifasciste locale în orașe, fabrici, instituții, la sate. „Față de creșterea pericolului fascist în România — se arăta în chemare —, facem apel la unirea forțelor muncitorești și intelectuale să formeze pretutindeni, în toate orașele, satele, fabricile, birourile și cartierele, comitete antifasciste, trimițînd adeziunile lor scrise la Comitetul Național format la București... Strîngînd în jurul acțiunii antifasciste pe toți cei care lucrează cu brațul sau cu mintea la orașe și sate, vom putea stăvili în România triumful unui curent care poartă în el germenul de distrugere a tot ce este izvor de muncă și gîndire".

Într-o perioadă scurtă de timp, au fost constituite comitete regionale antifasciste la Iași, Cluj, Galați, Chișinău, precum și comitete locale la București, Pitești, Craiova, Botoșani, Brăila, Rîmnicu Sărat, Ploiești, Bacău, Timișoara, Brașov, Tg. Mureș, Oradea, Caracal, Constanța, Tîrgoviște, Piatra Neamț etc. Acțiunea de organizare a comitetelor antifasciste locale a avut un larg ecou în rîndul maselor muncitoare. În numeroase localități ale țării, oamenii muncii de la sate au reacționat prompt la chemarea lansată de C.N.A., trimițînd numeroase liste de adeziune. Același lucru s-a petrecut și cu alte categorii sociale, de exemplu Asociația învățătorilor, care a aderat în bloc la lupta antifascistă. În fruntea comitetelor antifasciste regionale și locale au fost alese personalități ale vieții politice, culturale, cu orientare democratică, progresistă, antifascistă, iar în comitetele de conducere au fost incluși numeroși muncitori comuniști, social-democrați și socialiști, membri ai sindicatelor. La începutul anului 1934, C.N.A. avea peste 100 000 adeziuni, pentru ca în scurt timp numărul acestora să se dubleze.

Chemările adresate de Partidul Comunist Român, de Comitetul Național Antifascist au dat rezultate. În iulie 1934 s-a creat Comitetul național antifascist al tineretului, în fruntea căruia au fost aleși Nicolae Ceaușescu, Matei Socor, Grigore Preoteasa și alți tineri cunoscuți prin activitatea și lupta revoluționară. Pentru o cît mai amplă cuprindere a tuturor forțelor social-politice antifasciste, s-a trecut la organizarea Comitetului antifascist al femeilor; în conducerea comitetului de inițiativă pentru crearea acestui organism au fost alese Zoe A. Frunză, Rozalia I.C. Frimu, Maria Țiulescu, Dida Callimachi ș.a.

Acționînd sub directa îndrumare a partidului comunist, C.N.A. a desfășurat un amplu program de activități (consfătuiri, conferințe, întruniri și demonstrații) în cadrul cărora s-au dezbătut probleme legate de organizarea luptei împotriva pericolului fascist, pentru combaterea influenței ideologiei și propagandei sale nocive în diferitele medii sociale. Tot sub îndrumarea C.N.A. sau a secțiilor sale regionale sau locale s-au organizat șezători literare cu caracter antifascist, cum au fost cele ținute la București, Cluj, Chișinău ș.a. Comitetul Național Antifascist a organizat o amplă campanie de solidarizare și sprijinire a deținuților politici, în primul rînd a conducătorilor ceferiștilor și petroliștilor implicați în procesul de la Craiova. Pe adresa Consiliului de război al Corpului 1 armată din Craiova au fost trimise numeroase proteste purtînd zeci de mii de semnături. *În cadrul acestei ample acțiuni, revoluționarul Nicolae Ceaușescu, venit special pentru „a face declarații în favoarea acuzaților", deoarece „muncitorimea se solidarizează cu ei", a fost arestat.*

Delegați ai mișcării antifasciste din România au participat la diferitele reuniuni internaționale organizate în acei ani (Paris — mai și septembrie 1933, august 1934, Bruxelles — decembrie 1934). În același timp, trebuie remarcate puternicele acțiuni de solidaritate cu lupta antifasciștilor din alte țări, cum au fost cele din timpul procesului înscenat de naziști lui Gh. Dimitrov, sau acelea pentru eliberarea militantului comunist german Ernst Thälmann, pentru apărarea muncitorilor austriaci antifasciști. La 3 noiembrie 1934, C.N.A. a publicat un apel-protest împotriva terorii antimuncitorești din Spania, iar în cursul lunii mai același an, în cadrul unei ședințe ținute din aceeași inițiativă, s-a exprimat solidaritatea antifasciștilor din România cu lupta revoluționară a poporului chinez.

Spre sfîrșitul anului 1934, mișcarea antifascistă condusă de P.C.R. prin intermediul organizațiilor sale legale, în primul rînd C.N.A., a căpătat o deosebită amploare. În zilele de 9 și 10 septembrie 1934 s-a ținut o plenară a C.N.A. care a analizat activitatea desfășurată pînă atunci, stabilindu-se că „față de pericolul iminent al fascismului și războiului și în același timp ținînd seama de popularitatea pe care mișcarea antifascistă o capătă din ce în ce mai mult în masele muncitoare, țărănești și intelectuale..., cea mai hotărîtoare sarcină a mișcării antifasciste este ancorarea cît mai adîncă în toate păturile amenințate și lovite de fascism și război". Calea pentru împlinirea acestui obiectiv: „închegarea frontului unic al tuturor antifasciștilor împotriva pericolului fascist". C.N.A. și comitetele sale regionale și locale au lansat noi propuneri de front unic „tuturor partidelor și membrilor lor care se declară dușmani ai fascismului și războiului, cît și oricăror organizații sindicale sau de orice alt fel, care au interese antifasciste și antirăzboinice". Plenara C.N.A. din septembrie a redactat o chemare pentru front unic (publicată în *Clopotul*, 30 septembrie 1934) adresată Partidului Social-Democrat, Partidului Socialist Unitar și altor organizații muncitorești, în care se exprima convingerea că „numai unirea tuturor păturilor lovite

de fascism" putea asigura succesul acțiunii de barare a fascismului și războiului.

Voința maselor de a acționa unit a imprimat un curs favorabil procesului de unire a forțelor antifasciste. Congresele regionale ale Partidului Social-Democrat din Cluj și București s-au pronunțat pentru colaborarea cu comuniștii și, în toamna anului 1934, delegați ai Comitetului Executiv al P.S.D. au căzut de acord cu delegați ai C.C. al P.C.R. în vederea încheierii — pe baza unui program de revendicări propus de comuniști — a unei înțelegeri privind organizarea unor acțiuni comune. Paralel s-a ajuns la încheierea unui acord de front unic între organizațiile de masă conduse de P.C.R. (C.N.A. și Liga muncii) și Partidul Socialist Unitar, pe baza unui program care avea în centrul său lupta împotriva fascismului, solidaritatea cu lupta antifasciștilor din alte țări, eliberarea antifasciștilor arestați. S-a constituit un Comitet central de coordonare a frontului unic compus din 15 persoane (câte 5 din partea celor trei organizații — C.N.A., Liga muncii și Partidul Socialist Unitar) care a organizat o serie de întruniri la București, Galați, Ploiești, Tîrgu Mureș, Cîmpina ș.a., în cadrul cărora participanții au adoptat o atitudine profund ostilă fascismului.

Cercetarea atentă a vieții politice românești din deceniul patru al secolului nostru pune în evidență adevărul de necontestat că — așa cum sublinia secretarul general al partidului — „În țara noastră, în rîndul maselor muncitoare, al cercurilor democratice largi exista o profundă ostilitate împotriva fascismului, a Germaniei naziste". Fascismul și mai ales varianta sa nazistă s-au manifestat de la început ca cel mai grav pericol pentru statul român, fapt înțeles și relevat dealtfel și de numeroși oameni politici burghezi: N. Titulescu, N. Lupu, N. Iorga, Gr. Iunian, I.G. Duca ș.a. S-ar putea spune că, în ansamblul său, națiunea română nutrea profunde sentimente antihitleriste și antifasciste, dar în stabilirea acestor atitudini se pornea de la poziția în cadrul societății a fiecărei clase și categorii sociale. Așa se explică faptul că mișcarea antifascistă organizată și condusă de P.C.R. s-a izbit de puternica opoziție a aparatului de stat burghez. Clasele stăpînitoare, temîndu-se de creșterea forței și influenței partidului comunist în rîndul maselor au luat aspre măsuri represive.

Au avut loc descinderi și arestări la sediile organizațiilor antifasciste, interzicerea presei etc. În seara zilei de 20 septembrie 1934, mai mulți tineri antifasciști în frunte cu Nicolae Ceaușescu, întruniți într-un imobil bucureștean din strada Foișor nr. 9, au fost arestați de poliție și depuși la Prefectură. Evocînd acest moment, Arena, *nr. 8 din 1936 scria: „Luni seara, sediul se deschide din nou. Mereu printre primii Ceaușescu. Din nou poliția, din nou arestări, din nou bătaie și, după o deținere de alte două zile, din nou eliberați. Și Ceaușescu iarăși printre primii la deschiderea sediului, la munca de organizare a tineretului".*

Spre sfîrșitul anului 1934 represiunile au sporit. Plenara C.N.A. din 18 noiembrie constata că în întreaga țară autoritățile au inițiat măsuri aspre, încercînd să stăvilească valul de acțiuni antifasciste. Au fost efectuate arestări la Cluj, iar ziarele *Clopotul* și gazeta *Îndreptarea* au fost confiscate.

La 25 noiembrie 1934, guvernul a introdus starea de asediu și un număr de 32 organizații — între care C.N.A., Liga muncii, Amicii U.R.S.S., Comitetul central de coordonare al frontului unic, Sindicatele Unitare ș.a. — au fost declarate în afara legii și dizolvate. Au urmat cunoscutele procese intentate mișcării comuniste, antifasciste, judecate în București, Craiova, Brașov, Constanța, Iași. Dar nici beciurile Siguranței, nici anii de detenție nu au putut clinti voința, forța și curajul comuniștilor.

În anii ce au urmat au avut loc noi acțiuni. În 1938-1939, în fruntea muncitoarelor de la „Jaquard" și a tineretului din Sectorul II Negru din Capitală, în organizarea acțiunilor antifasciste, antirăzboinice, cultural-educative s-a aflat tovarășa Elena Petrescu (Ceaușescu).

O deosebită importanță în lupta din acei ani a avut marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939, în organizarea căreia un rol hotărîtor l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Evocînd lupta aspră, grea, dusă împotriva pericolului fascismului, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: *„Eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste sub steagul democrației și independenței țării, atitudinea lucidă a unor grupări politice ale claselor conducătoare au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste".*

Militantul comunist de acum 50 ani, care s-a angajat cu trup și suflet pentru cauza poporului și a patriei se află de aproape două decenii în fruntea partidului și a țării, bucurîndu-se de stima și mîndria poporului pentru tot ceea ce a făcut și face, în vederea prosperității țării, — activitate sintetizată prin ceea ce cu respect toți fiii poporului numesc EPOCA CEAUȘESCU.

Epoca de astăzi încorporează eroismul, titanica muncă și luptă a poporului român nu numai din anii revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă și ai construcției societății socialiste multilateral dezvoltate, ci și pe acelea din deceniile de luptă revoluționară din anii marilor primejdii.

ORIZONT ISTORIC

CRISTIAN POPIŞTEANU

Mulţimea de idei, teze, concluzii cu care ne-a îmbogăţit orizontul istoric expunerea secretarului general al partidului nostru la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982 şi-a imprimat amprenta asupra întregii noastre vieţi social-politice. Trecerea unui an de la această istorică expunere — devenită, prin hotărîrea unanimă a Conferinţei Naţionale a partidului din decembrie 1982, parte integrantă a Programului de edificare a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism — a învederat nu numai justeţea analizelor şi aprecierilor formulate atunci, ci şi clarviziunea evaluărilor de perspectivă prezentate de tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Expunerea a demonstrat, într-un chip atotconvingător, adevărul potrivit căruia politica este istoria prezentului, dezvăluind intrinseca legătură care face din ştiinţele istorice un punct de sprijin dialectic al viitorului.

Fără îndoială că în acest an care a trecut de la plenara C.C. al P.C.R. din iunie 1982 s-au subliniat numeroase din temeiurile istorice dătătoare de substanţă şi perspectivă istoriografiei noastre, ca şi întregului front ştiinţific românesc. Asupra acestei expuneri, ca şi asupra atîtor altor capitole din opera teoretică a preşedintelui Nicolae Ceauşescu, în care istoria cu vasta şi complexa ei problematică e cu deosebire prezentă, trebuie ca noi, istoricii, să revenim mereu, pentru că, urmînd acele linii directoare, avem posibilitatea să aprofundăm însuşi subiectul preocupărilor şi cercetărilor noastre.

Iată, spre pildă, un raport istoric de o imensă semnificaţie atît pentru activitatea noastră, cît şi pentru orice evaluare a drumurilor de viitor ale patriei noastre multimilenare. Legitimînd cu o strălucită dialectică materialistă conceptul că oamenii, masele, poporul reprezintă eroul central al istoriei, iar civilizaţia, materială şi spirituală, este rezultatul muncii şi al creaţiei lor asupra naturii şi a lor înşişi, secretarul general al partidului precizează această relaţie fundamentală: „*Avem un trecut glorios care reprezintă cea mai prefioasă moştenire a poporului nostru. Avem datoria să ridicăm pe o treaptă nouă şi să îmbogăţim cu noi cuceriri materiale şi spirituale această prefioasă moştenire, să ridicăm pe noi culmi de civilizaţie poporul, naţiunea noastră socialistă*".

Găsim evidenţiate cu excepţională profunzime toate laturile unui proces istoric, aşa cum este cazul şi în multe alte analize şi definiri novatoare ale determinărilor calitative formulate de preşedintele Nicolae Ceauşescu, dintre care amintesc aici doar interdependenţele dintre luptele de clasă şi luptele de eliberare naţională, caracterul unic şi unitar al istoriei româneşti, legătura organică dintre istoria şi limba poporului român, intercondiţionările acţiunii claselor sociale antagoniste în momentele de opoziţie de interese ca şi în cele care solicită şi impun o unitate a punctelor de vedere naţionale, rolul istoriei ca fundament al oricărei activităţi educativ-ideologice, locul ţărănimii ca factor de bază, hotărîtor, al existenţei şi rezistenţei poporului român vreme de multe secole, unitatea procesului revoluţionar din epoca de după 23 August 1944, responsabilităţile clasei muncitoare în trecut şi în prezent pentru promovarea şi înfăptuirea progresului social-istoric al ţării noastre, permanenţa idealului unităţii naţionale a poporului român, constantele prieteniei şi înţelegerii românilor cu popoarele din sud-estul european, ilustrare a rolului lor ca factor de progres şi civilizaţie în această zonă a lumii, valenţele conlucrării şi frăţiei de multe veacuri a poporului român cu naţionalităţile conlocuitoare în patria comună, legitimităţile decurgînd din faptul că Partidul Comunist Român, centrul vital al naţiunii socialiste, îşi trage seva şi vitalitatea din glorioasa istorie milenară a poporului etc. etc.

„Nu ştim încotro mergem, dacă nu ştim de unde venim", iată un vechi dicton, căruia noi, în România, îi putem formula în prezent — şi avem datoria să o facem — o multiplă replică. Beneficiind de orizontul istoric pe care ni-l dă opera, în atîtea privinţe revoluţionară, a preşedintelui Nicolae Ceauşescu, putem fi în măsură să estimăm în interpretări originale, şi să dezvoltăm studiile şi cercetările istoriografiei româneşti în multidimensionalitatea a ceea ce constituie „*cea mai prefioasă moştenire a poporului nostru*".

Niciodată, dar absolut niciodată, istoria şi studiul ei, făcut pe verticală şi orizontală, în toată obiectivitatea adevărului ştiinţific, fără ură şi părtinire, nu au întrunit auspicii şi condiţii mai propice în ţara noastră ca în Epoca Ceauşescu. Examenul celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice — de la care au trecut trei ani, ceea ce înseamnă că mai sînt doar doi pînă la următorul din 1985, din Republica Federală Germania — a înfăţişat pregnant aceste admirabile condiţii şi auspicii în faţa comunităţii mondiale a specialiştilor din acest domeniu care au apreciat vasta panoramă a realităţilor româneşti laolaltă cu masiva producţie a tot ceea ce a avut şi are valoros istoriografia noastră, aşa cum cititorii noştri văd, din opiniile participanţilor străini la congres care apar număr de număr, în paginile *Magazinului istoric*.

Într-un moment de vîrf, de grea cumpănă, al istoriei lumii, istoria României luminează virtuţile care au adus din antichitate pînă în contemporaneitate un viteaz şi talentat popor, care şi-a făcut din dragostea de libertate, unitate şi progres credoul întregii sale existenţe, iar din a trăi în pace, bună înţelegere şi bună vecinătate, în prietenie şi colaborare cu toţi ceilalţi — vocaţia de viaţă.

Într-un moment cînd, după spusele unui filozof celebru, „umanitatea nu are altă speranţă pentru a supravieţui decît raţiunea şi ştiinţa", noi, în România socialistă, avem şansa unui orizont istoric care — fără a fi detaşat de realităţile societăţii pe care o construim şi de cele ale globului pe care ne aflăm — uneşte raţiunea cu ştiinţa.

Cei care, pe la jumătatea veacului XIV, coborau pe drumul Dîmboviţei şi Ialomiţei, de la Braşov spre Dunăre, sau invers — veneau de la Brăila spre vechiul centru negustăresc din inima Ţării Bîrsei, puteau vedea, la vadul de trecere peste rîul Ialomiţa, în acel „şes fără daruri deosebite" (N. Iorga), o mică aşezare. O localitate de agricultori şi crescători de vite, poate şi de pădurari, căci stejarul dăduse de mult numele Dîmboviţa (dabŭ = stejar) întregului ţinut.

În mai puţin de două generaţii, către sfîrşitul sec. XIV, aşezarea a cunoscut mari transformări; harnicii ei locuitori au ştiut să folosească împrejurarea că vatra lor se afla la o importantă încrucişare de drumuri comerciale şi fostul sat a prins contur de principal centru al zonei înconjurătoare, devenind repede un tîrg cunoscut. Denumirea sa exprima tocmai această trăsătură esenţială a localităţii: Tîrgovişte.

Curţi şi reşedinţe domneşti

TÎRGOVIŞTE

Dr. N. CONSTANTINESCU

În 1394, cînd Ţara Românească a fost invadată de Baiazid[1], ţinutul a fost devastat de azapi şi akingii, iar aşezarea incendiată. S-a refăcut însă repede, ba chiar a crescut în însemnătate, fapt remarcat de osteanul şi gospodarul care era voievodul Mircea cel Bătrîn. Acesta a sesizat mai ales situaţia strategică a Tîrgovişteî, în inimă Ţării Româneşti şi, ca atare, după evenimentele din anii 1394 şi 1396 (luptele de la Rovine şi, respectiv, Nicopole) s-a decis să construiască o nouă reşedinţă în oraşul de pe Ialomiţa. Căci localitatea devenise un oraş în adevăratul înţeles, de atunci, al cuvîntului. Chiar dacă, aşa cum o dovedesc săpăturile arheologice din ultima vreme, mulţi tîrgovişteni mai trăiau în locuinţe modeste, erau şi numeroase case arătoase, aşezate pe pivniţe, cu mobilier bogat; o uliţă pietruită (viitoarea Cale domnească) străbătea aşezarea de la nord la sud.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1, 10/1971, 10/1974.

Inima Ţării Româneşti

Locul ales pentru reşedinţa domnească se afla la marginea de est a oraşului, pe fruntea terasei care domină lunca rîului, cu deschidere spre Dealu, îmbrăcat atunci, ca şi în urmă cu cîteva decenii, cu „veselul veşmînt al viilor", cum remarca acelaşi N. Iorga. În preajma anului 1400, casa domnească a fost terminată. Era o construcţie din piatră şi cărămidă, cu o pivniţă încăpătoare dedesubt; lîngă ea, la nord, se afla paraclisul — ambele construcţii fiind închise de o incintă patrulateră cu turnuri la colţuri. Aşadar, de la început Curtea domnească din Tîrgovişte căpătase aspectul de cetate; dealtfel, pentru a mări capacitatea de apărare în faţa unor atacuri duşmane, voievodul a poruncit amenajarea unei fortificaţii de pămînt (şanţ) care încingea trei din laturile incintei (nord, vest, sud).

La începutul veacului XV, Tîrgovişte a devenit reşedinţa predilectă a asociatului la domnie al lui Mircea, fiul său Mihail, care a emis de aici şi cîteva documente. Vreme de cîteva decenii, Ţara Românească a avut, aşadar, două reşedinţe menţionate, dealtfel, şi de bavarezul Johann Schiltberger, participant la cruciada de la Nicopole (1396), care după două decenii s-a reîntors din prizonieratul otoman trecînd prin Ţara Românească: „Am fost şi în Ţara Românească, în cele două capitale ale ei, care sînt numite Argeş *(Agrich)* şi Tîrgovişte

În p. 9: stema Țării Românești (detaliu de pe piatra funerară a doamnei Elina, soția lui Matei Basarab)

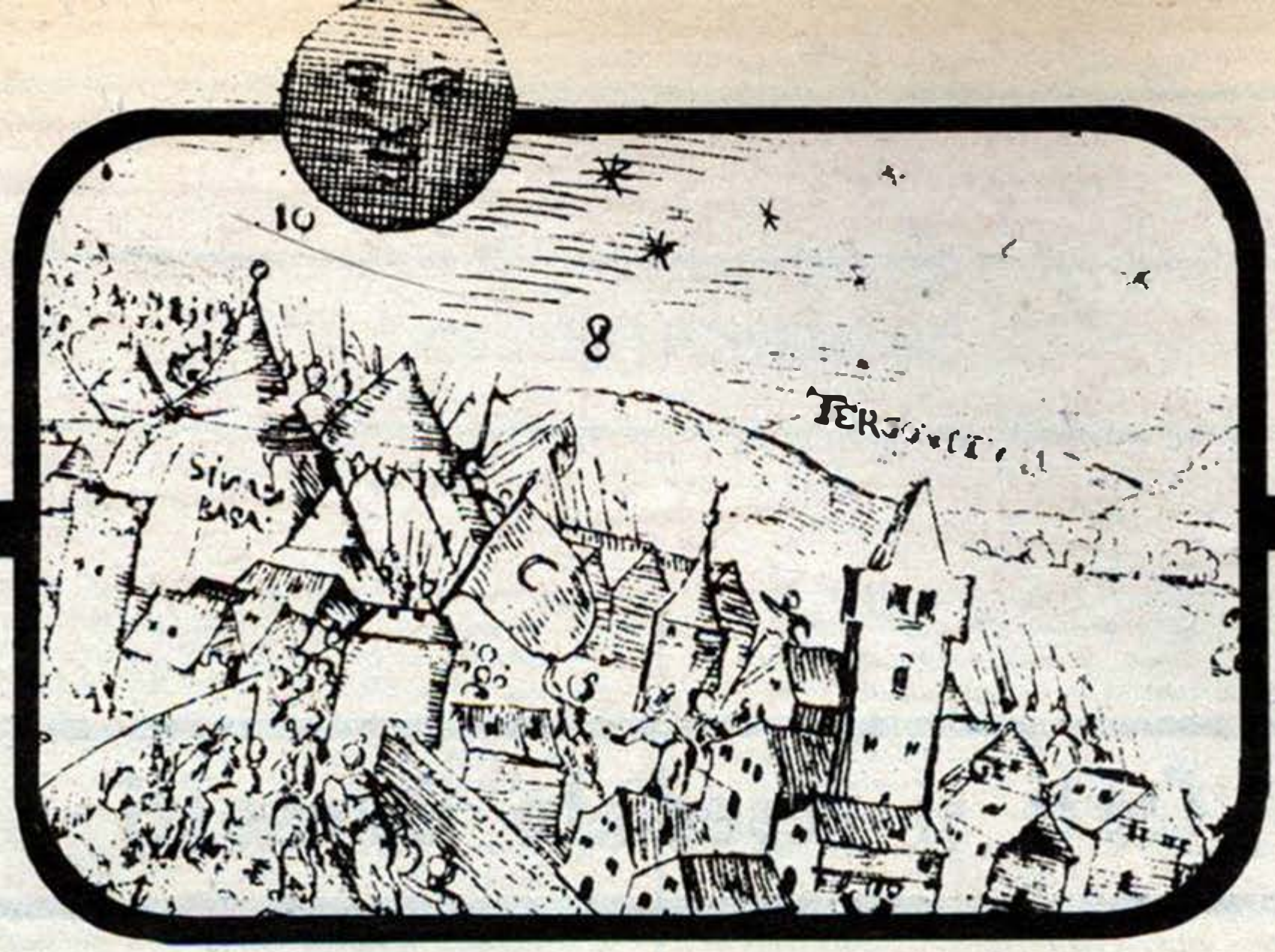

Gravură germană de epocă reprezentînd lupta lui Mihai Viteazul de la Tîrgoviște (1595)

(*Türcoich*). Către mijlocul sec. XV celor două capitale li s-a adăugat o a treia — Bucureștii — a cărei importanță a crescut constant, în vreme ce rolul Argeșului a devenit tot mai estompat.

Deși nu rezida la Tîrgoviște, Mircea cel Bătrîn a acordat o deosebită atenție acestui oraș; în anul 1403, prin privilegiul acordat negustorilor din Liov (astăzi Lvov, în U.R.S.S.) voievodul îi chema să vină cu mărfuri, vama urmînd a fi plătită numai la Tîrgoviște (o taxă ce se cifra la 1/30 din valoarea mărfii — tricessima). Negustorii erau obligați să-și arate marfa la Curte, domnul avînd dreptul de a-și alege el mai întîi lucrurile dorite. Ce fel de mărfuri erau de trebuință așezămîntului voievodal — respectiv familiei domnești și, desigur, numeroșilor slujitori ai Curții — rezultă mai ales din privilegiile acordate brașovenilor cu care toți voievozii munteni au avut strînse relații comerciale.

Largile privilegii acordate negustorilor străini au provocat nemulțumiri printre negustorii locali, care își vedeau primejduite propriile afaceri; aceste nemulțumiri l-au determinat pe unul din urmașii lui Mircea, Dan II (1422-1431, cu întreruperi), să acorde dreptul de liberă circulație, în toată țara, negustorilor tîrgovișteni: „Iată, vă sloboade domnia mea de toate și de vamă, să nu dați nicăieri, numai la Tîrgoviște, apoi iar să umblați și pe la Severin și prin toate tîrgurile și la Brăila și prin toată țara domniei mele..., să dați vamă mai puțin ceva". Așadar, negustorii autohtoni se bucurau de tarife vamale reduse, o politică preferențială menită să încurajeze dezvoltarea economică a țării.

Dar implantarea Curții la Tîrgoviște a atras după sine nu numai creșterea puterii economice a localității, concentrarea aici a negustorilor și meșteșugarilor, ci s-a răsfrînt și pe alte planuri, în primul rînd politic și administrativ. Încă sub Mircea cel Bătrîn s-a trecut la reorganizarea vieții de curte, sporindu-se rolul numeroșilor slujitori domnești care activau pe teren ca trimiși ai Curții, îmbinînd funcțiile militare cu cele administrative și, desigur, cu cele judecătorești: *dijmari* și *birari*, *găletari* și *vinăriceri*, *globnici* (luau *gloabele*, adică amenzile), *fînari*, *povodnicari* (asigurînd rezolvarea unor probleme de transporturi) și numeroși alții. Toți acești dregători constituiau într-un cuvînt *curtenii* și erau diriguiți de un mare boier aflat permanent lîngă domn — *vornicul (dvornicul)* sau *marele vornic*.

Curtea domnească servea, totodată, pentru fiii unora din dregătorii înrudiți cu familia domnitoare și ca o „școală" practică de deprindere a artei conducerii statului și a activității de cancelarie ori diplomatice. De pildă, din suita lui Radu cel Mare făcea parte, ca *postelnic* (sau *stratornic* cum i se mai spunea), un tînăr boier din stirpea Craioveștilor (viitorul domn Neagoe Basarab, 1512-1521). Tot postelnici (în ale căror atribuții intrau purtarea corespondenței cu țările vecine și primirea oaspeților străini) la Curtea domnească au fost Mihai Viteazul (1591-1592), Radu Șerban (1592), Matei din Brîncoveni (1603), Constantin Șerban (1637). Curtea domnească era, așadar, nu numai inima unde pulsa viața politică a țării, ci și locul care asigura continuitate unei activități prin care țara își afirma identitatea în raport cu Imperiul otoman suzeran, dar și cu celelalte state cu care venea în contact.

Sub semnul Renașterii

Curtea domnească a înregistrat o continuă dezvoltare, căci aproape fiecare voievod a construit cîteceva sau a modificat ceea ce zidiseră înaintașii: Vladislav II a construit pe la mijlocul sec. XV un nou lăcaș de cult — Biserica „Sf. Vineri"; de numele lui Vlad Țepeș (dacă nu cumva a tatălui său, Vlad Dracul) se

„Ruinurile Tîrgoviștei", într-o gravură de francezul Michel Bouquet

leagă probabil zidirea Turnului Chindiei, în colțul de nord-vest al Curții — monumentul care a atras cel mai mult privirea călătorilor străini. Oricum, sub Vlad Țepeș, în toamna anului 1476, pîrcălabul său Cîrstian a trimis o scrisoare brașovenilor — în numele voievodului — solicitînd doi zidari cu cîte trei calfe fiecare, pentru a ridica o „casă" *(domum)* în Tîrgoviște, proiect nerealizat, căci domnul a murit în ianuarie 1477. Lucrări de refacere s-au efectuat sub Vlad Călugărul (1481-1495) și fiul acestuia Radu cel Mare (1495-1508), ctitorul Mănăstirii Dealu.

Concomitent cu înălțarea a noi construcții și creșterea perimetrului Curții, a sporit și importanța orașului în viața culturală a țării. Stabilirea în orașul de reședință a cancelariei domnești, existența Mitropoliei în imediata vecinătate a Curții, au determinat un aflux al cărturarilor în acest oraș. Venirea lor a fost condiționată, în bună măsură, și de politica culturală constant promovată de unii voievozi. În primul deceniu al sec. XVI, Radu cel Mare l-a chemat pe muntenegreanul Macarie, care a instalat la Tîrgoviște o tipariță, de sub teascurile căreia au ieșit, între 1508 și 1510, trei tipărituri — un *Liturghier*, un *Octoih* și un *Evanghеliar* — cele dintîi realizări de acest gen în țările române[1]; după o scurtă întrerupere, activitatea tipografică a fost reluată în timpul domniilor lui Radu Paisie (1535-1545) și Mircea Ciobanul (1545-1554; 1557-1559) — de Dimitrie Liubavici și Moisi, pentru ca odată cu Coresi din Tîrgoviște[2] să apară cele dintîi tipărituri în românește. Această intensă activitate tipografică a avut loc chiar în condițiile în care importanța Curții domnești de la Tîrgoviște se afla într-un oarecare reflux.

Căci în timpul celor două domnii ale lui Mircea Ciobanul, la București s-a construit Curtea veche, care a devenit principalul centru rezidențial al voievozilor Țării Românești Petru cel Tînăr (1559-1568), Alexandru II Mircea (1568-1577) și Mihnea II (1577-1583). Spre sfîrșitul sec. XVI, Curtea domnească din Tîrgoviște a cunoscut însă un reviriment, datorat acelui voievod care, înainte de a urca pe tronul Țării Românești, a călătorit mult în apusul Europei (la curțile Franței, Angliei și mai ales în Italia), venind de acolo cu planuri de măreție și cu idei renascentiste: este vorba de Petru Cercel (1583-1585)[3].

Petru Cercel a modificat interioarele din vechea casă domnească zidită de Mircea cel Bătrîn (nu este exclus ca el să-i fi adăugat și etajul), iar în continuarea acesteia, la sud, a construit o altă clădire, cu parter și etaj, iar dedesubt cu pivniță, încăperile noi fiind în număr de aproape 20. Clădirea a fost dotată cu instalații sanitare și un sistem de canalizare care se întindea pînă departe, spre o gîrlă trasă din Ialomița („Iazul Morilor"). Alături de noua casă, Petru Cercel a zidit frumoasa Biserică Domnească, inspirată după modelul vechi, constantinopolitan, al celei din Argeș, dar avînd, în plus, un pridvor deschis; în interior s-a amenajat un balcon *(cafas)* la care voievodul și familia sa ajungeau direct din palatul domnesc, printr-o galerie de lemn sprijinită pe piloni de piatră. Terenul din fața palatului și a Bisericii Domnești a fost pavat și tot aici s-a construit și o cișmea alimentată de un apeduct din tuburi de lemn îmbucate în fier și așezate între lespezi de piatră. Aceste construcții au schimbat înfățișarea arhitectonică a zonei centrale a așezării, orașul luînd aspectul unui centru urban asemănător celor din apusul Europei.

Fastul Curții domnești din vremea lui Petru Cercel a fost semnalat și de unele scrieri ale vremii, între care relatarea de călătorie a francezului Iacob Bongars și însemnările

---

1-3 *Magazin istoric*, nr. 9/1967; 5/1982; 1/1967.

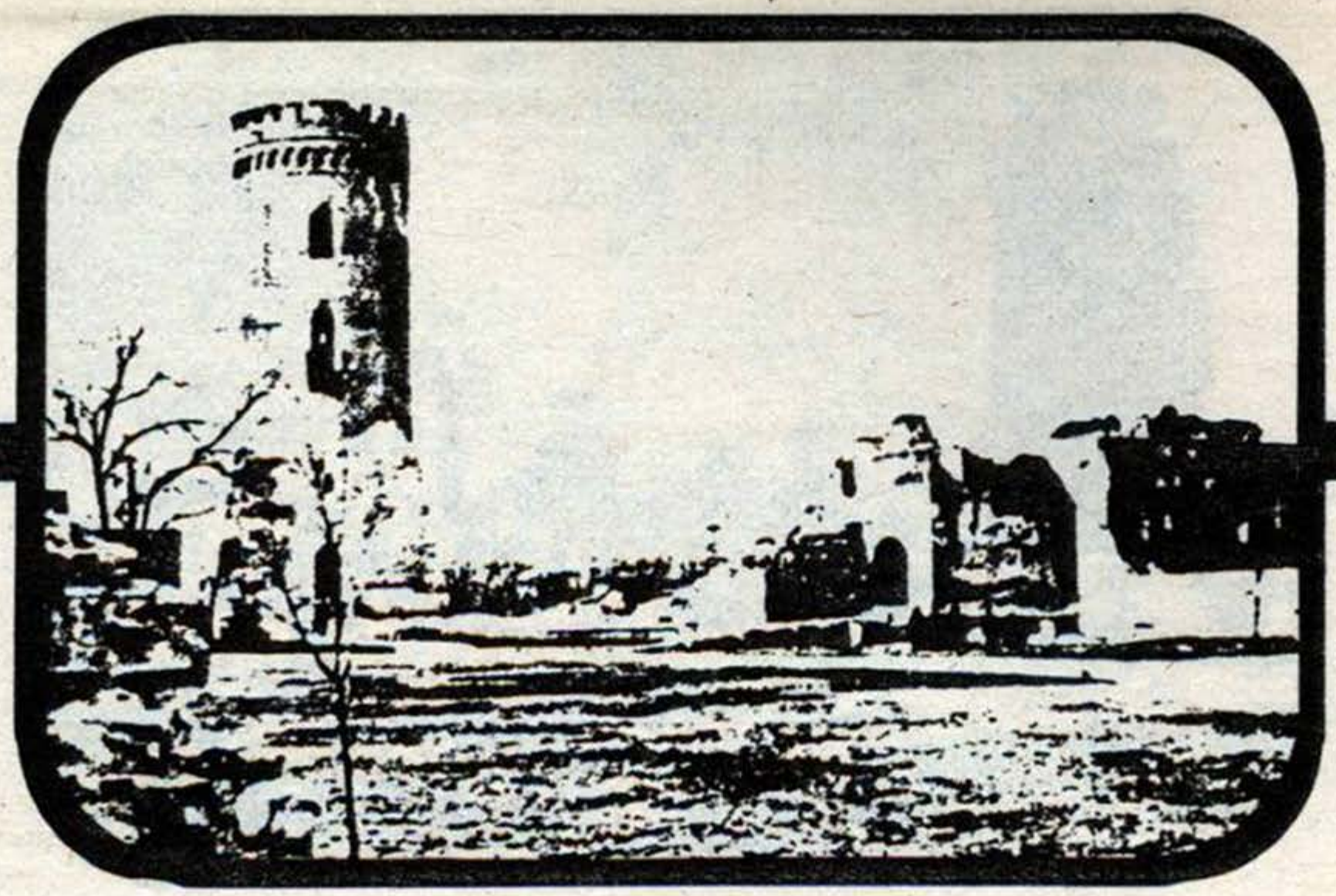

Curtea domnească văzută dinspre Lunca Ialomiței

secretarului italian al domnitorului, Franco Sivori. Referindu-se la construirea palatului și a celorlalte clădiri, acesta din urmă nota că „toți negustorii și meșteșugarii din București" au venit cu acel prilej la Tîrgoviște, găsind acolo de lucru sau avînd ocazia de a-și spori deverul.

Construcțiile au fost făcute cu mari cheltuieli; împreună cu datoriile contractate de domn pentru dobîndirea domniei, ele au determinat o fiscalitate excesivă care și după un secol a rămas în memoria locuitorilor: „Au pus birul curții foarte mare și gorștină de oi", nota cu obidă autorul *Letopisețului Cantacuzinesc*.

Ne sînt mai puțin cunoscute — din această primă etapă a existenței Curții domnești — soliile străine care vor fi străbătut orașul și vor fi fost primite, potrivit obiceiului vremii, de către domnitor. În schimb, cunoaștem mai bine evenimentele militare ce au marcat puternic existența Curții. Mai întîi, în 1462, în vremea lui Vlad Țepeș, cînd domnul Țării Românești a inițiat acțiunea sa de dobîndire a independenței față de Înalta Poartă[1]. După crunta pedepsire a solilor conduși de Hamza pașa și trădătorul Catavolinos, Vlad a dobîndit victoria de la Giurgiu; apoi însă copleșit de marele număr al invadatorilor, a trebuit să adopte o tactică deseori aplicată de români: retragerea din calea inamicului și pîrjolirea traseului, cu dese atacuri și incursiuni asupra forțelor dușmane. Pînă la urmă, Vlad Țepeș a trebuit să treacă munții, unde a fost închis din ordinul lui Matei Corvin, regele Ungariei, iar Tîrgoviște a fost crunt pustiită de oștile lui Mahomed II.

La sfîrșitul sec. XVI, orașul a fost implicat, din nou, în lupta pentru independență purtată — de astă dată — sub flamura lui Mihai Viteazul. După bătălia de la Călugăreni (august 1595), neputînd exploata victoria asupra lui Sinan pașa, Mihai Viteazul s-a văzut nevoit să se retragă către munți, otomanii ocupînd Bucureștii și Tîrgoviște pe care le-au jefuit cumplit (spaniolul Diego Galan, căzut în robie la turci, descrie în însemnările sale cîmpul acoperit pretutindeni de lucrurile și mobilele jefuite de la localnici). În ambele capitale, turcii au ridicat și puncte de sprijin fortificate *(pălănci)*; la Tîrgoviște, palanca lui Sinan a fost făcută lîngă Curtea domnească, din pămînt și lemn, cu trei bastioane (cum o descrie călătorul și inginerul militar italian Filippo Pigafetta). Otomanii au lucrat în grabă, nereușind să termine construcția, lucru ce rezultă și din însemnările călugărului franciscan Giuseppe Pisculo da Melfi, care arată că gabioanele[2] nu erau încă pline, iar șanțul de apărare fusese incomplet săpat.

Cu sprijin transilvănean, Mihai a pornit contraofensiva împotriva lui Sinan pașa care, în octombrie 1595, a fugit din Tîrgoviște, incendiind orașul. Distrugerile au adus daune importante și Curții domnești, încît tratativele pe care Mihai le-a purtat cu imperialii în 1598 au avut loc nu la Curte, ci la Mănăstirea Dealu, unde mai tîrziu a fost adus și „cinstitul cap" al marelui voievod[3].

Basarabi și Brîncoveni

Refacerea Curții domnești s-a înfăptuit sub Radu Șerban (1602-1610), în timpul căruia zugravul Mina a terminat pictura bisericii construite de Petru Cercel. În anii următori, Curtea a primit oaspeți de seamă, cum a fost, de pildă, Paul Strassburg, trimisul regelui Suediei la Înalta Poartă. Oaspete al lui Leon vodă Tomșa (1629-1632), Strassburg a asistat la o întrecere cavalerească în care soldații munteni și-au dovedit

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1974.

[2] Cosuri de nuiele umplute cu pămînt, care apărau parapetele tranșeelor.

[3] *Magazin istoric*, nr. 6/1969, 8/1977.

iscusința în mînuirea armelor. Cînd solul suedez, lăudîndu-le îndemînarea, l-a întrebat pe domn cîți asemenea oșteni are, Leon vodă i-a răspuns „acum sînt 12 000, dar pe vremea nebiruitului Mihai voievod ușor se strîngeau 50 000". Și, adaugă solul, că zicînd acestea, domnul „a suspinat".

În timpul lui Matei Basarab (1632-1654), Curtea din Tîrgoviște a cunoscut apogeul. Domnul a ridicat noi clădiri, a dublat zidul incintei, astfel încît în relatările de epocă se vorbește frecvent despre „Cetatea Tîrgoviște"; orașul însuși a fost înconjurat cu o fortificație de pămînt. Grație politicii și dorinței voievodului de a întreține bune relații cu celelalte state, Curtea domnească a devenit un puternic centru politic și diplomatic. La curtea bătrînului și înțeleptului domn s-au perindat solii dintre cele mai diferite: de la principii Transilvaniei, Gheorghe Rákòczi I și Gheorghe Rákòczi II; de la domnul Moldovei, Vasile Lupu (care a construit în Tîrgoviște o frumoasă biserică, Stelea); din Orientul Mijlociu, de unde a venit patriarhul Antiohiei, Macarie Zaim, însoțit de secretarul său, Paul de Alep, care ne-a lăsat cuvinte pline de încîntare despre strălucirea Curții; din Peninsula Balcanică, cum a fost, de pildă, misionarul Petru Bogdan Baksič. De la acesta din urmă avem și o remarcă privind gradul de civilizație al locuitorilor orașului: aceștia erau cultivați și binecrescuți, „deoarece — explică el — orașul este cercetat de înultă lume".

Sfîrșitul domniei lui Matei Basarab și primii ani de stăpînire ai urmașului său, Constantin vodă Șerban, au fost marcați de puternica mișcare a seimenilor[1], care a produs mari distrugeri și la Curtea domnească. În timpul lui Mihnea III (1658-1659), care și-a luat după încoronare numele unor înaintași iluștri (Mihail — după Mihai Viteazul, și Radu — de la Radu Mihnea) s-a înregistrat, din nou, o etapă frămîntată în istoria Curții domnești din Tîrgoviște. Într-adevăr, în anul 1658 oastea turco-tătară venită să-l instăleze pe noul domn a jefuit orașul și Curtea domnească. Paul de Alep, martor la aceste evenimente, înfățișează ororile săvîrșite: au fost profanate atunci mormintele voievodale din Biserica Domnească (al lui Matei Basarab, al doamnei Elina și al doamnei Bălașa, soția lui Constantin Șerban). „Un asemenea dezastru — scria Paul de Alep — l-au săvîrșit în oraș, așa încît întrece puterile noastre de a-l descrie".

Neputînd să-i determine pe români să renunțe la reședința din Tîrgoviște, otomanii au plănuit distrugerea Curții domnești, căci, spuneau ei, fiind prea departe de imperiu, instigă la hainie pe domnii de acolo. În toamna lui 1659, Mihnea III a dat semnalul luptei antiotomane, executînd o seamă de dregători otomani din Tîrgoviște; după o serie de victorii (Giurgiu, Frătești), domnul Țării Românești a fost totuși nevoit — ca și alți înaintași ai săi — să-și caute adăpostul în Transilvania. Otomanii au intrat în Tîrgoviște unde, cum se spune în cronica Țării Românești, „au surpat casele și le-au fărîmat dè tot ca să nu mai fie scaun acolo".

Vreme de decenii, Curtea domnească în bună parte și orașul, au fost în stare de ruină, într-atît de mare, încît, potrivit unor relatări de călătorie, în locul unde fuseseră bătrînele ziduri își aveau acum sălașul fiarele pădurii!

În 1692 însă, reluînd tradiția înaintașilor săi, Constantin Brîncoveanu (1688-1714) și-a îndreptat din nou atenția spre Tîrgoviște: „După al patrulea an al domniei măriei sale — relatează cronica —..., nemaiputînd lăsa un scaun vechi ca acela dupre la strămoșii măriei sale să stea pustiu și în tot felul și în multe rînduri, au cercat el împărăția pînă i s-au dat voie ca și casele să facă și cînd va vrea acolo să șază". Otomanii au ezitat, gîndindu-se că Tîrgoviște, fiind mai aproape de munți, putea fi, oricînd, un virtual „cuib de hainie". În cele din urmă, și-au dat acordul, vechea cetate de scaun cunoscînd în vremea lui Brîncoveanu o nouă epocă de strălucire. Curtea domnească de aici era preferată mai ales ca reședința de toamnă (domnul venea în septembrie, cînd începea culesul viilor, și pleca la jumătatea lui octombrie). Casele domnești au fost reparate, Biserica Domnească a fost repictată — pe peretele ei fiind reprezentate tablourile voievozilor țării, o adevărată cronică murală a trecutului Țării Românești. Vechilor construcții li s-au adăugat altele noi: un „slomn" (grajd), o casă pentru „iazagiu" (secretarul și tîlmaciul de limba turcă), o alta pentru „doftor". Grădina domnească, în care s-a construit un foișor, a fost, de asemenea, reamenajată. Vizitînd palatul și anexele sale, arheologul englez Edmond Chishull aprecia, în 1702, că întreg ansamblul era de o măreție comparabilă cu palatele „din creștinitatea civilizată".

După tragica moarte a lui Constantin Brîncoveanu[2], Curtea domnească a fost din ce în ce mai puțin folosită de voievozii fanarioți, impuși de Poartă pe tronul țărilor române. Incendii, cutremure, oamenii înșiși au surpat și au distrus vechile ziduri voievodale. La un secol după Brîncoveanu, în 1813, ruina se instalase în fosta vatră voievodală, încît vel vornicul Isac Ralet se încumeta să ceară lui Caragea Vodă acele „surpături de ziduri cu totul netrebuincioase..., fiind de tot derepănate și de nici o trébă". În scaunul țării nu se găsea însă un voievod ca Vasile Lupu de odinioară, care, într-o situație asemănătoare, privind Curtea domnească din Vaslui, spusese răspicat: „acest lucru nu se cade să facem, că nu iaste cu cinste!" Acum domnul Caragea încuviința, avînd și „pliroforia" (acordul) altor veliți boieri, ca lui Ralet să-i fie acolo — se spune în anaforaua din 3 septembrie 1813 — „moșie stătătoare și ohabnică", în afară de Biserica Domnească; aceasta „cu loc de patru stînjeni în lat de jur împrejur are a rămînea slobodă..."

Din fericire, boierul amintit nu a apucat să se folosească

---

[1]-[2] *Magazin istoric*, nr 10/1972; 1/1968.

(Continuare în p. 26)

Aspirațiile poporului român spre unire au fost exprimate cu deosebită pregnanță în cursul revoluției de la 1848, care a izbucnit aproape simultan în cele trei țări române, fiind însuflețită de aceleași idealuri și revendicări. Înscriind pe steagul ei lozinca înlăturării feudalismului, a făuririi unității naționale și a cuceririi independenței, revoluția de la 1848 a dezvoltat și mai puternic conștiința de sine a poporului român, hotărîrea locuitorilor țărilor române de a realiza unitatea națională în cadrul frontierelor aceluiași stat.

NICOLAE CEAUȘESCU

135 ani de la revoluția românilor din 1848

GÎND ȘI FAPTĂ NAȚIONALĂ

Prof. univ. dr. GH. PLATON,
Universitatea „Al. I. Cuza", Iași

Parte a revoluției europene, avanpost ultim al acesteia în răsărit, revoluția română de la 1848 a reprezentat rezultatul unei îndelungate evoluții istorice, expresia procesului de creștere, de dezvoltare a societății românești, de afirmare a națiunii române și a conștiinței naționale.

Deși nu a existat răgazul soluționării problemelor esențiale, revoluția a răscolit națiunea și a orientat, ireversibil, societatea românească pe calea progresului, a libertății și a unității. Cu toate limitele și particularitățile imprimate de condițiile politice deosebite, revoluția a subliniat, puternic, personalitatea și unitatea națiunii. Colaborarea practică desfășurată pe planul luptei revoluționare a sudat organismul național. Revoluția, mărturisea în acest sens Eudoxiu Hurmuzaki[1], „a produs acest bine că bărbații români... împinși de o putere nerezistibilă, se cunoscură, se iubiră și se îndatoriră unii pe alții, legîndu-se și unindu-se spre binele neamului". Fruntașul bucovinean releva, în continuare, „apropierea duhurilor, unirea inimilor, frățietatea caracterurilor, solidaritatea soartei, combucurarea și compătimirea unuia cu toți și a tuturor cu unul care au izvorît din acea mișcare și prin care răzlețitul trup a naciunei noastre... s-au îndesit și s-au închegat. Ceea ce trecutul a unit — nota el în continuare — curgătorul nu va despărți și nici secolul cred că nu va putea".

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1974.

Spiritul veacului

Revoluția română de la 1848 s-a desfășurat în condiții în care părți din teritoriul național se aflau în stăpînirea imperiilor vecine, iar alte părți,

Anul revoluționar 1848 în Europa:
a) București;
b) Viena;
c) Frankfurt;
d) Paris

Moldova și Țara Românească, erau constrînse să accepte suzeranitatea Turciei și protectoratul Rusiei țariste. Națiunea, omogenă de o parte și de alta a Carpaților, pe teritoriul vechii Dacii, era separată din punct de vedere politic. Stăpînirea sau dominația străină a împiedicat procesul normal al dezvoltării istorice. Această situație, la care s-au adăugat și condițiile interne, sechelele separației înseși, au imprimat revoluției românești trăsături specifice, conferind problemelor fundamentale — problema agrară, națională și cea a constituirii statului modern — aspecte proprii, au impus rezolvări sociale și politice care nu puteau fi identice.

Epoca anterioară revoluției de la 1848 a fost una din perioadele cele mai dramatice, dar, totodată, și cele mai spectaculoase din istoria noastră. ocietatea românească prezenta aspectul unei imense scene pe care se înfruntau, într-o luptă fără cruțare, lumea veche și cea nouă. Planurile luptei erau multiple, deoarece conflictul cuprindea toate laturile vieții sociale, politice și spirituale ș.a.; sensul ei însă era general, național.

Modernizarea societății, organizarea acesteia în raport cu *spiritul veacului* reprezenta o cerință generală spre îndeplinirea căreia erau îndreptate eforturile întregii societăți. Lupta pentru eliberarea socială se contopea, se confunda, uneori, cu lupta politică pentru unitate, independență și demnitate națională. găsindu-și variate și înalte forme de expresie în ideologia națională, cunoscînd forme specifice în fiecare dintre țările române.

Astfel, în Transilvania, în condiții deosebite din punct de vedere politic, în acțiunile care aveau drept obiectiv recunoașterea românilor ca națiune politică distinctă, revendicările elitei intelectuale, pe linia *Supplexului*[1] din 1791, se împleteau cu mișcările largi, revoluționare, ale țărănimii, ale maselor, afirmîndu-se solidaritatea de factură modernă națională. În principate, lupta politică națională împotriva regimului fanariot și a suzeranității otomane, împotriva protectoratului Rusiei țariste, apoi pentru afirmarea spiritului și a valorilor naționale, era la fel de strîns legată de procesul de transformare, de modernizare a societății.

În acest uriaș efort de tra sformări înnoitoare, apropierea dintre cele trei țări românești — despărțite din punct de vedere politic — devenea tot mai strînsă. Mai puternice decît relațiile economice s-au dovedit a fi legăturile spirituale, cu seculare tradiții, înnobilate de conștiința națională; s-a creat și s-a afirmat cultura unică, națională, puternic liant care a sudat corpul națiunii. Paralel cu afirmarea conștiinței naționale, cu definirea cerinței de unitate politică, s-a accentuat și procesul de integrare a țărilor române în economia, în spiritualitatea și în viața politică a continentului european intrat în orbita dezvoltării moderne, capitaliste.

De o parte și de alta a Carpaților

Răscoala lui Horea[a], din 1784, desfășurată în Transilvania, a fost o răscoală a românilor și a fost receptată ca atare pe plan european. Ridicînd în fața lumii problema românilor din Transilvania, ea

---

1. a *Magazin istoric*, nr. 1/1973; 10/1980.

a subliniat, totodată, existența unei națiuni omogene de o parte și de alta a Carpaților. La rîndul său, deși revoluția din 1821 și-a desfășurat acțiunea principală în Țara Românească, Tudor Vladimirescu[1] avea limpede, ca și contemporanii săi, conștiința unității celor două principate, inseparabile și sub raportul regimului juridic și al relațiilor internaționale. El a acționat cu convingerea că mișcarea în fruntea căreia se situase va avea repercusiuni egale și asupra Moldovei. Țăranii din Transilvania, la rîndul lor, îl așteptau pe Todoruț sau Toderaș, cum îl alintau ei, pe crăiuțul care, asemenea lui Horea, trebuia să vină să-i elibereze de sub jugul despotic, social și național, al nemeșilor.

Ideologia națională, promovată în Transilvania de reprezentanții Școlii ardelene, a devenit ideologia întregii națiuni care, prin ea, și-a definit mai limpede structura, și-a afirmat, mai puternic, personalitatea. În perioada care a precedat anul 1848, considerată, pe drept, anticameră a revoluției, s-a produs o veritabilă explozie în afirmarea ideii și a personalității naționale: este epoca în care s-au pus bazele și în care s-a extins învățămîntul în limba patriei, s-a dezvoltat spiritul științific, a apărut presa în limba română, cu titluri și programe care mărturiseau, deschis, orizontul românesc și finalitatea aspirațiilor naționale (*Albina românească*, *Curierul românesc*, *România*, *Dacia literară*). Acum s-a întemeiat teatrul național, s-au pus bazele istoriografiei naționale, care își creează și instrumentele de difuzare (*Arhiva românească* și *Magazinul istoric pentru Dacia*), istoria devenind un puternic factor de educație.

Dezvoltată pe planul culturii, al spiritualității naționale, în complexul de relații generate de procesul de consolidare a pieței economice interne unice, colaborarea românilor s-a extins și în planul politic. Acțiunile, deschise sau conspirative, au situat unitatea pe planul principal. Din rațiuni tactice, aceasta era preconizată, într-o primă fază, doar în cele două principate. Programul politic avea în vedere numai obiectivele posibil de realizat în condițiile timpului. Unirea celor două principate fusese dealtfel discutată într-un fel de diplomația europeană și acceptată, în principiu, de cele două puteri, suzerană și protectoare, așa cum o probau atît dispozițiile, cît și afirmațiile exprese din Regulamentul organic.

În 1838, în numele *partidei naționale*, al cărei program politic este limpede afirmat în două importante documente: *Act de unire și independență* și *Osăbitul act pentru numirea suveranului românilor*, după tratative cu dominatorul Moldovei, realizate prin intermediul diplomaților francezi A. Billecocq și Félix Colson, I. Cîmpineanu a întreprins un îndrăzneț demers diplomatic. El a efectuat o călătorie la Constantinopol, Paris și Londra pentru a convinge puterile respective, prin argumente raționale, să accepte unirea celor două principate. Eșecul acestor tratative directe a determinat însă multiplicarea legăturilor dintre cele două principate și inițierea unor acțiuni secrete, conspirative, orientate în același sens. „Conspirația confederativă" din Moldova, din 1839, Mișcarea revoluționară

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1984.

Întîia dorință: Unirea

„Unirea, numai Unirea cu înmilita sa tărie ne va veni întru ajutor", declara la 8 ianuarie 1848 Costache Negri, la o întrunire a tinerilor români aflați la Paris.

În anii patruzeci ai secolului trecut, Negri organiza periodic, la conacul său de la Mînjina, întîlniri ale fruntașilor revoluționari din țările române. Participau, între alții, N. Bălcescu, I. Ghica, V. Alecsandri, C. Filipescu, A. Russo. Discuțiile aveau ca subiect problemele românilor din cele trei „provincii ale Daciei", după cum nota Bălcescu. Între manuscrisele rămase de la Negri, de dinainte de 1848, s-a găsit și o hartă a tuturor provinciilor istorice românești, reunite într-un singur stat, cu capitala la Brașov.

În mai 1845, Negri îi scria lui Constantin Filipescu (1807-1854, cel care în guvernul provizoriu de la 1848 avea să fie ministru de finanțe): „Lucrează... din toate puterile pentru întîlnirea plănuită [din 21 mai 1845]. Nu da înapoi... și nu avea în vedere decît temeliile solide ale unirii pe care o putem stabili prin această întîlnire..."

La 22 februarie 1848, cînd au început la Paris primele manifestări populare împotriva guvernului reacționar al lui Guyzot, împreună cu ceilalți revoluționari români, aflați în capitala Franței, Negri a cerut să fie înrolat în „legiunea" care va sluji „Republica". Aici, la Paris, l-a ajutat cu banii necesari întoarcerii în patrie pe tinerii revoluționari Gr. Peretz, Al. Lapati, Al. Aman, N. Ionescu. Gh. Sion mărturisește că, ori de cîte ori a fost nevoie, „punga lui [Negri] generoasă ca inima lui generoasă se deschidea pentru toți cei ce aveau lipsă".

Negri, Iancu Alecsandri, N. Ionescu au plecat printre ultimii din capitala Franței. La Giurgiu s-au întîlnit cu Al. I. Cuza și ceilalți revoluționari moldoveni, care, arestați la Iași, reușiseră să scape de sub escortă la Măcin, o parte din ei refugiindu-se în Transilvania. La Brașov, Negri a participat la redactarea programului revoluționar *Principiile noastre pentru reformarea patriei*, care înscria între dezideratele sale „unirea Moldovei și a Valahiei într-un singur stat neatîrnat românesc".

Din Brașov, împreună cu Vasile și Iancu Alecsandri, Negri a plecat la Cernăuți unde a fost ales președinte al comitetului revoluționar organizat în acest oraș de către revoluționarii moldoveni. Corespondența lui din această perioadă conține semnificative mărturii ale hotărîrii de a lupta în comun pentru cauza revoluției. Subliniind dorința „românilor din Banat și din Transilvania de a veni în ajutorul Moldovei și a Valahiei cînd le-ar călca vreun dușman", Negri chema pe revoluționarii moldoveni să dobîndească putere „din înțelegerea noastră cu toți românii. Nu, fraților! Să nu ne dăm în lături de la măreața mișcare a Valahiei, căci de va izbîndi ea, va izbîndi și Moldova".

La apelul făcut de Nicolae Bălcescu pentru unirea tuturor forțelor revoluționare române, Negri răspundea în numele grupului de la Cernăuți: „Vă mărturisesc că mai întîia dorință a noastră iaste de a ne uni cu voi neapărat și spre acest sfîrșit ce are a ne aduce a forma o țară puternică și cu îndoit viitor vom lucra cu cît ne va fi prin putință. Stăruiți să fiți statornici, căci în voi iaste nădejdea și către voi țintesc toate privirile românilor".

Activitatea comitetului revoluționar de la Cernăuți era urmărită cu îngrijorare, între alții, și de autoritățile țariste. La 19 iulie 1848, contele Nesselrode, ministrul de externe țarist, adresa o notă circulară către reprezentanții Rusiei pe lîngă cabinetele europene (publicată în Le Journal de Saint-Petersbourg, din 21 iulie 1848), în care arăta că „boierii moldoveni refugiați în Bucovina adunau forțe pentru a mărșălui spre Iași și de acord cu tovarășii lor din Transilvania și Basarabia chiar, răsculații preparau o răscoală, al cărei rezultat trebuie să fie... și reunirea celor două principate într-un singur stat".

Spre sfîrșitul lui noiembrie 1848, revoluționarii moldoveni au părăsit Cernăuții. V. Alecsandri și C. Negri s-au îndreptat spre Paris, spre a susține mai departe cauza națională. În aprilie 1849, C. Negri s-a stabilit la Constantinopol. Aici a redactat un protest împotriva Convenției de la Balta-Liman (1 mai 1849), prin care Imperiul țarist și Poarta Otomană stabileau măsurile ce trebuiau aplicate în Principate pentru prevenirea unei noi revoluții.

În august 1849, Negri s-a întors în țară cu dorința de a contribui la consolidarea domniei lui Grigore Al. Ghica (1849-1853; 1854-1856), susținător al revendicărilor cuprinse în programul revoluționarilor pașoptiști. În anii care au urmat, va activa pentru realizarea unirii din 1859, fiind unul dintre principalii exponenți ai mișcării unioniste. După cum îi mărturisea lui V. Alecsandri, dorința sa fierbinte era „ca frumoasele noastre țări să aibă un viitor mai fericit. Este o strună care vibrează pururi adînc în mine".

Paul PĂLTĂNEA

„Iubit și stimat de noi toți"

O mărturie a stimei și aprecierii de care s-a bucurat Costache Negri este cuprinsă și în scrisoarea rămasă pînă acum inedită, pe care Al. G. Golescu (Arăpilă) o trimitea, din Paris, la 18 aprilie 1849, lui Gheorghe Magheru, aflat la Viena. Era perioada în care emigrația revoluționară română discuta formula cea mai potrivită pentru organizarea ei. Între altele, s-a făcut și propunerea ca C. Negri să fie ales în fruntea emigrației.

Emigrația română (moldo-muntenească) din Constantinopole a trimis aici [la Paris] o adresă ca să ne facă cunoscut că părerea ei este pentru persoana d-lui Costache Negri. Această votație s-a făcut în Constantinopole sub două impresii: una că turcii n-ar fi dispuși a primi cu bucurie pe acei ce au figurat în capul mișcării din București, alta că persoana d-lui Negri este mai proprie decît oricare alta ca să atragă încrederea și stima tuturor, mai cu seamă bine voința a diferitelor partide ce s-au născut între munteni. Această a doua asertie, deși problematică pentru mulți munteni care nu cunosc deloc pe dl. Negri, însă poate fi primită fără scrupul de [către] toți, căci acela ce cunosc pe dl. Negri, deși mulți de deosebite partide și păreri, însă nici unul nu este care să aibe o părere diferită în privința d-lui: toți zic: «acesta este singurul român iubit și stimat de noi toți, el singur poate readuce pacea și stima între noi»... Toți îl primesc de bun (cîți îl cunosc) și părerea mea este că, de va fi ca unul singur să dirijeze lucrările emigrației, apoi altul mai bun decît dl. Negri nu poate fi".

Pînă la urmă s-a optat tot pentru o formulă de conducere colectivă a emigrației, dar susținerea de către Arăpilă și alți pași ioți români a candidaturii lui C. Negri se constituie într-o emoționantă mărturie de stimă și prețuire pentru cunoscutul om politic moldovean.

P. CERNOVODEANU

din 1840, din Țara Românească, condusă de D. Filipescu, cu ramificație în Moldova — „Fiii coloniei lui Traian" (1841) — au situat unirea în centrul programelor de transformare a societății românești.

Societatea secretă „Frăția"[1] creată în 1843, din inițiativa lui N. Bălcescu, I. Ghica, Chr. Tell și C.A. Rosetti, al cărei paravan legal era „Societatea literară" (1845), și care grupa forțele naționale din ambele principate, a dat cea mai înaltă expresie colaborării revoluționare din care s-a născut programul revoluției de la 1848. „Societatea studenților români din Paris", întemeiată în 1845, veritabilă filială externă a „Frăției", urmărea să obțină sprijinul politic și diplomatic extern și să cîștige opinia publică europeană în favoarea cauzei românilor.

[1] *Magazin istoric*, nr. 4, 6/1973.

Un singur popor

În eforturile politice pentru realizarea unității naționale, Transilvania a reprezentat, constant, un element central. Dacă în demersurile politice oficiale și în planurile imediate unirea tuturor provinciilor românești nu putea fi exprimată, colaborarea națională avea ca obiectiv final pregătirea acestui act. Unirea celor două principate, realizabilă din punct de vedere politic în împrejurările de atunci, trebuia să reprezinte o premisă pentru unitatea integrală. Încă din 1830, Societatea „Constituția", înființată la Lugoj, continuată și lărgită în program și obiective în 1834, își propunea unirea tuturor teritoriilor românești „într-o republică unitară". În deceniul cinci, Eftimie Murgu, tot în Banat, a acționat în același sens, mișcarea pentru unitate fiind generalizată pe întregul teritoriu național.

Pornindu-se de la aceste premise și eforturi comune, expresie a unei dezvoltări organice și unitare a societății românești în veacul care a precedat-o, era firesc ca revoluția din 1848 să se manifeste ca o revoluție unitară, a întregii națiuni, ca ideea de unitate să fie afirmată cu vigoare, să reprezinte una din problemele fundamentale ale revoluției naționale. Ziaristul francez H. Desprez, bun cunoscător al realităților românești, referindu-se la această stare de spirit, consemna, la începutul anului 1848 că, în ciuda persecuțiilor, „românismul domnește în Moldo-Valahia, stăpînește Bucovina, Ungaria răsăriteană, Transilvania... și a stabilit între toate țările române o legătură de idei și de interese nu mai puțin puternice decît cea de sînge... Întreaga Românie este fidelă acestei credințe de neam care face din toți românii un singur popor și care, dîndu-i tinerețe și viață, îi făgăduiește, totodată, unitate politică".

Pentru a nu leza interese sau susceptibilități, care ar fi putut crea animozități în interior sau dușmănii în afară, punctele programatice au trebuit formulate cu circumspecție și tact, ținîndu-se seama de posibilitatea realizării lor în contextul internațional existent. Desfășurarea revoluției de la 1848 și programele sale trebuie apreciate în acord cu realitățile sociale și politice ale unei societăți care, în pofida instinctului și a conștiinței naționale, era despărțită încă prin granițe și adversități politice externe, care

Scrisori inedite de la Popa Şapcă

În Muzeul memorial „Nicolae Bălcescu" din Bălceşti pe Topolog, judeţul Vâlcea, am descoperit recent două scrisori ale cunoscutului şi popularului frunta- paşoptist Popa Radu Şapcă din Caiei. Scrise, amândouă, în aceeaşi zi, 5 februarie 1855, cele două epistole au fost adresate, prima, colonelului Nicolae Pleşoianu, care pe atunci încerca să intre în Ţara Românească venind din străinătate pe ruta Trieşt, Viena, Vircierova, iar a doua generalului Gh. Magheru, aflat în exil la Constantinopol.

După expulzarea sa din ţară, în 1843, împreună cu ceilalţi revoluţionari, Radu Şapcă a fost mai întâi trimis la Muntele Athos, în Grecia. După numeroase intervenţii i s-a acordat permisiunea de a se stabili la Brusa, pe teritoriul Turciei de azi, unde se aflau şi alţi fruntaşi politici români în exil. Dar visul tuturor era să se întoarcă în ţară şi unii, între care şi Popa Şapcă, au încercat chiar să treacă pe ascuns Dunărea, dar — prinşi — au fost expulzaţi îndată de poliţia principelui Barbu Ştirbei.

În urma unei asemenea tentative nereuşite a şi scris Popa Şapcă cele două scrisori. Ambele vădesc aprinsul său dor de ţară, starea sa critică sub raport financiar, suferinţele pe care i le impunea exilul de peste şase ani. Rezultă din aceste scrisori că revoluţionarii români exilaţi erau în permanente legături, prin corespondenţă sau întâlniri, şi că ei se încurajau reciproc pentru păstrarea unităţii de acţiune în străinătate sau în ţară. Ele exprimă, totodată, tenacitatea lui Radu Şapcă de a reveni în patrie, demnitatea lui de a nu primi ajutoare din partea adversarilor săi politici.

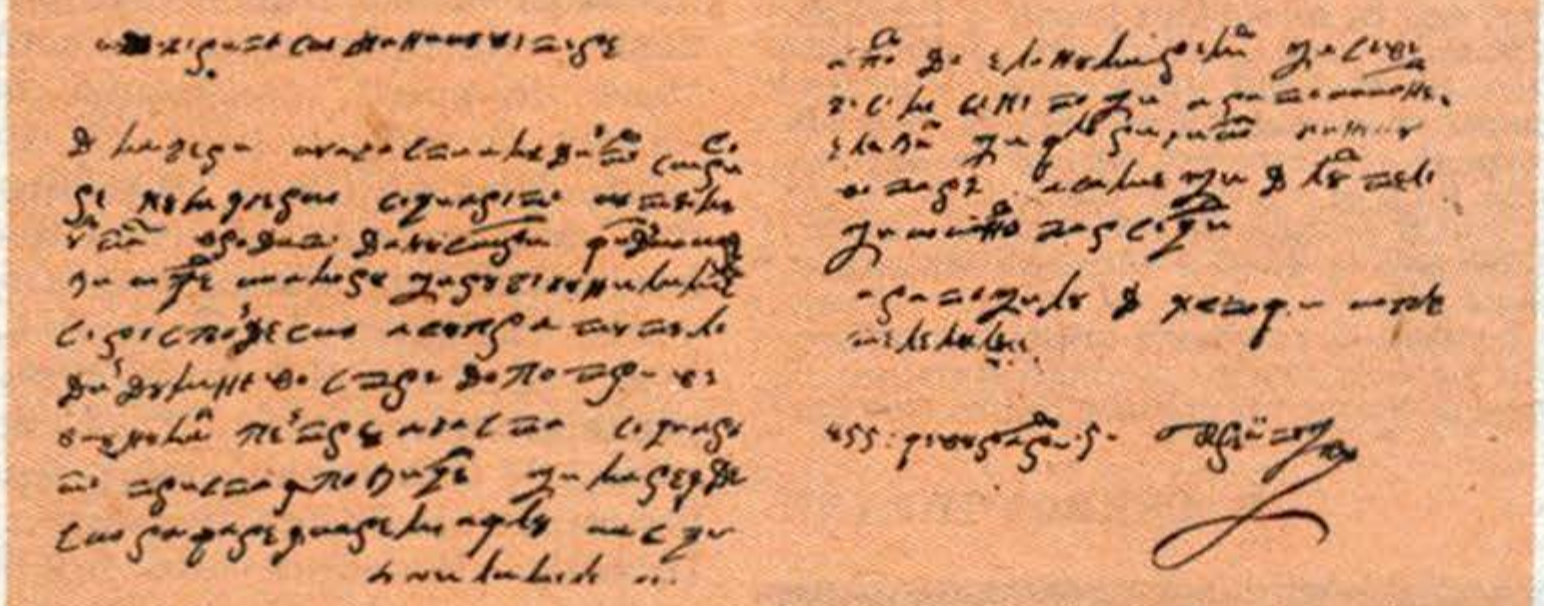

Scrisorile mărturisesc stilul pitoresc, de bun povestitor al lui Popa Şapcă: ocârmuitorul judeţului Vâlcea, G. Vălenaru, refuză să-i dea zece galbeni împrumut, dar „vrea să-mi dea un galben şi eu i-am răspuns: Fiipă cuma dumitale că eu nu mă cotadisesc de la unul ce dumneata să primesc că sînt milog". Generalului Gh. Magheru îi scrie: „Ca să-ţi descriu întâmplările mele şi tratarea ce am avut totdeauna, mi-ar trebui coale întregi şi dumitale ceasuri mai multe şi o inimă de bere" Numeroase sînt în aceste scrisori, informaţiile privind personalităţi din viaţa politică românească a anului 1855: Nicolae Pleşoianu, Gh. Magheru, Nifă Magheru, stolnicul Petrache Poenaru şi fiul acestuia Grigore Poenaru, Grigore Libeskind şi alţii.

La 9 iunie 1855 surghiunul lui Radu Şapcă a luat sfârşit. Peste ani mai târziu, împreună cu tovarăşii săi, el avea să trăiască evenimentul pentru a cărui înfăptuire luptase şi suferise: unirea Munteniei cu Moldova în statul naţional român modern.

În facsimilele de mai sus, sînt prezentate pentru prima oară, câteva fragmente din scrisorile menţionate.

Gherasim CRISTEA-PITEŞTEANUL

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1975.

ridicau în faţa unităţii obstacole uneori insurmontabile.

Evenimentele revoluţionare de la 1848 au început în Moldova. Avertismentul Rusiei ţariste formulat în nota circulară din 16/28 martie şi ameninţarea, încă de la început, a unei intervenţii armate, au impus moderaţia ce şi-a găsit expresie în programul elaborat după adunarea din 27 martie/8 aprilie, intitulat *Petiţia proclamaţie a boierilor şi notabililor Moldovei* care, semnificativ, începea cu formula „Sfînta păzire a Regulamentului organic..." Reprezenta acesta un răspuns indirect la nota amintită, angajarea că nu se va încerca modificarea statutului juridic internaţional al ţării, acceptat de cele două puteri, suzerană şi protectoare.

Revoluţionarii din Transilvania, care au alcătuit programul prin consultarea naţională a poporului, pe cîmpia de la Blaj, au trebuit, şi ei, să facă concesii politice Austriei. Împăratul trebuia să sancţioneze programul românesc şi acesta nu putea cuprinde, prin urmare, revendicări de natură să prejudicieze interesele habsburgice. Mai mult, în cuprinsul programului lor, românii şi-au reînnoit credinţa faţă de împărat. În faţa anexării Transilvaniei la Ungaria — pe care Curtea din Viena a acceptat-o, dealtfel — nu putea fi adoptată însă o altă linie politică decît aceea de respingere fermă a acestui act abuziv. Dilema era tragică, fără alternativă. La rîndul lui, programul revoluţionar muntean, ce urma să fie aprobat de domnitor şi sancţionat de Poartă, nu putea da expresie unor cereri de natură să atragă duşmănia otomanilor.

Unitatea, mai cu seamă, nu a fost afirmată deliberat în documentele oficiale ale revoluţiei româneşti; în schimb, acestea, într-o manieră sui-generis, au dat expresie tuturor celorlalte probleme sociale sau privind viitoarea organizare a statului modern. Dacă unitatea naţională — nici chiar în forma restrînsă la cele două Principate — nu a putut fi înscrisă oficial şi direct în documentele amintite, ideea şi acţiunile în vederea strîngerii legăturilor,

pentru elaborarea unui program comun, şi sincronizarea mişcărilor au dominat în cursul revoluţiei, i-au conferit caracterul omogen românesc.

Începutul şi desfăşurarea evenimentelor româneşti din 1848, actele acestora trebuie apreciate şi explicate, în egală măsură şi în raport cu legăturile şi implicaţiile multiple ale revoluţiei europene cu care s-au interferat. Se ştie că în acţiunile şi calculele lor, revoluţionarii români au ţinut seama de promisiunile formulate de guvernul revoluţionar francez, de evoluţia evenimentelor din Austria, de obiectivele revoluţiei germane (aceasta a manifestat un interes particular faţă de evenimentele de la Dunărea de Jos, interes ce şi-a găsit expresia, de pildă, în atitudinea consulului general al Prusiei în Principate faţă de revoluţia românilor), de emigraţia polonează ş.a.

În spatele aparenţelor oficiale se ascundea însă acţiunea unitară a românilor, în acord cu realităţile anterioare din ţările române, cu direcţiile de dezvoltare ale societăţii româneşti şi ale naţiunii române. Revoluţionarii moldoveni, scăpaţi de urgia represiunii domnitorului M. Sturdza, au trecut în Transilvania şi au participat la evenimentele care au pregătit Adunarea de la Blaj din 3/15 mai. Împreună cu Eftimie Murgu şi cu muntenii, au fost elaborate planuri de intervenţie simultană în Moldova pentru răsturnarea regimului terorist patronat de domnitor. Pe cîmpia de la Blaj[1], s-au întîlnit moldoveni, munteni şi transilvăneni. Năzuinţa de *Unire cu Ţara*, exprimată din zeci de mii de piepturi, dădea expresie forţei copleşitoare a ideii de unitate.

Sub puternica impresie a acestei importante manifestări naţionale, de solidaritate românească, emigranţii moldoveni, subscriind importantul document intitulat *Principiile noastre pentru reformarea patriei* s-au legat să lupte pentru unirea Moldovei şi a Ţării Româneşti în cuprinsul unui „stat neatîrnat românesc". Retraşi la Cernăuţi, împreună cu fraţii Hurmuzaki, au constituit un comitet revoluţionar care a păstrat o strînsă legătură cu comitetul opoziţionist din Moldova. Marile adunări populare din Banat (3/15 mai şi, apoi, congresul bisericesc din 3/15 iunie) şi Bucovina (8/20 mai) exprimă, de asemenea, programul naţional românesc. Nu întîmplător, atunci cînd — la 11 iunie 1848[2] — revoluţia a triumfat la Bucureşti, la Iaşi a avut loc o impunătoare demonstraţie populară în cursul căreia au fost înmînate memorii reprezentanţilor puterilor suzerană şi protectoare. Dealtfel, toate apelurile adresate Europei erau în numele românilor.

Statul daco-român

Revoluţia munteană a fost pregătită în strînsă legătură cu desfăşurarea evenimentelor din Transilvania. După ce guvernul revoluţionar şi-a instituit puterea la Bucureşti, au fost stabilite şi menţinute legături cu românii din Transilvania şi cu comitetul moldovean de la Cernăuţi. *Gazeta de Transilvania* a devenit purtătoare de cuvînt a intereselor generale, româneşti: „Românii — consemna G. Barijiu, în paginile publicaţiei, la 26 aprilie 1848 — vreu numai totală scăpare de supt atîtea epitropii venite în silă..., vreu o leagă [legătură] strînsă, frăţească, între locuitorii acestui pămînt; vreu suveranitate deplină..., libertate şi frăţietate înăuntru şi în afară". Omul politic român, referindu-se la pretenţia absurdă a guvernului revoluţionar maghiar de a soluţiona el problemele privind viitorul naţional al românilor transilvăneni, îşi exprima încrederea fermă că „soarta revoluţiei române va fi hotărîtă la Iaşi şi la Bucureşti", nu la Cluj (unde se afla dieta nemeşească, ce votase silnica unire) şi nici la Pesta.

Emisari ai revoluţiei muntene, trimişi de N. Bălcescu, au trecut prin Moldova, au ajuns la Cernăuţi, punînd la dispoziţia comitetelor revoluţionare programul adoptat la Islaz şi sancţionat, apoi, la Bucureşti. În capitala Moldovei şi în Bucovina se lucra la alcătuirea unei constituţii asemănătoare cu cea a „fraţilor" din Ţara Românească. Comitetul revoluţionar din Cernăuţi insista asupra necesităţii de a se „întinde mîinile fraţilor de peste Milcov ca fraţi de acelaşi sînge şi de aceeaşi soartă". V. Alecsandri, C. Negri şi L. Roset, într-o scrisoare comună adresată lui N. Bălcescu îi comunicau „dorul cel mai înfocat" care era „unirea cu Valahia sub un singur guvern şi sub aceeaşi constituţie".

În organele de presă ale revoluţiei muntene — *Pruncul român*, de pildă — au fost inserate apeluri la unitate adresate „fraţilor moldoveni". Cocardele tricolore ale revoluţiei au fost larg răspîndite în Moldova. Ţăranii din ţinuturile sudice ale acestei provincii — aşa cum se consemnează în unele organe de presă străine — au trecut în Ţara Românească „pentru a pretinde constituţia fraţilor lor şi unirea cu dînşii".

Manifestele erau adresate românilor, în general, demersurile diplomatice ale revoluţiei muntene erau făcute în numele întregii naţiuni. Ele aveau drept scop să legitimeze obiectivele şi să obţină sprijinul naţiunilor europene angajate, ele însele, pe calea prefacerilor revoluţionare. Scriindu-i lui N. Bălcescu, în vara anului 1848, Al.G. Golescu considera că sosise momentul să se realizeze o „frăţie secretă şi grandioasă care să se întindă peste toate părţile României" al cărei centru să fie Bucureştii.

Nota ministrului de externe ţarist din 19/31 iulie 1848, care denunţa şi reproba cu violenţă tendinţele revoluţionarilor români de a reconstitui Dacia, deşi îngroşa realitatea, cu scopul de a justifica intervenţia militară, reliefa totuşi o stare de fapt pe care imperiile absolutiste ce deţineau părţi din teritoriile româneşti nu o puteau nesocoti. „Ei

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5/1968; 6/1982.

[românii] — se subliniază în documentul amintit — doresc să înceteze de a mai fi provincii şi să constituiască sub numele de regat daco-român un nou stat osebit şi neatîrnat..."

Cînd intervenţia armată ţaristă s-a produs, comitetul revoluţionar din Cernăuţi a propus retragerea în munţi şi organizarea unui centru al rezistenţei naţionale, cu convingerea că „întemeindu-se atît pe puterea adunată în ţară, cît mai vîrtos pe puterile din Transilvania şi din Banat, ar fi în stare să facă manifestaţii multe, mai serioase şi mai mîntuitoare, în înţelegere cu valahii". Se exprima hotărîrea ca, după pilda Valahiei, să se ridice glasul şi braţul, pentru a determina retragerea trupelor ţariste şi înlăturarea protectoratului, pentru ca românii să rămînă „nu un popor, ci o naţie puternică şi de sine stătătoare".

Poporul e cu noi...

Revoluţia de la 1848, după expresia lui I. Ghica, „nu a fost opera unui singur om, nici a unui grup sau a unui partid..., ea s-ar fi făcut chiar în lipsa fiecăruia dintre noi care au sau au avut cutezanţa a-i revendica paternitatea. *Cugetătorul şi organizatorul [ei] a fost naţiunea*". Acest fapt a fost ilustrat cu prisosinţă de prezenţa maselor largi populare, a poporului, în toată desfăşurarea evenimentelor revoluţionare. În Moldova — deşi masele nu au fost mobilizate în prima fază a revoluţiei, înăbuşită de acţiunea regimului sturdzist — comitetele revoluţionare au acţionat ulterior în numele şi cu sprijinul poporului. În Transilvania, zecile de mii de români care au aprobat şi au consacrat cererile naţionale, au luat cunoştinţă de puterea lor, de forţa irezistibilă a ideii de unitate. „Uitaţi-vă pe cîmp, românilor — le spunea Avram Iancu ţăranilor adunaţi la Blaj — sîntem mulţi ca cucuruzul brazilor. Sîntem mulţi şi tari..." Masele şi-au impus voinţa şi au apărat revoluţia, demnitatea şi existenţa naţiunii române din Transilvania, făcînd din cetatea de piatră a Apusenilor un zid — simbol al credinţei în viitorul naţiunii — pe care duşmanii libertăţii şi ai unităţii românilor nu l-au putut depăşi.

În Ţara Românească, poporul, luptînd pentru eliberare socială şi naţională, a susţinut încă de la început revoluţia, asigurîndu-i victoria. Masele populare au salvat conducerea revoluţionară, apărînd-o de uneltirile reacţionare. Entuziasmat de abnegaţia cu care miile de ţărani, de muncitori şi meseriaşi ai Capitalei au apărat cuceririle revoluţiei, N. Bălcescu îi scria lui I. Ghica, după înfrîngerea complotului reacţionar din 29 iunie/11 iulie 1848: „Sîntem tari în Bucureşti, căci poporul e cu noi..., poporul nostru, al Capitalei, să ştii, fără flaterie, că a întrecut pe toate popoarele Europei, chiar şi pe parisieni". Poporul a legitimat revoluţia, a sancţionat hotărîrile guvernului revoluţionar, fiind mereu prezent, într-o impresionantă desfăşurare de forţă, pe străzile Capitalei sau pe cîmpia de la Filaret, devenită *Cîmpie a libertăţii*[1], a făcut zid în faţa armatelor invadatoare, s-a înrolat cu entuziasm în armata naţională alcătuită de Gh. Magheru[2].

Revoluţia a reprezentat, totodată, un prilej de verificare a eficienţei soluţiilor politice în acţiunea de realizare a deziderateloor naţionale ale românilor. Ea a demonstrat limpede că libertatea unui popor nu se poate cîştiga prin mila despoţilor sau a împăraţilor, din iniţiativa miniştrilor, prin combinaţii diplomatice. Siliţi să apeleze la Habsburgi sau la sultan, înşelaţi în aşteptările şi speranţele lor, românii s-au găsit singuri în faţa reacţiunii coalizate şi a indiferenţei interesate a marilor puteri „liberale". Experienţa în acest sens — verificată şi în desfăşurarea ulterioară a istoriei noastre — i-a îngăduit lui N. Bălcescu să formuleze încheierea cu privire la revoluţia viitoare pe care românii trebuiau s-o înfăptuiască prin forţele lor proprii. „Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere şi noi românii nu vom putea fi puternici pînă cînd nu ne vom uni într-unul şi acelaşi corp politic".

Puternică sinteză a aspiraţiilor sociale şi naţionale, moment important de afirmare a naţiunii, revoluţia de la 1848 a accelerat procesul de constituire a statului naţional român modern. După cum se subliniază în Programul Partidului Comunist Român, ea „a dat un puternic impuls creşterii conştiinţei de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea moldovenilor, muntenilor şi transilvănenil r de a sfărîma vechile relaţii feudale, de a făuri unitatea naţională în cadrul frontierelor unuia şi aceluiaşi stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului şi dem craţiei".

Înfrîntă prin intervenţia armată a forţelor externe reacţionare, revoluţia de la 1848 a lăsat posterităţii o bogată moştenire. Practic, întreaga istorie modernă a României a stat sub semnul înfăptuirii programului de la 1848. Revoluţia ulterioară, în cursul căreia s-a constituit statul naţional român, actul energic al întregii naţiuni, continuată de războiul care a consacrat independenţa României, pe linia învăţămintelor anului 1848, a fost înfăptuită prin participarea directă a întregului popor. Crearea statului naţional independent a îngăduit aplicarea largă a programului de modernizare care, întărind naţiunea, a favorizat crearea condiţiilor pentru desăvîrşirea unităţii naţionale. Actul de la 1 Decembrie 1918 nu poate fi înţeles, în toată plenitudinea sa, decît în strînsă sa determinare de revoluţia de la 1848, situată la răscrucea unei perioade istorice de adînci transformări din care a ieşit, puternică şi viguroasă, naţiunea română, prin a cărei voinţă şi putere s-a constituit statul naţional unitar — România.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3, 7/1973; 11/1975, 5/1977.

Între secolele IX și VI [î.e.n.] ... geții dezvoltau aici în Dacia o artă proprie a aurului, ale cărei produse umpleau tot centrul și nordul Europei, concurînd cu arta etruscă a bronzului și argintului.

VASILE PÂRVAN

Mărturii ale culturii și civilizației românești

TEZAURUL DE LA CĂUAȘ

Între piesele descoperite în Tezaurul de la Hodiș[1], semnalam prezența unor lingouri constituite dintr-o bară sau sîrmă de aur, îndoită în formă de brățară, arătînd că astfel de piese, indiferent de localitatea unde au fost găsite, par produsul unuia și aceluiași atelier meșteșugăresc. Descoperirea făcută în primăvara anului 1965, în comuna Căuaș, jud. Satu Mare — tot în timpul lucrărilor agricole și tot de către un tractorist — nu face decît să confirme această apreciere.

Din păcate, din întreaga comoară găsită la Căuaș nu au mai fost recuperate decît trei „brățări" (dintre care doar două întregi), în greutate totală de 369,800 grame. Este vorba de bare sau sîrme mai groase de aur, cărora li s-a dat o formă ovală (de unde denumirea de „brățări"). Cele două piese întregi sînt confecționate din aur destul de poros, ce reprezintă, evident, o materie primă ce abia urma să fie transformată de un meșter orfevrier în podoabe.

Dimensiunile relativ egale ale diametrelor ambelor brățări (7,60/6,65 cm prima; 6,58/5,88 cm — cea de-a doua), ca și greutatea, de asemenea, aproximativ egală (137,150 grame, respectiv 136,460 grame) ne arată că avem de-a face cu lingouri oarecum „stas", provenite de la un centru unde aurul se extrăgea și se prelucra într-o primă formă. De aici lingourile erau trimise spre diverse ateliere meșteșugărești de pe întregul cuprins al pămîntului geto-dacic, unde orfevrieri specializați le dădeau forma și aspectul dorit de conducătorul politic al formațiunii respective sau cerute de moda acelor vremuri.

Tezaurul de la Căuaș ne ajută deci să avem o imagine mai completă a meșteșugului podoabelor de aur la geto-daci: metalul era extras

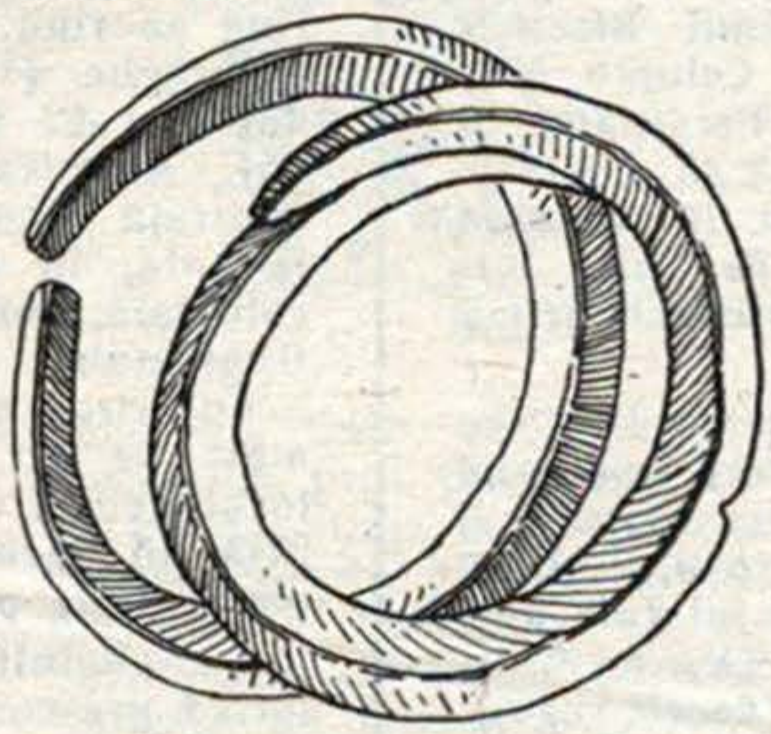

și prelucrat într-o primă fază și apoi transformat în splendide obiecte de podoabă de către meșteri autohtoni.

Ștefan BURDA,
Muzeul de istorie al R.S. România

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1983.

BRĂȚARA DE AUR DE LA DIPȘA

O piesă de dimensiuni reduse (135 grame), dar de o valoare artistică excepțională, a fost descoperită în anul 1969 în comuna Dipșa, județul Bistrița Năsăud: o brățară lucrată dintr-o bară de aur, mai groasă în zona mediană, cu capetele mult depărtate, avînd în partea terminală un mic motiv semilunar.

Pe axul ei, piesa are o nervură proeminentă decorată incizat cu motivul străvechi al „brăduțului", frecvent încă din neolitic în arta țării noastre. În părțile laterale se văd alte două șiruri de „brăduți", separate de două șiruri de perle, puternic reliefate.

Prin caracterul ei unic (vagi asemănări de decor pot fi stabilite eventual cu vasul de la Biia[1]), brățara de la Dipșa ilustrează originalitatea artei geto-dacice, înaltul nivel artistic la care ajunseseră orfevrierii geto-daci în perioada de început a epocii fierului.

Dan DRĂGUȘ
Muzeul de istorie al R.S. România

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1982.

Guatemala, secolul XVI

BLESTEMATA FOAME DE AUR A LUI PEDRO DE ALVARADO

MARIO ROSENTHAL

„Dumnezeu a hărăzit monarhilor spanioli, pe lîngă toate comorile din Lumea Nouă şi una cu mult mai de preţ: imensul număr de suflete ce trebuie aduse în sinul Bisericii catolice". Cu aceste cuvinte, Columb şi-a încheiat relatarea făcută lui Ferdinand şi Isabelei, la întoarcerea din prima sa călătorie (1493). Cît de greu au atîrnat în balanţa regală sufletele indienilor faţă de aurul lor, a dovedit-o cu prisosinţă şi sîngeroasa istorie a cuceririi Americii Centrale.

„Europeanul civilizat — citim în Histoire générale **de Ernest Lavisse şi Alfred Rambaud — vîna indianul cu cîini anume dresaţi, îl făcea sclav, îl însemna cu fierul roşu, îi gîtuia fără milă femeia şi copiii. Spaniolul vola aur, sufletele nu-l interesau" (vol. IV, p. 934). Ca atare, printr-un** Real Cedula **(decret regal), promulgat în august 1503, regina Isabela I Catolica (1451-1504) le-a dat mînă liberă trimişilor ei împotriva băştinaşilor din teritoriile de peste mări, care refuzau să se convertească la catolicism şi să se închine Spaniei. „Cu gîndul doar la comori şi imperii şi tot atît de lipsiţi de scrupule ca însuşi Satana" — cum îi caracterizează istoricul guatemalez Mario Rosenthal — conchistadorii au supus, rînd pe rînd, Costa Rica şi Panama (1519), Nicaragua (1522), Guatemala (1523), Honduras şi El Salvador (1524). În numai şase ani, America Centrală a devenit America Centrală spaniolă, întreaga regiune fiind cunoscută, în cele trei veacuri de dominaţie colonială, sub numele de Căpităniа Generală Guatemala.**

Cucerirea ţinuturilor din Republica Guatemala de azi, de către Pedro de Alvarado, locotenentul lui Hernán Cortés[1], a însemnat însă un război pe cît de scurt (aproximativ patru luni) pe atît de crud.

În paginile următoare, publicăm, într-o formă prescurtată, capitolul Conquistă **şi catolicism din cartea** Guatemala **scrisă de Mario Rosenthal, capitol avînd ca subiect „isprăvile" lui Alvarado în Lumea Nouă. Răspundem astfel întrebărilor ce ne-au fost adresate de un grup de cititori, în legătură cu acţiunile conchistadorilor în Lumea Nouă. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.**

În imagini: pretutindeni pe unde au trecut, colonialiştii au practicat jaful şi silnicia.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1973, 6/1979, 3/1982.

Cel ce avea să guverneze Guatemala, Pedro de Alvarado, s-a născut în Badajoz, provincia Extremadura (în vestul Spaniei). Data exactă nu este cunoscută, dar se presupune că ar fi fost prin 1485, el avînd deci în jur de 40 ani cînd s-a decis să ia în stăpînire America Centrală. A venit în America să se îmbogăţească şi i s-a alăturat lui Cortés, după ce comandase o expediţie în Yucatan care-i aţîţase pofta de bogăţiile Mexicului. Se spune că ar fi fost sclipitor şi că oamenii lui ţineau mult la el. Istoricii afirmă că lui Cortés îi era frică de el şi că i-a încredinţat misiunea periculoasă de a conduce o expediţie în interiorul ţării pentru a cuceri teritoriile de la sud de Mexic, ca un mijloc de a-l îndepărta şi de a-l ţine la distanţă. Dar, chiar înainte de a înfăptui marea realizare a vieţii sale, reputaţia lui Alvarado nu era tocmai nepătată. Fusese bănuit că păstrase pentru el o parte din comorile lui Montezuma[1], lucru

pentru care Cortés fusese cît pe-aici să-l strîngă de gît cu mîinile lui, în ciudă gradului inalt pe care îl avea. Se spunea şi că era mult mai grijuliu faţă de propria lui căpătuială decît faţă de obligaţiile asumate.

Ultimii regi ai quichéilor

Pe 6 decembrie 1523, Pedro de Alvarado a pornit-o spre sudul Mexicului în fruntea unei armate de 300 infanterişti şi 120 cavalerişti. Mai avea cu el trei tunuri de calibru mic şi aproape 300 indieni care alcătuiau încă o trupă de rezervă. În plus, un număr necunoscut de băştinaşi cărau proviziile[2].

Populaţia indiană din Guatemala, pe care urma s-o supună, era împărţită în trei regate locuite de quichéi, pe înălţimile muntoase din Utatlan, cakchiquelei, cu reşedinţa în Ixme, şi tzutohilei, pe ţărmurile frumosului lac Atitlán, unde trăiesc şi astăzi. Cakchiqueleii, considerînd că nu au sorţi de izbîndă în faţa invadatorului, au trimis o solie de pace; nu tot aşa au procedat însă şi ceilalţi. Ei i-au strîns pe războinici ca să se apere. Alvarado a obţinut o primă victorie împotriva armatelor unite ale lui Soconusco (din sudul Mexicului) şi ale quichéilor din Guatemala. Nu este lipsită de importanţă coaliţia acestor populaţii primitive, care, fără doar şi poate, se luptau adesea între ele, dar care, deşi zadarnic, şi-au reunit forţele împotriva unui duşman comun. Spaniolii i-au pus pe fugă pe băştinaşii slab înarmaţi şi şi-au continuat drumul spre sud.

În ciuda faptului că au fost înfrînţi, quichéii au continuat să reziste, adunînd oameni

chiar în timp ce Alvarado mărşăluia prin ţinuturile lor. În acelaşi timp, regii lor i-au trimis soli de pace în fortăreaţa de la Gumarcaah (Utatlan). Alvarado i-a întîmpinat bucuros pe trimişi — victoriile lui fuseseră obţinute cu mari pierderi de oameni şi provizii — deoarece îi convenea o pace fără alte vărsări de sînge. Ambasadorii şi-au început misiunea ţinînd un discurs, în care se amintea, în treacăt, despre vitejia regilor lor în războiul de apărare împotriva invadatorilor, apoi au oferit daruri bogate din aur şi alte comori. Alvarado a acceptat darurile dar a înghiţit greu aluzia la rezistenţa ce-i fusese opusă, nutrind, de fapt, intenţii ce abia mai tîrziu aveau să iasă la iveală. S-a stabilit ca Alvarado să-i viziteze pe regi în capitala lor şi să primească, direct de la ei, jurămîntul de supunere faţă de Spania.

Cînd spaniolii — veniţi în vizită — au intrat în cetate, Alvarado a devenit neîncrezător. Părea părăsită şi pustie. Nu se vedea vreo femeie sau vreun copil şi nu existau nici un fel de provizii pentru ca soldaţii şi caii lor să se poată hrăni. Alvarado, bănuind că localnicii i-au întins o cursă, a dat ordin trupelor să părăsească cetatea. În zilele următoare, cei doi regi ai quichéilor, Oxib-Quet şi Beleheb-Tzy, au făcut — la rîndul lor — o vizită lui Alvarado. Au fost primiţi cordial, cu demonstraţii de prietenie. În timpul festivităţii, trupele spaniole au fost plasate în poziţii strategice. Cînd i s-a şoptit lui Alvarado că oamenii lui înconjuraseră tot locul, el şi-a dat arama pe faţă. S-a răstit scurt la cei doi regi şi i-a condamnat, pe loc, să fie arşi de vii. A doua zi — cum rezultă din documente — în mijlocul taberei a fost înălţat un rug, şi, sub ochii îngroziţi ai indienilor, a căror duritate nu ajunsese niciodată pînă la a arde de viu pe cineva, ultimii doi regi ai quichéilor au fost mistuiţi de flăcări.

Alvarado era şi extrem de vanitos. Se povesteşte că i-ar fi plăcut o prinţesă cakchiquelă, de curînd măritată. A chemat-o la el sub un pretext oarecare şi apoi n-a mai vrut s-o lase să plece. Cînd soţul a auzit despre soarta prinţesei, i-a dus lui Alvarado

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1978.

[2] Cifrele diferă întrucîtva de cele menţionate în alte surse.

daruri bogate, rugîndu-l s-o lase să se reîntoarcă la el. Conchistadorul a primit cadourile, dar a refuzat să elibereze prinţesa. Se spune că pentru nimic în lume nu ar fi acceptat ideea că o femeie l-ar fi putut părăsi după ce îl cunoscuse îndeaproape.

Cele şapte cetăţi ale Cibalei

El a continuat să înainteze în direcţia sud, ajungînd în ţinutul unde astăzi se află statul El Salvador. A reprimat populaţia organizînd o serie de masacre, apoi, considerînd că în numele lui Christos pusese stăpînire pe teritorii destul de întinse şi că era cazul să întemeieze în mijlocul lor un oraş, s-a întors în Guatemala de azi, unde pămîntul era mai fertil, clima mai blîndă şi băştinaşii mai îndemînatici într-ale meşteşugăriei decît cei din sud.

Istoricii n-au ajuns la un consens în privinţa locului unde Alvarado a întemeiat aşezarea; există însă un manuscris cakchiquel, care menţionează că spaniolii au poposit într-un oraş, Tecpan-Guatemala, din ziua de *X Hunahpu* (21 iulie) şi pînă la *IV Camey* (5 septembrie). Pe baza şi a altor date din acest document, se poate afirma că, pe 25 iulie 1524, acolo a fost fondată prima capitală a regatului Guatemala, Santiago de Los Caballeros de Guatemala. A fost instaurat un guvern municipal, după modelul celor din Spania, aşa cum se procedase în toate coloniile, şi Alvarado a împărţit posturile oamenilor săi. S-a păstrat lista cu numele primilor rezidenţi, în număr de o sută.

Alvarado a încercat să-şi exploateze cuceririle, dar aurul şi comorile obţinute nu erau îndestulătoare pentru a-i satisface ambiţiile. În plus, se afla într-o situaţie neclară, deoarece nu primise nici o împuternicire oficială de la Coroană. În consecinţă, a hotărît să se ducă el însuşi în Spania pentru a lămuri lucrurile, lăsîndu-l să cîrmuiască pe fratele lui. În loc să fie întîmpinat cu braţele deschise

Conquista şi pronia cerească...

În rîndurile ce urmează publicăm, pentru prima oară în limba română, fragmente dintr-un document care dezvăluie mentalitatea mesianic-civilizatoare a conchistadorilor în Lumea Nouă. Magazin istoric **a scris, în repetate rînduri, despre cruzimile şi jafurile barbare la care au fost supuşi locuitorii teritoriilor de peste mări, sub mantia protectoare a religiei, în epoca ce a urmat marilor descoperiri geografice[1]. Prezentul document — descoperit de istoricul şi publicistul guatemalez Mario Rosenthal — porneşte de la o fundamentare teoretică şi ideologică a atrocităţilor comise de cotropitori.**

Proclamaţia, căci despre o proclamaţie este vorba, era citită băştinaşilor de către comandanţi spanioli înainte de începerea ostilităţilor.

Indienii, atraşi de apariţia oamenilor albi sau siliţi de aceştia să se adune, trebuiau să asculte un discurs, din care, bineînţeles, nu înţelegeau o boabă. După ce invocau „drepturile" familiei regale spaniole asupra „insulelor şi pămînturilor întinse din Marea cea mare", „drepturi" ce proveneau de la... Adam şi Eva, conchistadorii le cereau autohtonilor fie să se supună maiestăţilor lor catolice, fie să suporte consecinţele menţionate în ultimul alineat al proclamaţiei:

IX. Dacă nu primiţi sau vă prefaceţi doar că primiţi, pentru a tărăgăna şi a cîştiga timp cu vicleşug, atunci jur să pornesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, împotriva voastră, cu toată silnicia şi să mă războiesc cu voi pe uscat şi pe apă şi în orice fel cu putinţă şi să vă îngenunchez sub jugul Bisericii şi al Maiestăţilor lor şi să vă iau pe voi, pe femeile şi pe copiii voştri, şi să vă înrobesc. Şi ca atare, o să vă vînd şi o să hotărăsc asupra voastră, după bunul plac al Maiestăţilor lor. Şi o să vă iau avutul şi bogăţiile şi o să abat peste capetele voastre toate relele şi nenorocirile cu putinţă, aşa cum merită nişte vasali nesupuşi care nu ascultă şi nu se închină Domnului lor, ci i se împotrivesc şi îi ţin piept. Şi vă zic că, pentru toate omorurile şi pagubele care se vor isca din astă împrejurare, vina a voastră va fi şi nu a Maiestăţilor lor şi nici a mea şi nici a domnilor care au venit împreună cu mine. Şi ca mărturie a celor ce v-am spus, îi cer grămăticului aci de faţă să aştearnă pe hîrtie cele cuvenite şi să întocmească hrisovul cu iscăliturile trebuincioase".

A.M.Ş.

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1967, 6/1968, 5/1975, 10/1977, 4/1978, 3/1982.

de Carol Qvintul[1], Alvarado s-a trezit acuzat de cruzime, trădare, nesupunere şi că nu fusese un bun guvernator. Probabil că, datorită portretului care i se făcuse de către rivalii săi, ar fi dispărut din istorie, dacă farmecul lui personal nu i-ar fi venit în ajutor. A început să-i facă curte şi, curînd, i-a cîştigat şi mîna unei nobile care făcea parte dintr-o familie cu mare influenţă în cercurile palatului, Francisca de la Cueva. Din acel moment, norocul i-a surîs din nou şi, în loc să fie scurtat cu un cap, i-au fost acordate oficial, ca o recunoaştere a drepturilor sale, titlurile de guvernator şi căpitan general al Guatemalei. Învinuirile ce-i fuseseră aduse au dispărut precum ceaţa la ivirea soarelui.

Din păcate, tînăra mireasă n-a mai apucat să se bucure de reîntoarcerea triumfătoare. Scurt timp după ce galionul, pe care călătoriseră însurăţeii, a ancorat pe ţărmul Lumii Noi, Francisca şi-a dat sufletul în braţele lui Alvarado. Afectat de pierderea alesei sale şi, mai ales, temîndu-se că vestea morţii ei i-ar şubrezi poziţia în opinia Curţii, el n-a suflat nici un cuvînt familiei. Cîţiva ani mai tîrziu, cu aceeaşi adîncă mîhnire în suflet, s-a reîntors în Spania. De data aceasta, s-a lăsat consolat de cumnata lui, Beatrice de la Cueva, pe care a şi luat-o în căsătorie. Fiind mai viguroasă decît răposata, Beatrice nu numai că a suportat foarte bine lunga călătorie pînă în Guatemala, dar i-a şi supravieţuit lui Alvarado, domnind, scurt timp însă, în locul lui.

Cînd fusese prima oară în Spania, Alvarado obţinuse de la Consiliul Indiilor o împuternicire, parafată şi de rege, pentru echiparea unei expediţii ce urma să fie trimisă în căutarea insulelor mirodeniilor. El a construit o flotă şi a recrutat un echipaj numeros, luînd şi cîteva mii de indieni cu el; ca să poată obţine fondurile necesare expediţiei a stors şi ultimul ban de la spaniolii din colonie. De fapt, nu avea nici cea mai vagă intenţie de a descoperi celebrele insule. Ceea ce urmărea el erau comorile incaşilor, de aceea s-a îndreptat spre Peru. Dacă Francisco Pizarro şi Diego de Almagro, cuceritorii acelor teritorii, nu i-ar fi luat-o înainte, şi dacă Alvarado n-ar fi îndrăgit banii atît de mult, el ar fi figurat astăzi printre conchistadorii Peruului. Dar Pizzaro şi Almagro l-au determinat să-şi abandoneze proiectul, folosind un limbaj foarte pe înţelesul lui. Ei s-au oferit să-i cumpere flota şi armata pentru 100 000 pesos de aur. Alvarado şi-a cerut scuze faţă de cei ce-l însoţiseră şi s-a întors în regatul lui cu buzunarele doldora de monede.

Alvarado şi-a găsit moartea umblînd după o fată Morgana: cele şapte cetăţi ale Cibalei. Un călugăr franciscan, Marcos de Niza, zvonise o istorie care ar fi înfierbîntat imaginaţia oricărui aventurier, descriind, cu lux de amănunte, o ţară fabuloasă, unde toate oalele şi tigăile erau numai şi numai din aur. Intrînd în combinaţie cu viceregele Noii Spanii, Antonio de Mendoza, succesor al lui Cortés, Alvarado a hotărît să descopere şi să cucerească această ţară. Dar, expediţia s-a dovedit foarte curînd falimentară. În sud-vestul Mexicului, pe unde le spusese călugărul că se afla ţara cu pricina, n-au găsit decît un deşert presărat ici-colo cu scaieţi şi mărăcini.

La Sinventura

Pe drumul de întoarcere, de-a lungul Jaliscoului (stat în vestul Mexicului) a fost atacat de triburi de indieni. După ciocnirea cu ei, secretarul său, Baltazar de Montoya, călare pe cal şi convins că e urmărit, gonea în urma lui Alvarado, care, îmbrăcat în armură, urca cu greu un povîrniş abrupt. „Nu-ţi fie frică", se spune că i-ar fi strigat Alvarado lui Montoya cînd acesta s-a apropiat. „Nu mai avem de ce să ne temem".

Dar secretarul nu l-a luat în seamă şi, dînd pinteni calului, a tras de hăţuri cu atîta neîndemînare şi stîngăcie, încît animalul s-a poticnit şi a căzut. Alvarado i-a văzut venind peste el însă mişcîndu-se greu din cauza armurii nu a mai apucat să se ferească şi s-a pomenit strivit sub greutatea calului şi a călăreţului. A mai trăit doar cît să-şi dicteze unele dorinţe şi instrucţiuni pentru văduva lui, Beatrice de la Cueva. Ultimele sale cuvinte au fost: „Aşa îmi trebuie, pentru că mi-am ales asemenea oameni". Întrebat ce anume îl doare mai tare, a bolborosit ceva şi a izbutit să rostească: „sufletul!"

Văduva îndurerată a reuşit să fie numită oficial ca guvernator şi căpitan general, în locul soţului răposat. Prima sa acţiune a fost să decreteze că, de la acea dată, i se va spune numai *La Sinventura* (Cea Bătută de Soartă). Ceea ce i-a scandalizat pe supuşii ei, deoarece au considerat că e o sfidare adusă destinului. Ei au început să protesteze spunînd că guvernatoarea cobeşte şi le va aduce numai nenorociri. O coincidenţă bizară a făcut ca, o zi după investitură, să se pornească o ploaie torenţială care a ţinut trei zile. În cea de-a treia zi, vulcanul Hunapu (astăzi denumit Agua), de multă vreme adormit, a început să erupă, acoperind cu norol întreaga colonie. Şase sute de oameni au fost îngropaţi sub ruine, inclusiv Cea Bătută de Soartă. Aceasta s-a întîmplat în 1541. Episodul face parte din mitologia mai recentă a Guatemalei. Faptul că în tradiţiile indiene nişte calamităţi naturale au rămas legate de numele guvernatoarei, reflectă sentimentele băştinaşilor faţă de dominaţia spaniolă.

O nouă capitală a fost ridicată în valea rîului Panchoy unde poate fi văzută şi în zilele noastre, ca o aglomerare de ruine. Este Antigua Guatemala, distrusă de marele cutremur din 1773. De atunci, capitala a fost din nou mutată în locul unde se află azi.

Introducere şi traducere
Ana Maria ŞERBĂNESCU

[1] Carol I ca rege al Spaniei (1516-1556).

OPINII

Ţara Litua şi voievodul Litovoi

Diploma Ioaniţilor din 1247[1], document fundamental pentru istoria noastră, ne informează — între multe altele — că în dreapta Oltului, pînă în zona de cîmpie, se întindea, la jumătatea sec. XIII, terra kenezatus Lytuoy wolavode, quam Olatis relinquimus (ţara cnezului Litovoi voievod, pe care o lăsăm românilor) şi că această ţară se numea Lytua; terra Lytua; olatis terram Lytua.

Ca şi Moldna (Moldova), Lytua reprezintă un nume de ţară provenind de la un nume de rîu, sau de persoană, Lytu, căruia i s-a adăugat sufixul a. Dar ce reprezintă numele Lytu, de la care a derivat numele ţării şi al conducătorului acesteia? Socotim că el nu poate fi decît un diminutiv al numelui de persoană Oltu, în care l are articularea mulată (Ól'tu, în transcriere fonetică, adică Olitu), de unde, prin eliminarea lui o iniţial, s-a ajuns la Litu.

Existenţa unui sat din judeţul Prahova, Olliteşti (Ulliteşti) menţionat în 1529, confirmă această rostire mulată a sunetului l, care apoi a fost pronunţat şi silabic. În acest din urmă caz este deci vorba de o localitate ce s-a numit iniţial Olliteşti, devenind într-o primă etapă Olliteşti (bisilabic Oll-teşti) pentru ca apoi ll să devină silabă aparte: O-ll-teşti.

Voievodul care stăpînea la 1247 ţara Lytua este numit Lytuoy (Lituoi). La 1285, cînd numele este din nou menţionat într-un document latin emanat din cancelaria transilvană (fiind greu de spus dacă e vorba de aceeaşi persoană sau alta), el apare transcris ca Lythway waynoda, iar la 1288 Lytuay. Şi în acest caz trebuie să ne întrebăm dacă avem a face cu un nume de persoană, sau astfel se numea, pur şi simplu, „voievodul din Lytua"! Considerăm că şi acest nume derivă de la Litu cu sufixul oi (în alte izvoare on). Numele Litu, aşa cum se arată în Dicţionarul onomastic român, publicat de N.A. Constantinescu, este atestat documentar în mai multe acte româneşti: la 1414, un cneaz se numea Litul; sînt atestate, de asemenea, localităţile Lita şi Liteni (apoi Liteşti) în Ţara Românească şi Moldova, iar în Transilvania Leta (Coriolan Suciu: Dicţionar istoric, p. 360). Un sat, azi dispărut, de lîngă Gurahonţ (Arad) se numea la 1439 Litfalva. O altă localitate din Bihor era numită, la 1229, Letea.

Un Litovoi făcea parte din sfatul domnesc al Moldovei, la 1397, iar un Bogdan, menţionat la 1414, era desemnat drept filius Lithluoya de Clopotiva. Un alt Litovoi a fost menţionat în Maramureş, iar despre un Lithuow de Kis-Barisor, ştim că a trăit în veacul XIV, căci fiul său a fost deposedat la 1421 de moşiile pe care le stăpînea.

Ceea ce nu s-a pus în evidenţă pînă acum este menţionarea numelui Litovoi şi în istoria bizantinului Nichita Choniates; la 1190, cel care purta acest nume de Litovoi era ostaş în armata bizantină: „Iar sebastocratul Ducas [înaltă demnitate bizantină acordată rudelor, de obicei fraţilor împăratului], văzînd că înainte nu e cu putinţă să meargă, a luat alt drum după ce izbutise să-şi facă rost de o bună călăuză, pe care unul din armata sa, pe nume Litovoi, stînd de vorbă cu ei, îl adăsese din armata barbarilor". Lupta despre care e vorba, dintre bizantini atacaţi de vlahi (români sud-dunăreni) şi de cumani (luptători din nordul Dunării, în marea lor majoritate români din Cumania — adică din estul Munteniei şi sudul Moldovei) s-a dat în Balcani, desfăşurîndu-se cam în felul celei de la Posada din 1330; bizantinii au fost atraşi într-un defileu îngust, unde s-a organizat o ambuscadă şi din care au scăpat fiind călăuziţi de acel localnic, atras de Litovoi. Aşadar, numele Litovoi era obişnuit, el dovedind marea vechime a formelor anterioare, Oltu, Olltu, Litu ş.a.

Să remarcăm că izvoarele vremii ne menţionează şi existenţa numelui feminin Litva, definit de N.A. Constantinescu ca „vechi etnic pentru lituan, de origine slavă". Dar numele acesta vechi care apare în foarte multe balade din Oltenia şi Muntenia, nu are nimic a face cu Litvă, Litfă, liftă „lituanian", ci este o variantă uşor schimbată a numelui de ţară Litua. Apropierea Litva-Litua este semnificativă.

Consider, aşadar, că în traducerile documentelor din 1247, 1285 şi 1288, numele nu trebuie redate prin forma Litovoi, ci Lituoi. Acest nume pronunţat Lituuoi, ar fi putut deveni Lituvoi şi ulterior Litovoi (cu accentul pe prima silabă). De asemenea, cred că se impune o corectare privind originea acestui nume. În Dicţionarul onomastic, Litovoi este considerat ca „formă de împrumut" din limba slavă. Dar, singura explicaţie valabilă, după opinia mea, în conformitate cu istoria românească şi cu sistemul nostru de nume de persoane, este aceea că Litua şi Litovoi din tradiţiile istorice au provenit — printr-un proces lingvistic firesc — din Oltu toponim şi antroponim de largă circulaţie, în toate părţile locuite de români. Litua şi Lituoi sînt, aşadar, străvechi nume româneşti, nefiind împrumutate din limba altor popoare, cum s-a apreciat pînă acum. Asemenea reconsiderări pot, dealtfel, fi făcute şi cu alte vechi nume româneşti.

Lector dr. Ion POPESCU-SIRETEANU,
Universitatea din Iaşi

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1976.

TÎRGOVIŞTE

(Urmare din p. 13)

de „darul" domnesc. Ruinele au rămas — monumente nepieritoare ale unui trecut glorios şi zbuciumat totodată. Au fost cîntate de poeţii ţării, unii născuţi chiar sub umbra lor, ca Vasile Cîrlova, Grigore Alexandrescu şi Ion Heliade Rădulescu, iar Michel Bouquet, graficianul francez care zugrăvise cu iscusinţă ctitoriile de la Curtea de Argeş, a imortalizat şi ruinele de la Tîrgovişte, în 1840.

Voievozi luminaţi, ca Gheorghe Bibescu şi Barbu Ştirbei au hotărît refacerea Turnului Chindiei, Bisericii Domneşti şi Mănăstirii Dealu. În 1907-1910, sub egida fostei Comisiuni a monumentelor istorice, arhitectul Nicolae Ghika-Budeşti a restaurat Biserica Domnească, iar peste două decenii, Virgil Drăghiceanu a început să scoată la lumină, pe rînd, o bună parte din vechile construcţii acoperite de moloz. În anii noştri s-au întreprins acolo vaste cercetări ştiinţifice, restaurîndu-se şi consolidîndu-se întregul ansamblu al Curţii domneşti.

Simbol al unui trecut glorios, Tîrgovişte este astăzi una din multele localităţi ale patriei în care trecutul a căpătat nobilele valenţe ale prezentului social st: „Ne-am oprit cu adîncă emoţie la Tîrgovişte — străvechea cetate de scaun a Ţării Româneşti — care timp de aproape trei veacuri — sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu, cu prilejul unei vizite făcută în aceste locuri —, a jucat un rol deosebit de important în existenţa poporului nostru. De numele acestei localităţi este legată viaţa şi lupta unora dintre cele mai glorioase figuri de conducători ai poporului nostru din trecut — printre care voievozii Mircea cel Bătrîn, Vlad Ţepeş, Mihai Viteazul, Neagoe Basarab şi Matei Basarab — care au pus mai presus de orice libertatea patriei. Luptînd cu vitejie împotriva cotropitorilor, ei au făcut posibile succesele de mai tîrziu în înfăptuirea statului naţional român, au pregătit condiţiile pentru dezvoltarea naţiunii române, ne-au permis nouă să trecem la construirea socialismului".

Prof. BIANCA VALOTA CAVALLOTTI

TRADIŢIA STUDIILOR SUD-EST EUROPENE S-A NĂSCUT LA BUCUREŞTI

Un nume binecunoscut istoricilor români: prof. dr. Bianca Valota Cavallotti[1] de la Universitatea din Milano. De ani de zile este sufletul Centrului de studii româneşti din importantul oraş din nordul Italiei, centru care a organizat numeroase manifestări consacrate istoriei poporului român şi a poporului italian, oferind astfel un viu exemplu despre cooperarea istoricilor din cele două ţări. Prof. Bianca Valota Cavallotti are multe afinităţi cu ţara noastră, fiind descendentă în linie directă a savantului Nicolae Iorga. Prezentă la cel de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, desfăşurat la Bucureşti, în august 1980, am avut prilejul să abordăm în mai multe întîlniri o serie de subiecte de interes comun pe tărîmul istoriei şi studiilor de specialitate.

— Ce ne puteţi spune despre preocupările actuale ale istoriografiei italiene care se ocupă de sud-estul european?

— În Italia, dezvoltarea ştiinţelor istorice în domeniul studiilor asupra sud-estului european îşi reia vigoarea plecînd de la România şi de la tradiţia studiilor sud-est europene în ţara dv., de fapt unde s-a născut şi această preocupare, între 1911-1914, prin fondarea, la Bucureşti, de către bunicul meu, Nicolae Iorga, a Institutului pentru studiul Europei de Sud-Est.

Stringerea în ultimii zece-cincisprezece ani a raporturilor cu ţările sud-est europene şi în special cu România, în capitala căreia se află sediul Asociaţiei internaţionale de studii sud-est europene (A.I.E.S.E.E.), a produs în rîndul istoricilor italieni o creştere a interesului faţă de aceste studii. El s-a tradus în fapt prin cărţi, articole şi, cred că e important să semnalez, printr-o serie de teze de diplomă ale unor tineri cercetători italieni pe teme din aria vastă a istoriei sud-est-europene. Importanţa acordată studiilor asupra ariei sud-estului european şi asupra raporturilor dintre Orient şi Occident, începînd de la istoria antică şi medievală pînă la istoria modernă şi contemporană, a fost ilustrată la Congresul de la Bucureşti prin comunicările prezentate de cercetători de mare valoare, cu rezultate însemnate.

— Cum vedeţi dv. raportul istorie naţională — istorie universală?

— Dincolo de toate polemicile, care s-au exercitat timp de decenii asupra raportului dintre cei doi termeni, mi se pare, dacă se face o evaluare în mod senin şi echilibrat, că aceşti termeni se află într-o foarte strînsă corelaţie, în sensul că nu există istorie naţională bine făcută care să nu fie privită în contextul istoriei universale. Şi, invers, nu există o adevărată istorie universală care să nu pună în valoare tot ceea ce a produs fiecare realitate naţională şi, prin aceasta, a contribuit la construcţia lumii de azi. De exemplu, istoriografia din fiecare ţară europeană are un rol foarte important, dar pentru a-l reliefa într-o proporţie adecvată să nu omitem că fiecare ţară este fiica unei Europe unice, sau, am putea spune, a unui unic teren de discuţie.

La Congresul de la Bucureşti, s-a reliefat, de asemenea, cît de mult se întrepătrund tematicile de ordin politic cu cele privind factorii geografici, economici, sociali şi deci că nu se poate studia istoria politică fără a studia istoria economico-socială. În acest context, răspîndirea pe o scară mai largă a rezultatelor la care a ajuns istoriografia e una din sarcinile cele mai importante pe care o societate, o naţiune o poate vedea realizată, pentru a da substanţă şi a-şi întări propria-i conştiinţă şi morală.

Din acest punct de vedere, rolul unei reviste de cultură istorică scrisă de specialişti — aşa cum este azi, în România, *Magazin istoric* — este deosebit de relevant. Îmi face plăcere să spun acest lucru, pentru că apreciez mult şi de multă vreme această revistă care în Italia e citită de cei care frecventează biblioteca noastră din Milano. Rolul unei asemenea reviste este cu atît mai important într-o perioadă cum este cea a anilor '80, în care crizele multiple obligă pe oameni, mai mult ca oricînd, să-şi caute rădăcinile la ei acasă.

Ioana URSU

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1979.

ÎNTRE REPROŞURI ŞI GLORIE

TERENCE ROBERTSON

19 august 1942. Un comunicat publicat în ediţiile de dimineaţă ale ziarelor din Londra anunţă: „Astăzi, în primele ore ale zilei, a fost lansat un raid împotriva regiunii Dieppe, pe coasta Franţei ocupată de inamicul nazist. Operaţia este încă în curs de desfăşurare. Un alt comunicat va fi dat publicităţii imediat ce vor surveni informaţii mai ample. Între timp, poporul francez este avertizat, prin emisiunile noastre de radio, că acest raid nu reprezintă o invazie".

Ora 13. Al doilea comunicat.

„Trupele angajate în raidul împotriva regiunii Dieppe au debarcat în toate punctele prevăzute. În cîteva din aceste puncte a fost întîmpinată o rezistenţă îndîrjită... Forţa militară angajată în raid se compune, în principal, din trupe canadiene. Participă, de asemenea, trupe din Serviciul special britanic, un detaşament dintr-un batalion de Rangers **[trupe de desant] al Statelor Unite şi un număr de membri ai Forţelor franceze libere. Trupele au fost transportate şi escortate de unităţi ale marinei militare britanice. Sprijinirea şi protecţia aeriană a trupelor este asigurată de avioanele de bombardament şi de vînătoare ale** Royal Air Force, **cărora inamicul le opune o rezistenţă considerabilă.**

Un alt comunicat va fi publicat ulterior".

Pînă la al treilea comunicat se scurg mai bine de şapte ore, într-o atmosferă de incertitudine. Propaganda nazistă anunţă că la

În imaginea de sus: *navă pentru debarcare, eşuată pe plaja de la Dieppe*

Kăniţi aşteptînd să le vină cineva în ajutor

Dieppe a eşuat dezastruos o încercare de invadare a Franţei şi descrie, cu satisfacţie, pierderile în oameni şi tehnică de luptă suferite de aliaţi. Tîrziu, seara, radio Londra transmite din nou: „Aşa cum s-a făcut cunoscut încă în cursul dimineţii, raidul de la Dieppe nu reprezintă o încercare de invazie [precizare menită să înlăture interpretarea evenimentelor ca făcînd parte dintr-un plan de deschidere a unui nou front pe continent]. Reîmbarcarea principalelor forţe angajate în operaţie a fost efectuată — conform planului stabilit — după nouă ore de la începerea debarcării. Pierderile au fost grele de ambele părţi. De o importanţă excepţională pentru desfăşurarea ulterioară a războiului este experienţa dobîndită de şefii operaţiilor şi de trupele participante".

Ultimul comunicat al Londrei din 19 august: „Raidul a fost o recunoaştere prin luptă, cu un rol vital în politica ofensivă hotărîtă de forţele aliate".

Cum a fost apreciată, după război, acţiunea din 19 august 1942, de la Dieppe? Atacul a fost considerat ca un eşec tactic aproape complet, trupele debarcate suferind pierderi foarte mari. El a oferit însă aliaţilor un plus de experienţă în organizarea viitoarelor acţiuni. Punînd accentul pe acest aspect, în memoriile[1] sale, Winston Churchill scria: „Privind îndărăt, pierderile suferite în acea acţiune memorabilă ar putea să pară disproporţionate faţă de rezultatele obţinute. Cred că ar fi greşit să judecăm episodul de la Dieppe numai sub acest raport. Dieppe ocupă un loc de neconfundat în istoria războiului şi dureroasele cifre ale listei de pierderi nu pot transforma operaţia într-un eşec. A fost o recunoaştere prin luptă, costisitoare, dar nu fără rezultate fructuoase. Sub aspect tactic, Dieppe a însemnat o experienţă fără seamăn. A aruncat o lumină nemiloasă asupra multor lipsuri din viziunea noastră... Din punct de vedere strategic, continuă Churchill, raidul de la Dieppe i-a făcut pe germani să fie mai îngrijoraţi de ameninţarea unui atac asupra litoralului Franţei ocupate. Aceasta a contribuit la reţinerea unor trupe şi resurse în vest şi a permis, într-o anumită măsură, să fie diminuată presiunea pe care naziştii o exercitau asupra Rusiei.

Se cuvine deci să cinstim memoria vitejilor care şi-au dat viaţa atunci. Sacrificiul lor nu a fost în van".

De-a lungul anilor, revista Magazin istoric a reconstituit, în cîteva rînduri, evenimentele de la Dieppe (nr. 11/1968, 2/1978, 11/1981). La acestea, adăugăm în paginile ce urmează, un fragment prescurtat din cartea mai recent apărută: Dieppe, între reproşuri şi glorie, de Terence Robertson. Autorul canadian duce mai departe analiza, refăcînd traiectoria evenimentelor pe baza mărturiilor directe ale supravieţuitorilor, ale combatanţilor de rînd, adevăraţii eroi, care se numără cu miiloanele în lupta antihitleristă. „A fost oare necesar acest dureros sacrificiu de vieţi omeneşti?": astfel sună întrebarea pe care o pune istoricul canadian Terence Robertson. Răspunsul este dat — precizează Robertson — chiar prin cuvintele mareşalului Bernard Montgomery[2], comandantul britanic care a conceput, iniţial, planul raidului de la Dieppe: „Cred — a arătat după război Montgomery — că am fi putut dobîndi informaţiile şi experienţa necesare debarcării fără să pierdem atîţia dintre minunaţii ostaşi canadieni". Dealtfel, celebrul militar englez se pronunţa în vara anului 1942 pentru abandonarea definitivă a „recunoaşterii prin forţă" de la Dieppe, care avea să intre ulterior în analele războiului sub denumirea de operaţia „Jubilee" (Jubileul). În faţa reproşurilor aliaţilor săi, sovietici şi americani, care observau că Anglia se orienta strategic, cu prioritate, spre opţiunea „atacului prin sud" (prin Africa, Mediterana, Italia şi Balcani), Winston Churchill a menţinut decizia de a face o incursiune la Dieppe, pentru a demonstra că nu părăseşte „direcţia principală", preocuparea pentru al doilea front în Europa vestică. Dar raidul de la Dieppe n-a fost decît o diversiune, extrem de costisitoare. O diversiune psihologică şi politică.

Aspectul militar al evenimentelor din 19 august 1942, este evaluat de amiralul englez, lordul Louis Mountbatten[3], citat de autorul canadian, în sensul că Dieppe „a dat aliaţilor o cheie tainică, un secret nepreţuit pentru victorie". Care era, de fapt, secretul? Atacul frontal hazardat de la Dieppe, care a dus la sacrificarea a 68 la sută din trupele canadiene, forţa principală a operaţiei, a sugerat — prin şocul înfrîngerii vremelnice — căutarea unor căi noi. S-a renunţat definitiv la asaltarea unor porturi fortificate. Atacurile s-au orientat asupra plajelor relativ slab apărate. A fost concepută şi construită o flotă imensă de nave pentru debarcare. A fost perfecţionată tehnica „sol-apă-aer", de coordonare complexă a operaţiilor amfibii. Şi tot după experienţa tragică de la Dieppe, s-a ajuns la concluzia că trebuie făurite „porturi artificiale" — din elemente prefabricate aduse de forţa de invazie — care să fie implantate lîngă şi pe plajele cucerite. Astfel au luat naştere, la debarcarea din iunie 1944, faimoasele „agude" şi „agrişe", porturile artificiale din vase şi elemente scufundate, care au permis revărsarea forţelor şi tehnicii de luptă a aliaţilor pe plajele din Normandia, în cursul operaţiei „Overlord"[4].

Terence Robertson aminteşte toate aceste fapte. Dar, mai presus de orice, face să trăiască simţămintele omului obişnuit care urăşte din inimă ororile războiului, chiar atunci cînd se poartă ca un luptător viteaz.

Subtitlurile aparţin redacţiei.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3-12/1969, 1/1970; 4-5/1980.

[3] Lord Louis Mountbatten (1900-1979), membru al familiei regale britanice, ultimul vicerege al Indiei, om de stat, amiral şi comandant al forţelor navale ale Regatului Unit în timpul celui de-al doilea război mondial. A comandat operaţiile combinate ale aliaţilor lansate pe coastele Franţei ocupate de nazişti. În 1963, a fost numit comandant suprem aliat pe frontul din Asia de Sud-Est, contribuind la victoria împotriva Japoniei. În 27 august 1979, în timp ce se afla într-o barcă, în apropiere de satul Mullaghmore, din Donegal Bay, pe coasta Irlandei, la 12 km de Irlanda de Nord, a căzut victimă unui atentat. Cîteva ore după ce barca sărise în aer, aripa provizorie a I.R.A. (Armata republicană irlandeză) şi-a asumat responsabilitatea atentatului.

[4] *Magazin istoric*, nr. 9/1968.

Tăcere...

Miez de noapte, în plină mare, în toiul războiului. Nave cu luminile camuflate, fără zgomote, discuţii şuşotite, ordine în şoaptă. Luna se răsfrînge palid în ape, întunericul pare şi mai adînc dincolo de distanţa unei mile. Sînt două sute de nave, ori poate şi mai multe, de toate dimensiunile, de toate formele şi cu viteze diferite. Înaintează către un ţărm ostil, nevăzute, după o rînduială botezată „plan".

Totul urmează concepţia Comandamentului operaţiilor combinate. Ofiţerii şi soldaţii au primit ordine precise, acum orice comunicare între unităţi este strict interzisă. Sînt principiile raidului de comando, aplicate însă unei operaţii militare de proporţii mult mai mari aflată în desfăşurare şi ale cărei urmări vor fi dramatice.

Pentru că dezintegrarea planului a şi început. Generalul Roberts este izolat pe nava de comandă, un şef de forţe de uscat printre marinari — şi, de fapt, nu se mai poate face auzit de soldaţii săi. Căpitanul Hughes-Hallet comandă navele. Trebuie să-şi învăluie flota în fum dens spre a o face nevăzută de duşman. Rezultatul este că vasele nu se mai văd nici între ele şi flota pierde legătura cu ea însăşi.

Pentru ca atît generalul cît şi căpitanul unei nave să poată comanda, in cunoştinţă de cauză, este necesar ca ei să primească un flux constant de informaţii sigure de la cele şase puncte de pe plajele supuse asaltului. Tocmai în acest scop a fost conceput un sistem complex de comunicare. Echipamentul de transmisiuni este bun. Numai că nimeni nu s-a gîndit că ţintaşii germani îi vor distruge foarte uşor pe operatorii de comunicaţii, ghidîndu-se după aparatele pe care aceştia le poartă. Operatorii fiind împuşcaţi, aparatele nu vor mai transmite nici o informaţie de pe plaje.

Două distrugătoare, Calpe şi Fernie, însoţesc flotila de ambarcaţiuni de desant. La flancul stîng şi la cel drept, grupe de comando au misiunea să reducă la tăcere marile baterii ale artileriei de coastă, care pot scufunda flota şi anihila trupele. Regimentul regal al Canadei se îndreaptă spre Puys, o plajă situată în partea stîngă a portului Dieppe, de unde va ataca promontoriul estic. Către Pourville, în dreapta radei, înaintează o unitate din Saskatchewan. Flăcăii din prerie trebuie să atace pieptiş costişa promontoriului apusean.

Nava de desant nr. 15 atinge nisipul plajei la ora 4.45 dimineaţa, cu cinci minute înainte de semnalul de asalt. Maiorul Young ţîşneşte peste bord şi ajunge cu oamenii săi la vreo şase kilometri est de Dieppe adăpostindu-se după pietrele de la baza stîncilor. Young dă ordine prin semne şi douăzeci de atacanţi se caţără prin stînga unui făgaş aparent inaccesibil. Este ocolită o potecă minată. Viteza deplasării este esenţială şi oamenii transpiră în timp ce sîrma ghimpată le sfîşie îmbrăcămintea şi le pătrunde în carne.

Se face ziuă. 96 *Commandos* şi şase *Rangers*, conduşi de căpitanul R.L. Wills, se îndreaptă spre Berneval. Căpitanul este un tînăr foarte încrezător în forţele sale. Cu un an în urmă, în cursul raidului asupra insulelor Lofoten, în Norvegia ocupată, Wills a ocupat un oficiu poştal, de unde i-a expediat o telegramă lui Adolf Hitler: „Cancelaria Reichului, Berlin. Ai declarat că trupele naziste vor împiedica oriunde, orice debarcare — suna telegrama. Mă aflu aici în Lofoten şi mă numesc Wills, locotenent". Cu pistolul în mînă, viitorul căpitan a aşteptat pînă cînd militarul german a terminat transmiterea telegramei cu menţiunea „urgent".

Acum, la Berneval, lîngă Dieppe, atacul ţinteşte spre trecătoarea stîncoasă, păzită de bateria „Goebbels". Trupele germane sînt gata de luptă.

Pe ţărmul Atlanticului, garnizoană germană în alertă

alarma a fost dată de o patrulă dintr-un post de observaţie situat la cea mai înaltă cotă deasupra mării.

...şi sînge

150 soldaţi germani, înarmaţi cu mitraliere, sprijiniţi de aruncătoare şi tunuri antitanc urmăresc cîteva ambarcaţiuni care se apropie. Alţi 250 apără căile de acces spre tunurile bateriei „Goebbels". Trei companii de infanterie nazistă sînt ţinute în rezervă. Foc! Seriile de mitralieră mătură şi biciuiesc suprafaţa apei. Locotenentul Corke cade alături de timonierul navei de debarcare, ucis în secunda următoare. Oamenii urcă, aleargă. Căpitanul Wills parcurge, în plin asalt, 150 metri, apoi este secerat de focul armelor automate. Caporalul Halls se năpusteşte orbeşte asupra unei poziţii de mitralieră pe care o distruge cu grenade. În dreapta sa, este ucis Edwin Loustalot, primul *Ranger* al Statelor Unite căzut în luptă pe pămîntul Europei în al doilea război mondial.

Şalupa ML 346 deschide foc cu micul său tun cu tragere rapidă asupra tankerului nazist „Franz". Acesta este cuprins de flăcări şi explodează.

Ora 7 dimineaţa. Vreo douăzeci de atacanţi sînt blocaţi într-o rîpă, la capătul de răsărit al plajei Berneval. În vîrful stîncilor de deasupra lor, germanii ocupă poziţii avantajoase de unde aruncă grenade. Se încearcă o retragere spre ambarcaţiunile de debarcare. Trei dintre ele au mai rămas sub focul intens al mitralierelor şi aruncătoarelor. Dar a apărut un nou obstacol, dat la iveală de reflux: şiruri de ţăruşi metalici interzic manevrarea micilor nave. Acestea sînt prinse ca într-o capcană.

Ora 10 dimineaţa. Trei companii ale unui regiment mecanizat german, cu mijloace antitanc, contraatacă şi, sub conducerea maiorului von Bluecher, pătrund în rîpă. Naziştii reuşesc să ajungă pe plajă, unde capturează 82 oameni din trupele debarcate, care nu mai au unde să se retragă. Un soldat reuşeşte să scape, înoată aproape şase kilometri şi este recuperat la bordul unei şalupe, care a reuşit să străbată, spre larg, prin şirul de ţăruşi.

În acest timp, Peter Young şi micul său grup de asalt au ajuns într-o pădurice din apropierea şoselei principale care duce de la Berneval spre Dieppe. Young cercetează şoseaua şi o găseşte liberă. Face semn să fie urmat. La prima cotitură, o clipă de alarmă: apare un copilandru pe bicicletă. Se sperie cînd vede douăzeci de oameni înarmaţi pînă-n dinţi şi cade cu bicicletă cu tot. Dar oaspeţii neaşteptaţi vorbesc franceza, îi zîmbesc, îl scutură de praf şi îl ajută să se suie înapoi în şa. Băiatul se linişteşte şi le arată drumul spre o baterie germană de coastă.

Atacanţii taie firele de telefon care duc spre Dieppe. Civilii francezi întîlniţi manifestă multă prietenie şi le precizează locurile unde se află germanii. La timp, pentru că o mitralieră deschide focul. Young şi oamenii săi atacă printr-o livadă, împărţiţi în trei grupe. Bateria germană se află în imediata apropiere. Tunurile grele, întoarse de servanţii germani asupra uscatului, trag primele salve. Manevra este dificilă, proiectilele şuieră pe deasupra capetelor, Young nu reuşeşte să pună stăpînire pe baterie: 20 oameni luptă împotriva a două sute. Dar efectul este cel aşteptat: tunurile germane atacate nu pot fi folosite împotriva flotei aliate apărute în faţa portului Dieppe. Acţiunea grupului Young durează o oră şi jumătate. În acest timp, tunurile grele au tras 22 salve, fără nici un rezultat.

Este ora 8.20. Young şi ceilalţi atacanţi din grupul său termină muniţia şi se retrag în ordine şi fără grabă. Sînt acoperiţi cu foc de o şalupă care îi aşteaptă şi care reuşeşte să se degajeze pentru a-i îmbarca. Unii sînt răniţi, dar toată lumea este bucuroasă. Numai că pe distrugătorul Calpe, nici generalul Roberts, nici căpitanul de marină Hughes-Hallett nu ştiu cine a debarcat, cine a rămas în viaţă şi cînd vor începe să tragă tunurile germane de coastă, cu eficienţă. Comandanţii au aflat despre faptele de arme ale grupului Young abia după întoarcerea în Anglia.

Luxaţia salvatoare

Atac frontal al regimentului regal canadian împotriva „plajei albastre". „Regimentul regal — ordonă planul — trebuie să pună stăpînire pe promontoriul de est, Bismarck, în cel mai scurt timp, pentru a exploata surpriza".

Regimentul n-a surprins pe nimeni! Dacă plajele de la Dieppe au fost, după cum s-a spus, „laboratorul" unde aliaţii au învăţat tacticile şi tehnicile viitoarelor invazii, „plaja albastră" de la Puys a fost un abator. Din cei 554 bărbaţi din Toronto şi regiunile înconjurătoare, angajaţi în atacul de la Puys, s-au întors doar 65, majoritatea răniţi. Acestor bărbaţi li se spusese că lor le revine acţiunea-cheie a desantului. Că trebuie să reuşească cu orice preţ, pentru că de ei depinde succesul sau eşecul întregii operaţii. Că vor beneficia de

efectul surprinderii inamicului şi că vor fi sprijiniţi de aviaţia care va lansa o perdea de fum, făcîndu-i nevăzuţi.

Dar trupele germane se aflau în stare de alertă încă de la 5 dimineaţa cînd se putea auzi distinct zgomotul motoarelor flotei de asalt, care se apropia în plină viteză.

Ora 5.30. „Am atins plaja, povesteşte sergentul Legate, din Toronto, cînd lupta începuse. Am ieşit din vasul de asalt şi am străbătut norul de fum. Peste tot în jurul meu zăceau morţi şi răniţi. Am alergat pînă la un zid. Focul care se îndrepta concentrat asupra noastră ne împiedica să depăşim acest obstacol. Nu era nimeni prin apropiere care să-i ajute pe răniţi şi, oricum, nimeni nu se putea mişca fără să fie lovit".

Locotenentul Wedd a ajuns pînă la zid, împreună cu un pluton dintr-o companie canadiană. Dintr-o cazemată alipită zidului, naziştii îi executau pe atacanţi cu o precizie de călău. Wedd nu avea de ales. S-a desprins de zid, a ajuns la cazemată şi a aruncat o legătură de grenade prin ambrazura blindajului, provocînd o explozie care a nimicit totul în interior. Şase soldaţi au sărit să-l ajute pe Wedd.

Soldatul Albert O'Toole s-a năpustit cu un asemenea elan din nava sa de desant, încît s-a poticnit de rampă şi s-a dat peste cap alegîndu-se cu o luxaţie. N-a fost chip să alerge mai departe şi echipajul l-a ajutat să revină la bordul ambarcaţiunii. O'Toole a fost singurul din unitatea sa de infanterie, care s-a întors viu pe pămîntul Angliei.

Ora 8.45. Distrugătorul Garth, care a luat parte la bombardamentul iniţial, s-a angajat într-un duel de artilerie cu bateriile germane din grotele stîncilor de calcar. După ce a primit mai multe lovituri directe, Garth, grav avariat şi cu muniţia epuizată n-a mai putut continua lupta. Comandantul distrugătorului, Scatchard, care s-a comportat cu un calm imperturbabil, a primit ordin să ia la bord un număr cît mai mare de supravieţuitori de pe plaje şi să revină cu ei în Anglia.

Locotenentul Jerry Wood, din trupele de geniu, nu putea să arunce în aer obstacolele: explozivul rămăsese pe nava de desant. „Era clar că nava noastră fusese scoasă din luptă, povesteşte Wood. În dreptul Cazinoului din Dieppe, ambarcaţiunea LCT-4, pentru transportul de tancuri, era cuprinsă de flăcări". Wood a ordonat ca explozivele să fie aduse pe ţărm, formînd, în acest scop, un lanţ de oameni în apă, sub focul inamic. În timpul operaţiei, pe cînd încărcăturile mortale erau date din mînă în mînă, Wood a fost rănit sub umărul sting. Un om din apă l-a ajutat să ajungă la bordul unei nave. Acolo, doi sanitari, ei înşişi răniţi, „încercau să reconstituie corpuri ciopîrţite în forme umane". „Mi s-a părut că privesc o scenă din spitalul sudiştilor, din filmul *Pe aripile vîntului*", îşi aminteşte Wood.

Un „secret" uitat

Începînd cu generalul Roberts, aflat la postul de comandă pe distrugătorul Calpe şi pînă la ultimul soldat, canadienii plăteau, pe plajele de la Dieppe, un tribut greu pentru lipsa de receptivitate şi încetineala cu care conducătorii de la Londra şi Washington ai forţelor aliate se comportau faţă de noile cerinţe şi reguli ale războiului. Fără să-şi dea seama, generalul Roberts devenise instrumentul soartei ce avea să-i elibereze pe militarii aliaţi, de orice rang, de balastul unor concepţii depăşite. Pe plajele însîngerate de la Dieppe se plăteau ani de apatie, comoditate şi conservatorism. Deciziile generalului Roberts deveneau, de aici înainte, subiect pentru interminabile dezbateri.

Cînd s-au întors în Anglia era pe înserate. 1 000 canadieni care nu au mai fost debarcaţi la Dieppe, 600 răniţi şi doar cîţiva dintre supravieţuitorii atacului de pe plaje.

Ce s-a întîmplat cu generalul canadian John Hamilton Roberts, primul comandant militar aliat, care a condus o operaţie ofensivă de însemnătate majoră împotriva Europei vestice ocupate de naziști? După Dieppe, Roberts a fost trimis să conducă o şcoală de recruţi canadieni.

În 1945, cînd a fost pensionat şi s-a stabilit în insula britanică Jersey, din sudul Mării Mînecii, avea tot gradul de general-maior.

Introducere şi traducere de Florin HERA

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Noi fotografii inedite din albumul pictorului şi fotografului Carol Popp de Szathmàri, unul dintre pionierii artei fotografice mondiale.

Macheta artistică a planşelor: arhitect Alexandra Tuţui

Carol Popp de Szathmàri

Album inedit (V)

Biserica Bărăției din Cimpulung Muscel

Traversarea unui riu, prin vad

Piatra Neamț (cea dintîi vedere panoramică)

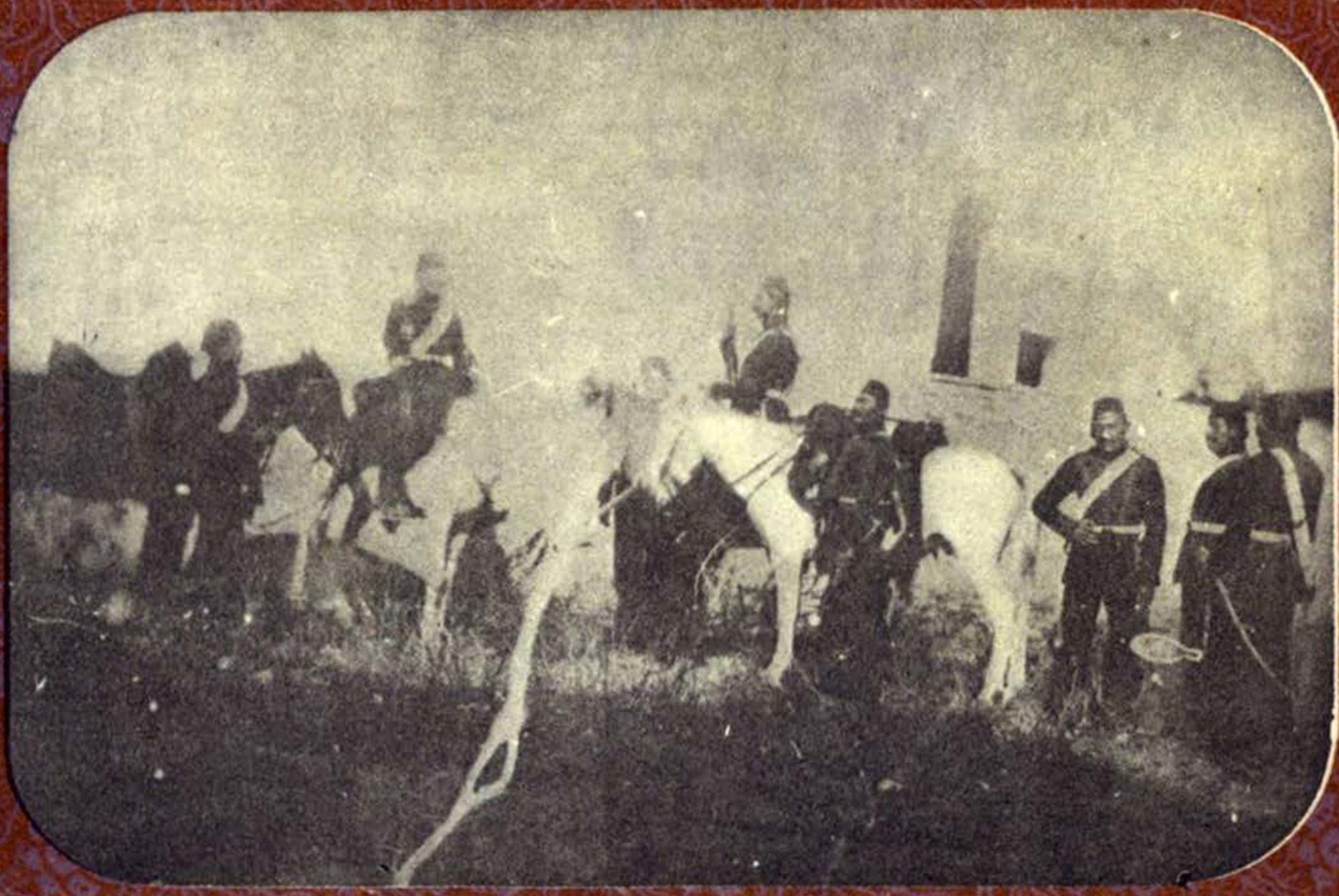

Ostași otomani în războiul Crimeei

Iarna, cu trăsura la Șosea

Una din primele locomotive din România

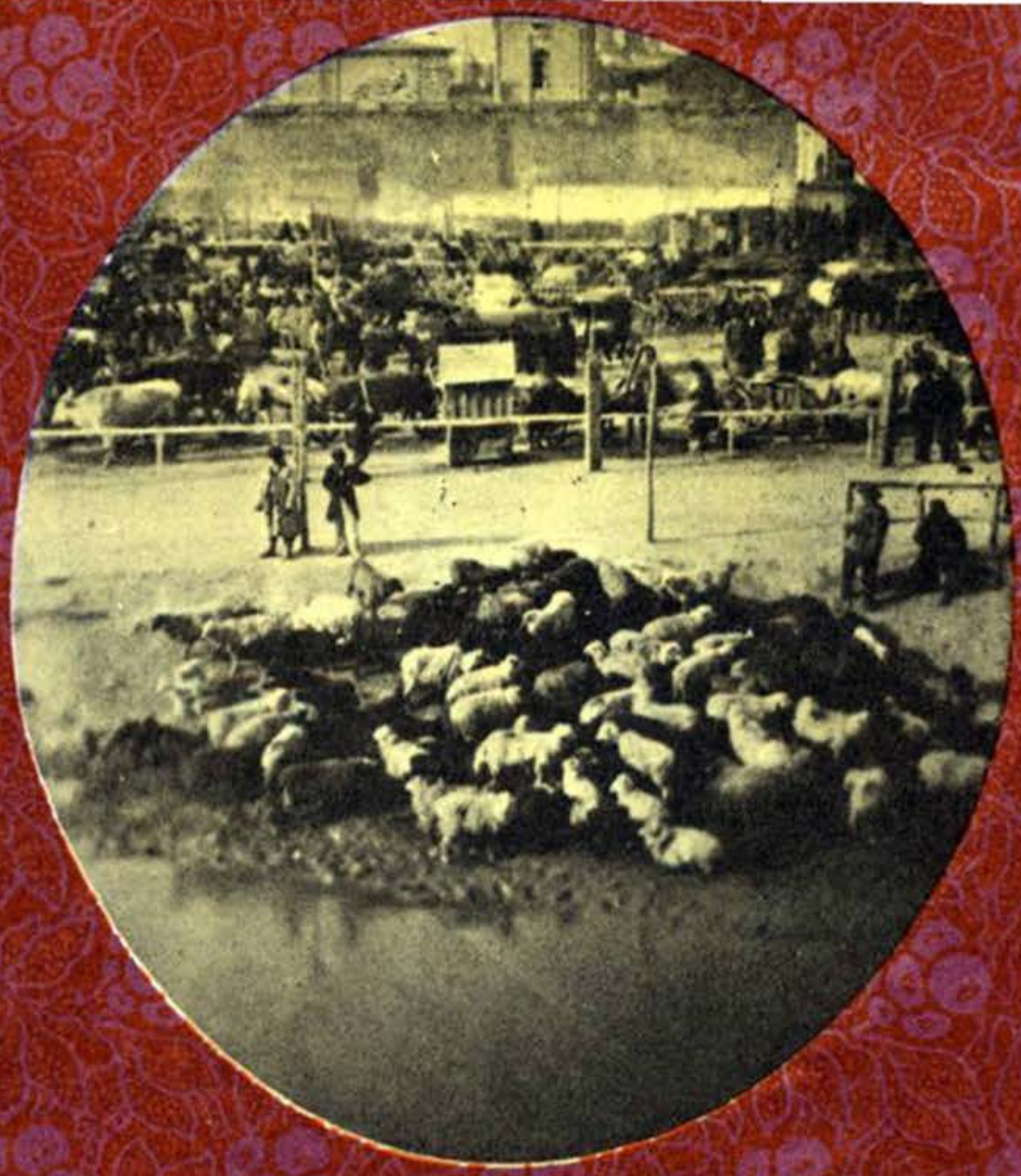

Tîrgul moșilor din Capitală

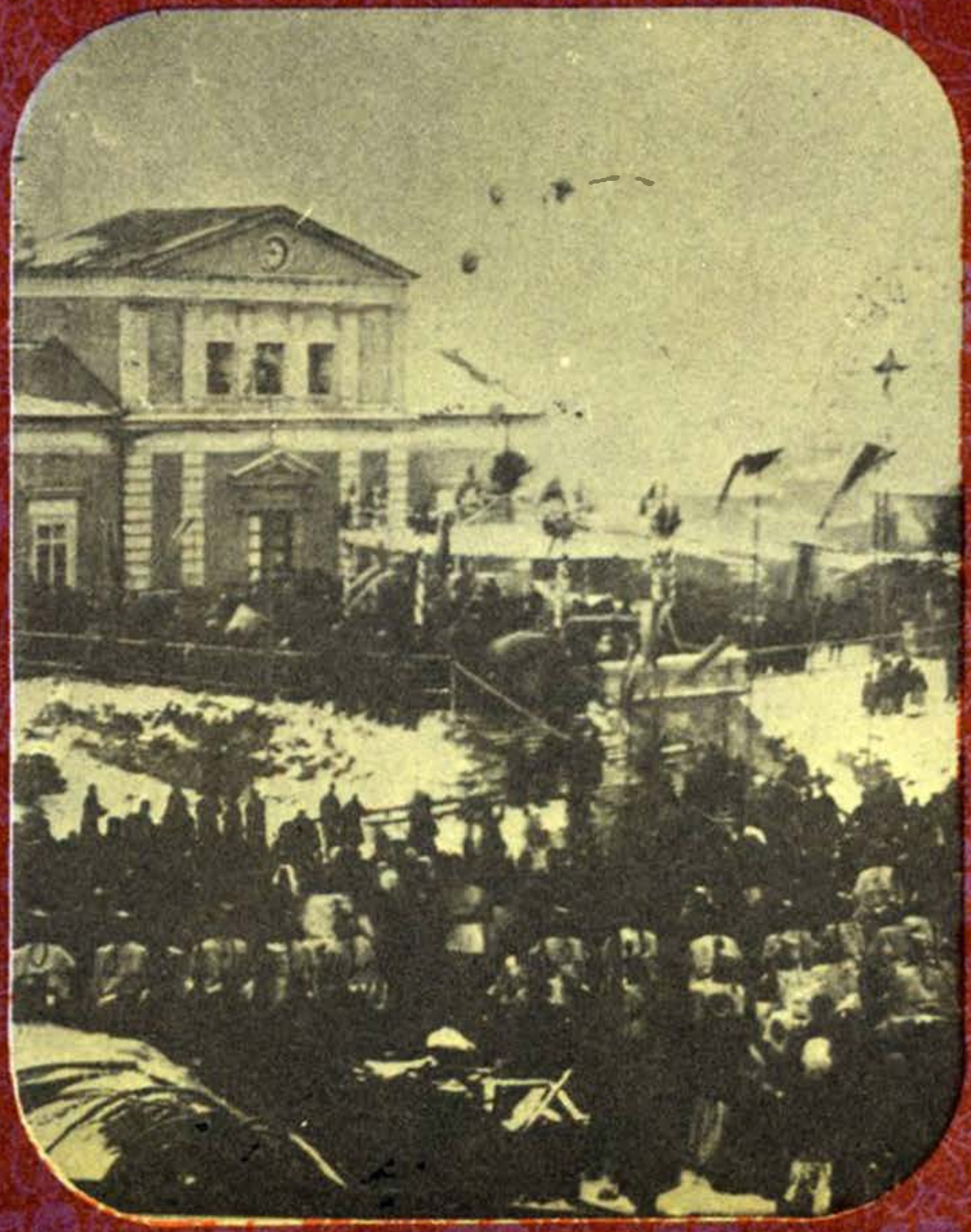

Festivitate la Uzina de apă

CRONICI DE FAMILII

În secolele XVII-XVIII, neamul Cantacuzinilor moldoveni se împărţise în două mari ramuri, numite, după două proprietăţi, Deleanu şi Paşcanu. Rolul pe care membrii ramurii de la Deleni l-au jucat în viaţa culturală şi politică a Moldovei a fost înfăţişat în numărul precedent al revistei. Rămîne să adăugăm cîteva ştiri despre ramura de la Paşcani, care, în general, a avut parte de o evoluţie mai puţin spectaculoasă.

CANTACUZINII MOLDOVENI (III)

ŞTEFAN S. GOROVEI

Dintre membrii ei, spătarul *Mihalache Cantacuzino-Paşcanul* a fost şi el implicat în evenimentele din 1848, fiind surghiunit la moşia Cepleniţa. Trei dintre nepoţii săi de fraţi prezintă interes pentru această cronică de familie: *Nicolae Cantacuzino-Paşcanul*, ministru de interne şi de justiţie sub căimăcămia lui N. Vogoride (1857-1858), antiunionist convins; *Elisabeta*, căsătorită cu Barbu Ştirbei, viitorul domn (1849-1856) al Ţării Româneşti şi *Ioan Cantacuzino* (1829-1897), om politic şi scriitor — în 1880 a publicat, la Paris, o traducere franceză a *Aforismelor* lui Schopenhauer, iar cinci ani mai tîrziu, la Bucureşti, a tipărit *cea dintîi traducere franceză* a lucrării aceluiaşi mare filozof german, *Lumea ca voinţă şi reprezentare*.

„Păianjenul unui blazon..."

În sec. XIX-XX, s-a ilustrat îndeosebi ramura de la Horodniceni. Satul acesta — care în veacul XVI aparţinuse lui Mateiaş, marele vistiernic (şi mai apoi logofăt) al lui Petru Rareş — a revenit Cantacuzinilor, prin moşteniri, în a doua jumătate a secolului următor; confiscat în 1742 de la Şerban Cantacuzino, — cum am văzut, în urma refuzului acestuia de a reveni în Moldova pentru a trăi călugăreşte! — satul Horodniceni a fost dăruit de Constantin vodă Mavrocordat lui *Constantin (Dinu) Cantacuzino*. Acest boier, din ramura Cantacuzinilor-Măgureni din Ţara Românească (frate cu banul Mihai Cantacuzino, autorul *Ghenealoghiei* din 1787) se căsătorise pe la 1735 sau 1736 cu una din fiicele marelui logofăt Iordache Cantacuzino Deleanul şi, fiind prieten cu unul din intimii lui Constantin vodă Mavrocordat, a obţinut ca Horodnicenii să nu fie înstrăinaţi şi să rămînă în familie.

Dregător fără mari rosturi politice, paharnicul Dinu Cantacuzino (m. 1761) — care, prin căsătorie, „s-au făcut pămîntean aice", cum se spune într-un document de epocă — avea la curtea sa de la Horodniceni un „fecior în casă" însărcinat cu transcrierea şi compilarea cronicilor româneşti, continuînd, astfel, preocupările socrului său şi ale înaintaşilor acestuia, evocaţi anterior. După atîtea generaţii de cărturari, nu e întîmplător că între urmaşii săi se vor găsi mai multe figuri interesante, oameni de cultură şi de artă, oameni de aleasă sensibilitate şi fineţe spirituală, a căror existenţă a îmbogăţit cu pagini luminoase marea cronică a Cantacuzinilor. Una din fiicele paharnicului Dinu Cantacuzino, *Elena*, a fost mama poetului Costache Conachi (1778-1849)[1], iar alta, *Maria*, a fost mama mitropolitului Veniamin Costachi (1768-1846). Unicul său fiu, Enache Cantacuzino, mare vistiernic (m. 1795) — menţionat deja în rîndurile anterioare — a fost tatăl lui *Nicolae Cantacuzino*, mare logofăt, om deosebit de cult, care făcuse, cîndva, o impresie deosebită împăratului Franz Iosif; în cursul evenimentelor din primăvara anului 1848, el s-a numărat printre acei „boieri fruntaşi" care umblau fugari, urmăriţi de autorităţi. Tată a nu mai puţin de 18 copii (dintre care abia jumătate au ajuns în vîrstă matură), Nicolae Cantacuzino s-a îngrijit cu atenţie de educaţia fiilor săi, patru dintre ei fiind trimişi la studii în Elveţia, la Lausanne. Una dintre fete a fost *Maria Cantacuzino* (1822-1898), cunoscută ca prietenă a revoluţionarilor români exilaţi la Paris după 1848 şi în special a lui Nicolae Bălcescu[2]. Caracteri ată drept o femeie de „înaltă cultură" şi de o „inteligenţă superioară", cu un „mare caracter", Maria Cantacuzino — în ale cărei saloane pariziene se întîlneau Jules Michelet, Edgar Quinet, Théophile Gautier, Théodore Chassériau ş.a. — a devenit soţia pictorului Puvis de Chavannes, care a imortalizat-o în marile fresce ale Pantheonului din capitala Franţei, sub chi-

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1979; 11/1982.

pul Sfintei Genoveva, patroana Parisului.

Această spiță a Cantacuzinilor a fost continuată de unul din frații Mariei, anume *Vasile Cantacuzino*, și el participant la revoluția din 1848, fiind chiar printre cei arestați la 29 martie; el a fost tatăl juristului *Matei Cantacuzino* (1855-1926), acea „eminentă personalitate a culturii românești și unul din cei mai străluciți profesori de drept pe care i-a avut țara noastră" (aprecierea aparține profesorilor Traian Ionașcu și Aurelian Ionașcu). După studii la Dresda, Lausanne, Heidelberg și Paris, a fost cîțiva ani magistrat la Iași, apoi (din 1900) profesor de drept civil la universitatea din acest oraș și avocat. Orator strălucit, om de vastă cultură și de mare sensibilitate (absolvise și o clasă de piano, la Conservatorul din Lausanne!), Matei Cantacuzino a fost — după aprecierea acelorași specialiști — „nu numai un neîntrecut profesor, nu numai un mare civilist, dar și un gînditor asupra problemelor generale ale dreptului", opera sa scrisă fiind considerată „o comoară a literaturii juridice a epocii sale". Decan al Facultății de drept și apoi rector al universității ieșene, a deținut, portofoliul de ministru de culte și instrucție publică (1918), apoi pe acela de ministru de justiție (1920), renunțînd, însă, la activitatea politică. Atît Partidul Național Liberal cît și Partidul Poporului (Averescu) i-au adus, însă, experiențe decepționante, care s-au adăugat durerii provocate de moartea unicului său fiu în groaznicul accident feroviar de la Bîrnova (1917), evocat de Sadoveanu în povestirea *Trenul fantomă*.

Om cu vederi democratice înaintate, Matei Cantacuzino s-a aflat printre intelectualii care au privit cu interes și simpatie mișcarea revoluționară a clasei muncitoare. În noiembrie 1919, Curtea marțială a Corpului 4 armată din Iași a judecat procesul fruntașului socialist Gh. Tănase, deputat în Parlament, viitor membru al Comitetului Executiv Provizoriu al P.C.R. El fusese arestat și acuzat pentru crimă de lez-maiestate, în urma articolelor publicate în *Moldova socialistă* și în care făcea un aspru rechizitoriu la adresa monarhiei și a instituțiilor statului burghez. Apărarea în acest proces a fost asigurată de un grup de avocați locali în frunte cu juristul de reputație europeană Matei Cantacuzino[1].

Tot atît de semnificativă pentru convingerile sale democratice este poziția adoptată de M. Cantacuzino cu prilejul gravelor evenimente provocate la Iași prin asasinarea prefectului poliției din acest oraș de către Corneliu Zelea Codreanu. La 31 octombrie 1924,[2] membrii Marelui Colegiu al Universității au condamnat nefasta activitate desfășurată de profesorul reacționar A.C. Cuza printre studenții universității. „Discuția deschisă astăzi — a declarat M. Cantacuzino — este cea mai gravă ce am întîlnit-o în viața mea de profesor universitar... Școala dumitale — a spus el, adresîndu-se lui Cuza — a fost greșită și a dus spre crimă. Ai rătăcit pe copii, care au uitat curățenia sufletului care caracterizează neamul nostru".

Dintre surorile lui Matei Cantacuzino, *Maria* a fost mama pictorului Teodor Pallady (1871-1956), iar *Elena* a fost mama lui Nicolae Ghika-Budești (1869-1943), arhitect și istoric al artei românești. Dintre frați, s-a remarcat *Nicolae Cantacuzino*, diplomat cu o lungă carieră europeană pe care a evocat-o în volumul *Vieux temps, vieilles figures* (Amintirile unui diplomat român). Fiul acestuia din urmă, *George-Matei Cantacuzino* (1899-1960) a fost nu numai un arhitect de mare rafinament — lui i se datorează restaurarea Palatului de la Mogoșoaia —, dar și „un magician al cuvîntului și al desenului", dotat (ca și unchiul său, juristul) cu „un incontestabil talent retoric", capabil să reînvie în fața ascultătorilor săi „mîndre lumi apuse", cum își va aminti, peste ani, unul din foștii săi studenți, arh. dr. Radu Patrulius. A făcut parte din comitetul de redacție al *Revistei istorice române*, alături de Constantin C. Giurescu, Petre P. Panaitescu și Gheorghe I. Brătianu, iar în anii 1938-1947 a editat el însuși revista *Simetria*, publicație de „o înaltă ținută estetică și acurateță grafică". A fost, în același timp, un condeier de mare finețe, un artist al scrisului, a cărui operă a fost parțial restituită în ultimii ani, prin volumele *Izvoare și popasuri* și *Pătrar de veghe*. Om de o largă înțelegere a fenomenului artistic, a sensurilor adînci, majore ale civilizației românești, G.M. Cantacuzino este una din figurile cele mai luminoase ale neamului său, care, și prin el, a dat poporului român suma unor acumulări și decantări seculare. Nu putem încheia mai bine această cronică — succintă — a familiei Cantacuzinilor moldoveni, decît reproducînd cuvintele pe care Tudor Arghezi le-a scris despre acest artist, în 1931: „În faptul muncii și rezultatelor pictorului și arhitectului Gheorghe M. Cantacuzino încîntă și măgulește și altceva: prezența activă, cu mintea, cu brațele, a unui Cantacuzino, păianjenul unui blazon, din care a scoborît pe firul lui, în șantierul eforturilor și speranțelor colective".

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1972; 11/1970.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Banul M. Cantacuzino, Ghenealoghia familiei Cantacuzinilor (1787), ed. N. Iorga, București, 1902; G.M. Cantacuzino, Izvoare și popasuri (ed. Adrian Anghelescu), București, 1977; Miron Costin, Letopisețul Țării Moldovei (diverse ediții); Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900, București, 1979; I.C. Filitti, Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino, București, 1919; prof. dr. doc. Traian Ionașcu și prof. dr. doc. Aurelian Ionașcu, Matei Cantacuzino, extras din Justiția nouă, 5/1966; N. Iorga, Studii și documente cu privire la istoria românilor, vol. V-VII; Ion Neculce, Letopisețul Țării Moldovei (diverse ediții); Elena Rădulescu-Pogoneanu, Maria Cantacuzino, în Convorbiri literare, 1/LXXVI, 1943; Dumitru Stăneu, Monahul Serghie Cantacuzino, București, 1919; N. Stoicescu, Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII), București, 1971; G. Strempel, Copiști de manuscrise românești pînă la 1800, I, București, 1959; D. Velciu, „Iordăchioaia viternicească", bunica dinspre mamă a cronicarului Ion Neculce, în Revista de istorie și teorie literară, 3/16, 1967.

ŞCOLI UNICE ÎN EUROPA BÎNTUITĂ DE FASCISM

M.I. DRAGOMIRESCU, V. BORDEIANU

Prin instaurarea dictaturii militaro-fasciste, în septembrie 1940, România a căzut în sfera de dominaţie economică şi politică a Germaniei naziste, cunoscînd cel mai întunecat capitol al istoriei sale. În total contrast cu omenia poporului român, legionarii şi aliţi agenţi ai hitlerismului au declanşat o ampilă campanie de teroare şi represiuni împotriva tuturor adversarilor, pătînd cu sînge pămîntul românesc. După crimele din deceniul patru, în 1940 au fost asasinaţi în mod bestial Nicolae Iorga[1], Virgil Madgearu[2], comuniştii Constantin David[3] Ocsco Tereza[4] şi aliţi antifascişti; numeroşi cetăţeni, îndeosebi evrei, au fost ucişi în timpul rebeliunii legionare[5] şi al pogromului[6] de la Iaşi.

Poporul român a condamnat cu vehemenţă aceste crime şi, pe cît i-a fost posibil în acel regim de aspră teroare şi constrîngere, i-a ajutat pe cei persecutaţi. O mărturie a acestei atitudini este şi faptul că — în ciuda rigorilor regimului de teroare — evreii din România au avut posibilitatea de a-şi lărgi învăţămîntul primar şi secundar şi de a-şi organiza un învăţămînt universitar, în care au fost instruiţi tinerii eliminaţi, în urma măsurilor discriminatorii, din şcoliile neevreieşti (de stat, particulare).

Curaj şi ingeniozitate

Îndepărtarea profesorilor, studenţilor şi elevilor evrei din şcolile de stat a început încă în vara anului 1940, în timpul guvernării Gigurtu[7]. În perioada guvernului legionaro-antonescian, prin Decretul-lege nr. 3438 din 11 octombrie 1940, au fost eliminaţi din şcolile de stat toţi elevii şi studenţii evrei, ca şi 11 din cele 14 cadre didactice menţinute pînă atunci în învăţămîntul superior, printre cei exceptaţi aflîndu-se şi Tudor Vianu. Acelaşi decret-lege hotăra: „Evreii sînt liberi să-şi organizeze în cadrul legii învăţămîntului particular şcoli proprii de grad primar şi secundar". În prevederile decretului amintit nu intrau, deci, şi cursuri universitare.

În aprobarea nr. 218 672 din 28 noiembrie 1940, prin care Ministerul educaţiei naţionale, cultelor şi artelor[8], încuviinţa înfiinţarea unei şcoli conduse de Ernest Abason şi Marcu Onescu se preciza: „Aceste cursuri nu duc la obţinerea unei diplome care să le dea dreptul la exercitarea unei profesiuni, ci numai a păstra contactul cu studiile anterioare şi de a se pregăti în vederea unor studii superioare" (Arhivele statului, Bucureşti, Ministerul educaţiei naţionale, dosarul 1407/1941). În acelaşi sens, în 1941, ministerul preciza: „Scopul Decretului-lege nr. 3438 a fost nu numai excluderea evreilor de la cursurile de zi împreună cu elevii creştini, ci şi excluderea lor de la certificatele de stat" (*loc. cit.*, dosarul 1408/1941).

Cu toate măsurile luate de autorităţi, un grup de profesori evrei, de grad universitar şi secundar, cărora li s-au alăturat ingineri, arhitecţi, medici, artişti etc., au reuşit să mărească numărul şcolilor de diferite grade şi chiar să organizeze pentru prima oară la noi cursuri de învăţămînt universitar pentru studenţii evrei. În cele ce urmează, dată fiind semnificaţia lor, ne vom ocupa de aceste şcoli de nivel universitar.

Pentru a ocoli legea, aceste cursuri nu s-au numit facultăţi, universităţi etc., ci şcoli, colegii, cursuri, deşi programele lor analitice aveau grad universitar. Pentru constituirea acestor şcoli a trebuit să fie depăşite multe dificultăţi: obţinerea în fiecare an a aprobărilor de funcţionare, găsirea localurilor şi a fondurilor necesare, procurarea materialului didactic trebuincios etc.

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 11/1970, 11-12/1982, 1/1971, 7/1978.

[5] Cum se ştie, vrînd să-i intre în voie lui Hitler, regele Carol II acceptase ca în acest guvern să fie introduşi şi cîţiva legionari, în frunte cu Horia Sima. La iniţiativa guvernului Gigurtu s-au luat unele măsuri cu caracter rasist. (Decretul-lege nr. 2650 şi Decizia Ministerului educaţiei naţionale nr. 153 377, publicate în *Monitorul oficial*, din 9 şi 31 august 1940).

[6] În perioada la care se referă articolul, departamentul respectiv a purtat mai multe titulaturi; pentru simplificare, vom folosi formula Ministerului educaţiei naţionale — *n.r.*

Cadre didactice din rîndul comuniștilor și alți profesori cu vederi democratice angajați în această dificilă muncă au reușit să creeze un climat corespunzător pentru ca respectivele cursuri să fie frecventate și de copii de evrei săraci, multora dintre ei oferindu-li-se burse și scutiri de taxe.

Școlile de grad universitar pentru evrei, uneori cu profiluri paralele cu facultățile și institutele de învățămînt universitar de stat, avînd deci aproape toate specialitățile, au fost înființate și au funcționat la București, fiind frecventate de peste 2 000 studenți evrei din Capitală și provincie. Încercări similare s-au făcut și la Iași, Galați, Bacău, Timișoara, dar cu rezultate minore.

Prima dintre școli, intitulată la început, „Cursuri și lucrări practice de pregătire teoretică și practică pentru absolvenți [de liceu] și studenți evrei", apoi „Cursuri pentru studenți și absolvenți de liceu evrei", a început să funcționeze la 2 decembrie 1940, cum aminteam sub conducerea lui E. Abason — fost profesor de matematică și director de studii la Institutul politehnic din București — și a lui M. Onescu — licențiat în drept și sociologie. Inițial cursurile erau frecventate de 22 studenți, cărora li se predau „cursuri de matematici speciale și aplicație", dar pe parcurs programa și-a amplificat profilul. La 8 aprilie 1941, funcționau cursuri de „matematică, fizică, desen" (28 studenți), „electricitate" (19 studenți), „construcții și arhitectură" (13 studenți), „chimie industrială" (15 studenți), „biologie umană [medicină]" (53 studenți), „litere și filozofie" (16 studenți), deci cursuri foarte diverse, cu un număr total de 144 studenți.

În 1942, după moartea lui E. Abason, cursurile de „biologie umană", începute la 24 februarie 1941, sub conducerea profesorilor doctori A. Radovici și E. Façon și-au schimbat denumirea în „cursuri de pregătire sanitară", funcționînd sub conducerea prof. dr. I. Daniel.

Pentru studenții care înainte de 1940 absolviseră primii ani de studii în facultățile de medicină ale statului, Ministerul educației naționale, prin adresa nr. 45 096/1941, a aprobat cererea doctorului Marcu Cajal, docent universitar, de a înființa, pe lîngă Spitalul „Caritas" din București, „Cursuri pentru studenții în medicină evrei."

A funcționat și școala condusă de inginerul Martin Bercovici la care se predau „Cursuri de pregătire tehnică", care și-a început activitatea la 11 decembrie 1940, fiind frecventată de 16 studenți. La început avea două secții — electrotehnică și construcții — dar, pe parcurs, acestora li s-au adăugat și altele. În total, cursurile acestei școli au fost frecventate de 543 studenți (I. Voledi-Vardi: *Politehnica din curtea templului* Tel Aviv, 1980).

Cea mai importantă școală, prin numărul secțiilor (13), al studenților (peste 1 500) și al profesorilor (133), a fost „Colegiul pentru studenții evrei", condus de Marcu Onescu. El a fost creat la 9 octombrie 1941, prin desprinderea de școala înființată și condusă inițial, împreună cu E. Abason. În momentul activității sale maxime, colegiul condus de M. Onescu era organizat pe următoarele grupe: *Științifică și tehnică*, cu secțiile: arhitectură, construcții, electromecanică, chimie industrială, agronomie; *Litere și filozofie*, cu secțiile: filologie modernă (română, franceză, engleză, germană, italiană), filologie clasică (greacă și latină); *Filozofie; Biologie umană*.

Sub conducerea lui Renzo della Pergola și Hugo Schwartz, de la 1 decembrie 1940 a funcționat și un „conservator particular de muzică și artă dramatică pentru evrei"; în anul școlar 1940-1941 a fost frecventat de 79 elevi (vezi Biblioteca Federației comunităților evreiești, dosarul 96/IV). Din acest conservator s-a desprins mai apoi „Școala de arte pentru evrei", cu următoarele specialități: muzică, arte plastice, teatru, coregrafie. Ea și-a început activitatea dela 1 octombrie 1941, avîndu-l ca director pe compozitorul Alfred Mendelsohn.

O componentă a rezistenței antifasciste

Corpul profesoral din toate aceste școli superioare evreiești a fost alcătuit din cadrele didactice eliminate din învățămîntul de stat, cărora li s-au alăturat specialiști din întreprinderi, presă, teatru, operă etc.

Profesorilor și studenților acestor școli le-au trebuit mult curaj și tenacitate pentru a-și desfășura activitatea la nivel corespunzător, căci condițiile generale, cum am mai arătat, au fost cu totul neprielnice; dificultăți materiale, permanente amenințări cu arestarea sau deportarea, munca obligatorie etc. Și, totuși, școlile respective și-au continuat activitatea, asigurînd studenților lor o înaltă pregătire profesională și culturală. Ele au reprezentat, totodată, o formă a rezistenței antifasciste, un răspuns al poporului român la adresa măsurilor cu caracter rasist.

Este cunoscut faptul că în cadrul acestor școli s-a desfășurat și o activitate antifascistă organizată, unii profesori și studenți fiind comuniști sau uteciști, sau activînd în diferite organizații de luptă antifascistă: Uniunea Patrioților, Apărarea Patriotică. S-au strîns importante sume de bani, alimente, îmbrăcăminte și medicamente pentru cei aflați în lagăre și închisori, s-a desfășurat o bogată activitate culturală antifascistă. Astfel, la „Colegiul pentru studenții evrei" funcționa un „Seminar de cultură generală", în cadrul căruia activau studenți uteciști sau simpatizanți ai U.T.C.-ului; seminarul organiza ședințe cultural-artistice, conferințe urmate de discuții.

Existența acestor școli a fost permanent amenințată de autoritățile regimului antonescian. Unii dintre profesori și studenți au fost arestați, deportați, condamnați la ani grei de închisoare, iar alții — pentru activitatea lor antifascistă — condamnați la moarte și executați (G. Meirovici și Dan Lazarovici). În repetate

rînduri s-a încercat desființarea școlilor. O astfel de tentativă a avut loc în 1943, cînd Ministerul lucrărilor publice și al comunicațiilor, care, împreună cu Ministerul educației naționale, trebuia să avizeze și el funcționarea școlilor cu profil tehnic pentru evrei, a refuzat să-și dea acordul. Totuși, cu sprijinul conducerii Ministerului educației naționale, școlile și-au continuat activitatea pînă în 1944, fie prin întîrzierea aplicării măsurii luate de Ministerul lucrărilor publice și comunicațiilor, fie prin camuflarea activității ce se desfășura în aceste unități. Astfel, în cazul „Colegiului pentru studenții evrei", condus de M. Onescu, s-a obținut o adresă din partea Ministerului educației naționale în care se preciza că „în locul disciplinelor tehnice, ministerul vă autorizează grupa de studii științifice", numite „cursuri de matematică-fizică" și „cursuri de matematică-chimie", în fapt aceleași cursuri, dar sub o altă denumire.

Despre sprijinul primit în astfel de momente vorbește Martin Weiss, fost student al „Cursurilor de pregătire tehnică" conduse de ing. M. Bercovici: „Se cuvine un cuvînt de recunoștință profesorului Ion Petrovici, ministrul culturii naționale din acea vreme, care a tergiversat lichidarea acestor cursuri, așa cum i se cerea, astfel încît ele au putut fi ținute pînă la eliberare, în 1944".

Poporul, în sînul căruia trăiam

Se pune, firește, întrebarea: cum a fost posibilă funcționarea acestor școli pentru evrei în timpul dictaturii legionaro-antonesciene și apoi în întreaga perioadă de pînă la eliberare, deși existau legi și dispoziții care le interziceau? Renunțarea la titulatura de facultate, universitate și adoptarea unor denumiri ca cele de colegiu, cursuri, școală — nu era, desigur, suficientă. Orice inspector putea să-și dea seama ușor de caracterul lor real. Pentru ca acest sistem de învățămînt superior pentru evrei să poată ființa a fost necesară nu numai o mare îngăduință ci și un sprijin permanent din partea celor care semnau aprobările de funcționare, controlau și inspectau aceste școli de diferite grade. Este vorba, în primul rînd de conducerea Ministerului educației naționale, dar și de persoane cu funcții de răspundere din diverse alte ministere și instituții, care nu au fost de acord cu măsurile discriminatorii ce li s-au cerut să le aplice. Motivele pentru care au sprijinit școlile evreiești puteau fi diferite: neîncrederea în regimul dictaturii antonesciene, convingerile lor antifasciste, relațiile de prietenie, stimă și prețuire pe care le aveau cu mulți dintre intelectualii evrei care activau în aceste școli, sprijinirea lor de către personalități universitare (D. și N. Bagdasar, I.S. Gheorghiu, N. Hortolomei, N. Gh. Lupu, I. și Șt. S. Nicolau, Miron Nicolescu, C.I. Parhon, Fr. Rainer, M. Ralea, Al. Rosetti, S. Stoilov, N. Vasilescu Karpen, Tr. Săvulescu ș.a.). Dar oricare ar fi fost motivul, atitudinea lor a fost, în fapt, o desolidarizare de aceste măsuri rasiale, o împotrivire față de fascism.

Care au fost acești înalți funcționari de stat ce au atenuat, uneori pînă la anihilare, acțiunile discriminatorii, care ridicau dreptul la învățătură pentru studenții evrei în anii 1940-1944? Este greu să-i identificăm pe toți, așa cum tot așa de greu este, uneori, să motivăm atitudinea lor. Printre ei s-au aflat, în primul rînd, profesorul I. Petrovici, apoi August Calliani și A. Călugăru, directorul general și, respectiv, subdirectorul învățămîntului particular și confesional din Ministerul educației naționale, Theodor Neș (prieten cu comunistul Ilie Cristea), compozitorul Ion Chirescu, I. Țeposu, toți trei inspectori în același minister. Trebuie, de asemenea, amintit Institutul central de statistică, în cadrul căruia lucrau numeroși comuniști și antifasciști[1] și unde li s-a aprobat studenților evrei să-și efectueze munca obligatorie. Amintim apoi Crucea Roșie din România, condusă de dr. I. Costinescu, care, avînd acordul Ministerului sănătății, a sprijinit învățămîntul medical din colegiile evreiești pentru a-și crea o policlinică destinată practicii studenților, dar care servea și populația săracă din cartierul respectiv.

Atitudinea acestora și a multor altora care vor rămîne probabil anonimi *nu se poate explica și înțelege decît în contextul unei atmosfere generale de condamnare, tacit sau fățișă, a nedreptăților, a terorii, a crimelor comise de fascism, a unei condamnări categorice a acestora de către covîrșitoarea majoritate a poporului român, a unei puternice rezistențe antihitleriste și antifasciste organizate de forțele revoluționare ale națiunii, în care luptau alături de comuniști și alți militanți de stînga, democrați, patrioți de diferite orientări politice și credințe filozofice, luptă în care, împreună cu românii, au fost angajați și reprezentanți ai celorlalte naționalități.* Cu îndreptățire scria unul dintre studenții acestor școli: „Deasupra capetelor noastre atîrna sabia lui Damocles a exterminării. Astăzi sînt convins că dacă ea nu a venit în proporții de masă, cum s-a întîmplat în alte țări cu regimuri prohitleriste, *a easta s-a datorat omeniei românești în mijlocul căreia trăiam... S-a petrecut un miracol... Părea aproape de necrezut, la București se organizau trei «colegii» pentru studenții evrei* [subl. ns.]". Sau o altă mărturie, aparținînd prof. univ. dr. ing. Arie A. Arie și cuprinsă în volumul *Politehnica din curtea templului*: „Multe fapte și multe lucruri izvorîte din mintea și sufletul oamenilor au căutat să se opună acestor dezlănțuiri ale morții... *Una din aceste fapte au fost și școlile evreiești care au ființat pe pămîntul României... Au fost unice în Europa bîntuită de fascism*[2]. *Și ele nu au putut apă-*

(Continuare în p. 38)

[1] *Magazin istoric*, nr. 11-12/1982.

[2] Așa cum unică a fost și existența unui teatru evreiesc, în aceeași perioadă. Cf.: Colocviul pe tema *Propaganda în timpul celui de-al doilea război mondial. Metode, obiect, rezultate*, 11-12 august 1980, desfășurat în cadrul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice.

EDIȚIA 1983

Întrebări cu... imagini

SERIA A TREIA DE ÎNTREBĂRI

MAGAZIN ISTORIC

CONCURSUL

1. Unicat în orfevrăria europeană a epocii bronzului, acest vas de aur găsit la Biia (com. Sinmiclăuș, jud. Alba) face parte din cele peste 25 000 obiecte descoperite pînă în prezent pe teritoriul patriei noastre, datînd din acea perioadă.

Cîte tezaure cu obiecte de aur din epoca bronzului au fost depistate pînă acum pe teritoriul României?

a) 140
b) 120
c) 100

2. Ostași români, eliberatori ai pămîntului patriei și ai Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei de sub dominația fascistă, defilînd, încărcați de glorie, pe sub bolta Arcului de Triumf, din Capitală, în...

a) august 1945
b) mai 1945
c) august 1946

3. Gravură de epocă reprezentînd primirea unei solii otomane de către un viteaz voievod român.

Numele lui.
a) Vlad Țepeș
b) Iancu de Hunedoara
c) Alexandru cel Bun

4. „Cullinan I" este cel mai mare diamant din lume și cîntărește 530,2 carate.

Dar cel mai mic diamant cîte carate cîntărește?
a) 1/655 carate
b) 1/835 carate
c) 1/526 carate

5. Una dintre primele imagini fotografice ale unui monument bucureștean.

Care?
a) Foișorul de foc
b) Bărăția
c) Turnul Colței

ȘCOLI UNICE ÎN EUROPA BÎNTUITĂ DE FASCISM

(Urmare din p. 37)

rea decît ca o expresie directă a atitudinii majorității oamenilor de pe aceste meleaguri față de fascism [subl. ns.]"[1].

După victoria insurecției din august 1944, care a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă a poporului român, tuturor acestor școli pentru evrei care ființaseră în anii 1940-1944, prin articolul 7 al Decretului nr. 134 644 (*Monitorul oficial*, partea I, din 13 noiembrie 1944) le-a fost recunoscut oficial caracterul și gradul de învățămînt universitar: „Toate certificatele, adeverințele și diplomele eliberate de școlile particulare evreiești între septembrie 1940 și septembrie 1944 sînt valabile pentru înscrierea în școlile de stat de toate categoriile" și prin Ordinul circular nr. 143 420, din 12 octombrie 1944, al Ministerului culturii naționale care recunoștea și el valabilitatea acestor acte.

Studenților evrei ai fostelor școli, colegii sau cursuri ce funcționaseră în anii războiului li s-au eliberat adeverințe pe baza cărora și-au putut continua studiile, iar absolvenții — în unele cazuri, cu examene de diferențe, susținere de teze etc. — și-au putut valorifica, în condițiile noilor reglementări școlare, diplomele de ingineri, medici, profesori etc...

---

[1] De-a lungul anilor, *Magazin istoric* a publicat numeroase articole, documente și evocări consacrate luptei poporului român împotriva fascismului și nazismului, multe pagini relevînd și aspecte semnificative de solidaritate, sprijin și omenie ale poporului nostru față de victimele terorii și prigoanei naziste. (*Magazin istoric*, nr. 4/1969, 6/1976, 7/1978, 5/1982).

DRUMUL SPRE PEARL HARBOR (V)

Cea mai puternică citadelă din lume

GORDON W. PRANGE

În prima jumătate a anului 1941, raportul de forţe americano-japonez din Pacific a fost puternic şi direct influenţat de evenimente care se desfăşurau (sau erau în perspectivă să se desfăşoare) la zeci de mii de kilometri depărtare. Înainte de a aborda, în continuare, cartea profesorului Gordon W. Prange, În zori, dormeam, să vedem în ce constau aceşti factori, care au atîrnat greu în balanţa destinului pentru baza navală a Statelor Unite de la Pearl Harbor.

Pe la mijlocul lui martie 1941, „haitele de lupi" ale submarinelor naziste deveniseră deosebit de îndrăzneţe şi atacau convoaiele care veneau spre Anglia cu mult dincolo de Islanda, urcînd pînă în apropiere de paralela 40.[1]

[1] La 24 februarie, Hitler anunţase în mod public scufundarea, *în numai două zile*, a unui număr de cargouri britanice, cu un tonaj total de peste 215 000 tone. A doua zi, Ribbentrop declarase că Anglia nu reuşea să primească, din Statele Unite, decît o treime din proviziile de care avea nevoie. Spre deosebire de obişnuitele lăudăroşenii naziste, aprecierea era, de data aceasta, destul de corectă.

La 11 martie, Roosevelt a semnat legea de împrumut şi închiriere, dar britanicii nu aveau nici o şansă să profite de pe urma ei, dacă alimentele, tancurile, avioanele şi muniţiile ajungeau pe fundul mării.

Zona cea mai critică se situa între punctul unde navele de escortă canadiene făceau cale întoarsă şi punctul unde distrugătoarele britanice preluau protecţia convoaielor. În condiţiile de atunci, englezii nu aveau posibilitatea să-şi apere transporturile pe cuprinsul întregului ocean şi, pe acea fîşie de Atlantic în care cargourile rămîneau singure, U-Boot-urile făceau ravagii.

Atît Henry Stimson, secretarul Departamentului de război, cît şi Frank Knox, secretarul Departamentului marinei militare, au ajuns la concluzia că americanii trebuie să-i ajute pe britanici în bătălia Atlanticului şi au apelat la Roosevelt să aprobe măsurile necesare în acest sens. Preşedintele se vedea pus în faţa unei dileme. Ca om de stat, el îşi dădea seama că Anglia era un avanpost al S.U.A. şi că prăbuşirea ei ar fi pus sub un mare semn de întrebare

vîitorul Americii însuşi. Ca politician, el nu putea să uite că abia fusese reales[1] pentru a treia oară, la Casa Albă şi că, în mare măsură, datora această situaţie, fără precedent în istoria S.U.A., promisiunilor sale, din campania electorală, de a nu antrena ţara în război. Un bloc masiv de izolaţionişti — ca să nu mai vorbim de agenturile, mai mult sau mai puţin camuflate, ale naziştilor din Statele Unite — pîndea orice îneălcare a făgăduielilor lui Roosevelt, pentru a-l acuza de înşelătorie şi a bloca orice nouă măsură împotriva celui de-al treilea Reich.

Preşedintele a acţionat cu caracteristicul său curaj. La 10 aprilie 1941, în cadrul unei şedinţe la care au participat Harry Hopkins, Henry Morgenthau[2], Cordell Hull, Knox şi Stimson, Roosevelt a scos un atlas geografic şi l-a deschis la pagina care înfăţişa Oceanul Atlantic. Trăgînd o linie exact la mijloc, între coasta cea mai avansată spre vest a Africii şi litoralul cel mai estic al Braziliei, s-a constatat că această linie coincide aproximativ cu meridianul 25. Cei de faţă au luat hotărîrea ca marina militară americană să patruleze zona situată la vest de acest meridian, iar englezii să-şi preia convoaiele de acolo, ducîndu-le pînă în porturile lor.

[1] La 5 noiembrie 1940, Roosevelt a obţinut 27 244 160 voturi şi majoritatea în 38 din cele 48 state care alcătuiau pe atunci S.U.A. Pentru adversarul său din partea Partidului Republican, Wendell Willkie, au votat 22 305 198 alegători.

[2] Consilierul personal al preşedintelui şi, respectiv, secretarul Departamentului finanţelor.

În p. 39: *Intensele pregătiri de luptă ale armatei nipone nu atrag decît atenţia comandanţilor militari americani...*

... deşi aviaţia ...

În felul acesta, se confirma un punct de vedere mai vechi al strategilor de la Washington, şi anume:

1) Deoarece Germania constituia forţa predominantă în tabăra puterilor fasciste, teatrul de război european (inclusiv Atlanticul) trebuia considerat decisiv, urmînd ca efortul militar principal al americanilor să se orienteze pe acest teatru.

2) În eventualitatea unui atac japonez, S.U.A. urmau să aplice, în Extremul Orient, o strategie defensivă, ceea ce însemna că forţele lor navale din zona respectivă nu urmau să primească întăriri.

În realitate, lucrurile nu se limitau la atît. Statele Unite nu dispuneau pe atunci decît de o singură flotă militară sau, după expresia comandanţilor navali americani, de „o flotă pentru un singur ocean". Din clipa în care Atlanticul căpăta prioritatea, devenea inevitabil ca Pacificul să aibă de suferit. Într-adevăr, în aprilie, cînd viceamiralul Ernest J. King, comandantul-şef al forţelor navale ale S.U.A. în Oceanul Atlantic, şi-a reorganizat flota, el a cerut întăriri care nu puteau veni decît din Oceanul Pacific.

La 7 aprilie, amiralul Kimmel a fost informat că unele unităţi de sub comanda sa vor părăsi Pearl Harbor pentru a trece la bazele de pe coasta răsăriteană a Statelor Unite. La 19 aprilie, amiralul Stark, şeful operaţiilor navale, i-a scris că i se cere un portavion şi o divizie de distrugătoare. Peste două zile, Kimmel a executat ordinul, trimiţînd portavionul Yorktown şi patru distrugătoare, iar peste cîteva zile un al cincilea distrugător.

Dar aceasta nu era decît începutul. La 26 aprilie, Stark l-a prevenit pe Kimmel că îi va lua şi alte unităţi; cu acelaşi prilej, el îşi exprima convingerea că „reducerea ce va rezulta pentru flota din Pacific nu va fi de natură să-i încurajeze în mod deosebit pe japonezi". Care or fi fost premisele pe baza cărora şeful operaţiilor navale ajunsese la această concluzie este greu de imaginat. E de la sine înţeles că primul ministru britanic, Winston Churchill, nu putea decît să se bucure de transferul navelor americane în Atlantic. La 8 mai, el îi scria lui Roosevelt că „orice mărire a efectivelor navale ale Statelor Unite în Oceanul Atlantic va contribui la împiedicarea Japoniei de a intra în război mai mult decît menţinerea unei puternice flote americane la Pearl Harbor". Evident, un asemenea punct de vedere ţinea seama de interesele Angliei, dar corespundea destul de puţin situaţiei reale.

În orice caz, la 19 mai 1941, a început masiva deplasare a unităților staționate în arhipelagul Hawaii. Ea a continuat și în timpul verii. Pînă la urmă, Kimmel a fost privat de aproximativ un sfert din întreaga sa flotă: trei cuirasate (Mississippi, Idaho și New Mexico), un portavion (Yorktown), patru crucișătoare ușoare, șaptesprezece distrugătoare, trei tancuri petroliere, trei vase de transport și zece nave auxiliare. În total, mai mult decît avea să distrugă atacul nipon de la 7 decembrie!

Ironia este că, Yamamoto, nici înainte de acest atac, nu putea spera să nimicească decît o cincime sau, în cel mai bun caz pentru el, un sfert din navele americane de la Pearl Harbor. Iată deci că acest obiectiv fusese atins încă în timp de pace, grație ordinelor sosite de la Washington. Să nu fi știut amiralul japonez despre transferul efectuat din Pacific în Atlantic? Imposibil! Yoshikawa i-a raportat, la 24 mai, dispariția cuirasatelor și la 28 iunie cea a crucișătoarelor ușoare. Pe de altă parte, nimic nu e mai vizibil decît o navă militară care traversează Canalul Panama, unde Tokio își avea o reprezentanță consulară, care urmărea foarte atent orice mișcare de vase.

Atunci, de ce nu a renunțat Yamamoto la atacul proiectat? Pentru că situația era extrem de fluidă și că navele americane se puteau înapoia oricînd din Atlantic în Pacific. Or, ceea ce îi interesa pe militariștii niponi era eliminarea oricărei amenințări din partea viitorilor inamici. În concepția lor, flota Statelor Unite din Hawaii trebuia să primească o lovitură de moarte, indiferent dacă era puternică sau slabă. Un atac de tipul celui plănuit de Yamamoto avea menirea să demonstreze superioritatea japonezilor. Dar ironia nu se oprește aici. Dacă plecarea unor nave de la Pearl Harbor nu l-a determinat pe Yamamoto să renunțe la planul său, nici o eventuală întărire a forței navale americane nu ar fi dus la acest rezultat. În mod paradoxal, cu cît mai numeroase ar fi fost unitățile staționate în arhipelag, cu atît mai inevitabilă ar fi devenit lovitura japoneză.

Așadar, transferul în Atlantic nu se poate înscrie printre greșelile comandamentului american. În schimb, pasajul care urmează din cartea profesorului Prange scoate în evidență alte erori de apreciere, comise atît la Washington, cît și pe insula Oahu.

Avioanele fantomă

La 24 aprilie, Stimson și Knox au sosit la Casa Albă, pentru a discuta cu Roosevelt problemele pe care le punea protecția convoaielor britanice în Oceanul Atlantic. Dezbaterea s-a lărgit, atingînd pînă la urmă și situația din Hawaii. Stimson i-a lăsat președintelui un *aide-mémoire*, redactat de Marshall,[1] în care se arăta, printre altele:

„Datorită fortificațiilor, garnizoanei și reliefului său geografic, insula Oahu este considerată drept cea mai puternică citadelă din lume. Pentru a cuceri Oahu, inamicul ar trebui să transporte peste ocean o forță expediționară capabilă să înfrîngă rezistența unei garnizoane cu efective de 35 000 oameni, dotată cu 127 baterii de coastă fixe, 211 tunuri antiaeriene și peste 3 000 piese de artilerie și arme automate, pentru apărarea litoralului. Fără o zdrobitoare superioritate aeriană, invazia ar fi imposibilă".

Perfect adevărat. Numai că japonezii nu-și propuneau *să ocupe Oahu*, ci *să distrugă flota* lui Kimmel, beneficiind tocmai de superioritatea lor aeriană. Iată ce spunea, în această privință, documentul lui Marshall:

„... Portavioanele, navele de escortă și de transport inamice vor fi atacate de forțele noastre aeriene la o distanță de aproximativ 750 mile[2]. Atacul va crește în intensitate, pînă ce, pe o rază de 200 mile de la obiectiv, inamicul va fi asaltat de toate tipurile de bombardiere de care dispunem..."

O imagine ideală, dar complet ruptă de realitățile prezentului. Oahu nu dispunea de avioane de patrulare capabile să zboare la o distanță de 750 mile. Chiar dacă ar fi existat, nimeni nu putea garanta că ele ar fi interceptat la timp forțele aeriene inamice. De asemenea, generalul Short nu avea suficiente bombardiere pentru a lovi dușmanul la o depărtare atît de mare. Marshall pleca de la premisa greșită că apărătorii vor afla, la momentul cuvenit, că inamicul se apropie și din care anume direcție. Textul continuă astfel:

„... Arhipelagul Hawaii va fi apărat de 35 din cele mai moderne «fortărețe zburătoare»[3], 13 bombardiere ușoare și 150 avioane de urmărire, dintre care 105 de tipul cel mai recent. În plus, la nevoie, vor putea veni de pe continent și alte bombardiere grele. Date fiind aceste forțe disponibile, un atac important împotriva insulei Oahu este lipsit de o bază practică".

Este neîndoios că un om de cinstea lui Marshall nu încerca să-i creeze președintelui o impresie falsă. Totuși, atunci cînd prima torpilă a lui Yamamoto a explodat, lovind prima navă a lui Kimmel, pe Oahu nu se aflau 35 B-17, ci 12, din care doar 6 erau capabile să se angajeze în luptă.

În plus, este greu de conceput că, în eventualitatea unei agresiuni nipone, Short ar fi avut timp să comande douăzeci sau treizeci B-17 de pe continentul nord-american, cu aceeași ușurință cu care ar fi comandat cîteva lăzi cu ouă. În primul rînd, e problematic dacă ele ar fi fost disponibile. În al doilea rînd, lungul zbor spre Hawaii ar fi necesitat un interval destul de mare. În al treilea rînd, după aterizare, bombardierele ar fi trebuit verificate, puse la punct, aprovizionate cu combustibil și înzestrate cu muniția necesară, iar echipajele lor ar fi avut nevoie de o perioadă de odihnă, înainte de a decola și a înfrunta dușmanul.

---

[1] Reamintim că, la acea dată, generalul George C. Marshall era șeful Marelui Stat Major al armatei terestre americane.

[2] 1 milă marină = 1 851,85 m.

[3] Poreclă sub care erau cunoscute bombardierele B-17, deoarece erau dotate cu o cuirasă groasă și numeroase tunuri. Ele au inaugurat o serie din care aveau să facă parte bombardierele B-24 (Liberator), B-25, B-29 („Superfortăreața zburătoare") și B-36.

Armata terestră părea să socotească avionul B-17 drept un panaceu. Dar, în ciuda calităţilor sale, el nu fusese proiectat pentru a acţiona împotriva navelor pe mare. Nimeni nu ştia cum se va descurca în faţa unor cuirasate sau crucişătoare japoneze. Prin urmare, statul major al forţelor americane de uscat pleca, într-o oarecare măsură, de la o premisă insuficient demonstrată.

Din contră, şeful de stat major accepta, ca un lucru indiscutabil, că o agresiune niponă va declanşa un sabotaj pe scară mare în întregul arhipelag. După părerea lui, conflictul urma să izbucnească fie în urma unei declaraţii de război făcute de Tokio, fie în urma unei acţiuni de desant maritim prin surprindere. În ambele eventualităţi, miile de japonezi care locuiau pe Oahu şi pe celelalte insule din Hawaii aveau să formeze o uriaşă „coloană a cincea". În realitate, lui Yamamoto nici nu-i trecea prin minte una ca asta.

La rîndul său, generalul Short a organizat, în colaborare cu navele de la Pearl Harbor, „cele mai mari manevre efectuate vreodată în arhipelag". Ele au început la 12 mai şi au durat două săptămîni. Tema o forma respingerea unei debarcări inamice. Începutul l-au făcut cele 21 bombardiere B-17, venite din S.U.A. care au atacat presupusele portavioane vrăjmaşe, la 250 mile de Oahu. În aparenţă, rezultatele au fost excelente.

A urmat „respingerea desantului maritim". Short a imaginat un baraj „nimicitor" de artilerie din partea navelor duşmane, sub protecţia căruia „valuri de asalt" nipone au debarcat pe plajele de la Oahu. Dar vitezele trupe americane au rezistat cu succes, în ciuda tirului inamic, chiar în ipoteza în care „flota noastră ar fi lipsit sau ar fi fost net inferioară, iar aviaţia noastră ar fi fost distrusă sau într-o completă inferioritate." Short a făcut un raport entuziast despre desfăşurarea manevrelor şi e probabil că, dacă Yamamoto ar fi procedat aşa cum se aştepta generalul de infanterie american, soarta lui ar fi fost pecetluită.

Marea greşeală a lui Short este că nu şi-a înţeles cu adevărat misiunea pe Oahu. Zadarnic am căuta în raportul său vreo dovadă a intenţiei lui de *a proteja flota lui Kimmel*. Dimpotrivă, el a plecat de la ideea că navele vor lipsi din radă sau că vor fi atît de puţine, încît inamicul nici nu se va sinchisi de ele.

Aproape la fel de tulburătoare este şi vădita incapacitate a lui Short de a înţelege rolul forţelor aeriene. El avea dreptate atunci cînd îşi închipuia că japonezii vor debuta prin a-i „tăia aripile". Dar generalul accepta pierderea supremaţiei în văzduh cu o dezinvoltură absolut uluitoare. Citindu-i raportul, ai impresia că, pînă la un punct, el salută chiar această perspectivă, care îi dă posibilitatea să arunce în luptă echipajele rămase fără avioane ca... infanterişti suplimentari. Dealtfel, în tot cursul verii, Short i-a pus pe aviatori să facă instrucţie de „pifani".

Ursul, leul, vulturul şi dragonul

La 22 iunie 1941, Reichul a atacat Uniunea Sovietică. A doua zi, după o lungă discuţie cu Marshall, Stimson i-a trimis o notă lui Roosevelt în care anticipa: „Germania va avea de furcă pînă să bată Rusia: minimum o lună şi maximum trei luni".

Dacă la Washington pronosticurile erau atît de puţin corecte, la Tokio domnea un fel de derută. Deşi abia semnase pactul de neutralitate cu U.R.S.S., ministrul de externe Matsuoka preconiza: „... Japonia trebuie să colaboreze cu Germania şi să atace Rusia... Mai devreme sau mai tîrziu, va trebui să ne luptăm simultan cu sovieticii, cu americanii şi cu englezii. Cu cît mai repede, cu atît mai bine!" Nu de aceeaşi părere era şi Konoye[1], pe care nu-l încînta deloc perspectiva de a înfrunta, după propria lui formulare, „ursul, leul şi vulturul, în vreme ce încă n-am reuşit să doborîm dragonul"[2].

La 2 iulie, a avut loc la Tokio o extrem de importantă „conferinţă de coordonare"[3]. La capătul ei, s-a ajuns la concluzia că trebuie să se continue pregătirile pentru ofensiva împotriva „regiunilor sudice", fără a se exclude posibilitatea atacării U.R.S.S., mai ales în eventualitatea că agresiunea nazistă va repurta succese rapide şi hotărîtoare. Era limpede că, de dragul acaparării Asiei de Sud-Est, a Indiilor olandeze şi a Filipinelor, guvernul imperial nipon era gata să intre în război cu S.U.A. şi cu Anglia.

La Washington, atît Departamentul de război, cît şi Departamentul marinei militare au anticipat însă un atac japonez împotriva Uniunii Sovietice şi s-au grăbit să-i prevină în acest sens pe amiralul Kimmel şi pe generalul Short. În telegrama expediată la Pearl Harbor, amiralul Stark scria, la 3 iulie: „Pentru moment, nouă celor de aici, ni se pare că nemţii i-au convins pe japonezi să atace Rusia pînă cel mult într-o lună. E o presupunere destul de întemeiată, dar numai scurgerea timpului va fi în stare să o confirme sau să o infirme".

La 5 iulie, Stimson a primit de la Marshall o informaţie, descifrată de *Magic*, din care reieşea că, la Tokio, Matsuoka îi spusese lui Ribbentrop:

— Ce straşnic i-am păcălit pe americani, silindu-i să ţină o flotă mare în Oceanul Pacific!

Nu se ştie nici astăzi de unde a pornit această informaţie. Ea l-a determinat însă pe secretarul Departamentului de

---

[1] Prinţul Fuminaro Konoye era pe atunci primul ministru al Japoniei.

[2] Aluzii la Uniunea Sovietică, Marea Britanie, Statele Unite şi, respectiv, China.

[3] Sub acest nume erau desemnate şedinţele la care participau primul ministru, miniştrii de externe, de război şi ai marinei militare, şefii marilor state majore, diverşi experţi şi conducători ai altor departamente, interesaţi în problemele ce se dezbăteau.

război să-i ceară lui Roosevelt să trimită în Atlantic şi mai multe din navele staţionate la Pearl Harbor. De data aceasta însă, preşedintele nu a mai fost de acord cu nici un transfer.

Între timp, secretarul Departamentului de stat, Cordell Hull, a făcut o „declaraţie verbală" ambasadorului japonez la Washington, Nomura, reafirmînd poziţia Statelor Unite în privinţa Chinei şi a Asiei de Sud-Est. La 14 iulie, fără să-l consulte pe Konoye sau să informeze Consiliul de Miniştri, Matsuoka a trimis o cablogramă lui Nomura, respingînd cu brutalitate declaraţia lui Hull. Rezultatul a fost o criză de guvern la Tokio: în ziua de 16 iulie, cabinetul Konoye a demisionat. A doua zi, şambelanul curţii imperiale, marchizul Koichi Kido, a convocat o şedinţă a Consiliului privat[1], pentru a decide asupra persoanei noului prim-ministru. Discuţia nu a durat decît un ceas, soldîndu-se cu o recomandare unanimă: noul guvern să fie format tot de Konoye.

Acesta nu a făcut decît o singură schimbare notabilă în formaţia sa: locul lui Matsuoka la Ministerul de externe l-a luat viceamiralul Teijiro Toyoda, fostul ministru al comerţului şi industriei. Matsuoka îşi pierduse postul nu pentru că era prea antiamerican sau prea filonazist, ci pentru că luase o serie de iniţiative pe cont propriu, lovise în autoritatea şi prestigiul premierului Konoye şi nu se mai bucura de încrederea împăratului. Mai mult decît atît, anumite luări de cuvînt ale sale în cadrul „conferinţelor de coordonare" dovedeau o gravă instabilitate mintală şi psihică.

La 14 iulie, un document semnat de cîţiva comandanţi superiori japonezi, adresat guvernului de la Tokio, arăta printre altele: „Trebuie să punem definitiv capăt tentativelor anglo-americane de a ridica obstacole în calea expansiunii naturale a Japoniei. Pentru a ne atinge ţelurile, vom lupta fie singuri, fie cu ajutorul puterilor Axei... Ne vom strădui să ocupăm Indochina franceză pe cale paşnică, dar, dacă vom întîmpina rezistenţă, o vom zdrobi fără milă... Apoi vom trimite un ultimatum Indiilor olandeze... Vom cuceri fortăreaţa Singapore şi vom lichida definitiv forţele militare ale Marii Britanii şi Statelor Unite, prezente în această parte a lumii care ne aparţine".

Graţie decriptorilor din sistemul *Magic*, Departamentul de stat a putut afla conţinutul acestui mesaj, lucru care explică poziţia fermă a lui Hull în tratativele purtate cu ambasadorul Nomura, dar nu explică lăsarea în ignoranţă a comandanţilor americani de la Pearl Harbor. Pe aceştia, nimeni nu i-a pus la curent cu intenţiile tot mai belicoase ale niponilor. Singurul semnal de alarmă pentru Kimmel şi Short a fost semnarea, de către Japonia, la 21 iulie, a unui acord preliminar cu guvernul de la Vichy al mareşalului Pétain. Acordul oferea niponilor concesii substanţiale în Indochina, inclusiv ocuparea unor aerodromuri strategice şi folosirea cîtorva porturi ca baze navale.

...şi infanteria S.U.A. nu-şi neglijează pregătirile de luptă

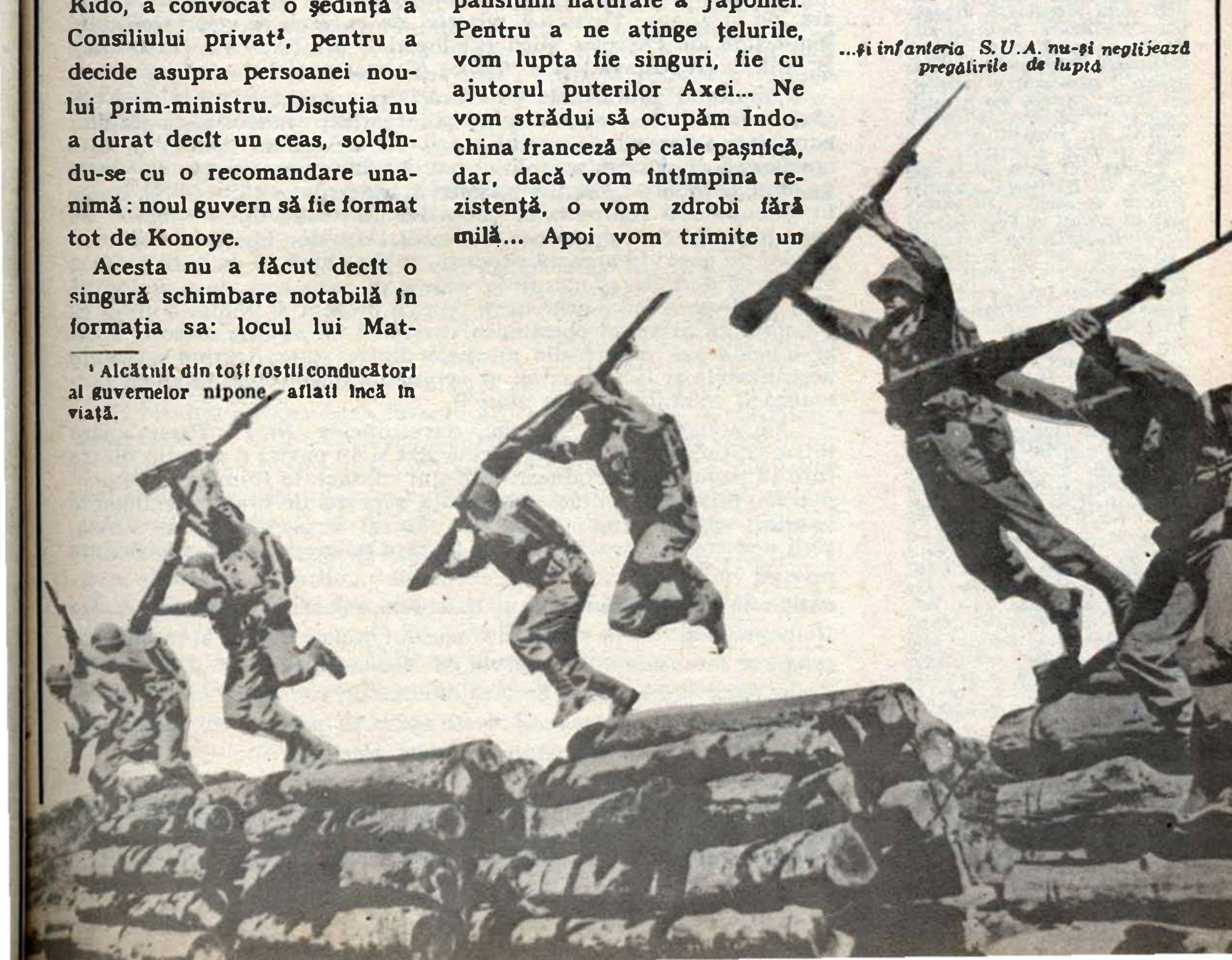

[1] Alcătuit din toţi fostii conducători ai guvernelor nipone, aflaţi încă în viaţă.

iunie 1933

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Ce fapte și întîmplări, putem înscrie în continuarea acestei cronici a vieții Capitalei de acum cinci decenii? Să încercăm să surprindem cîteva dintre ele așa cum apar în presa vremii. Cu precizarea, pe care am făcut-o și în numerele anterioare ale revistei, că nu intenționăm o reconstituire exhaustivă a epocii și a evenimentelor ce au marcat-o, ci doar o simplă incursiune care să ne ajute la o mai bună cunoaștere a acestei epoci.

Luna iunie 1933 debutează sub semnul unei importante opțiuni diplomatice: încheierea Conferinței Micii Înțelegeri care are loc la Praga. Participă miniștri de externe ai celor trei state semnatare ale Pactului Micii Înțelegeri — N. Titulescu (România), B. Jeftici (Iugoslavia) și E. Beneș (Cehoslovacia).

Abordînd problemele colaborării și cooperării între cele trei țări, în interesul menținerii păcii și integrității teritoriale a statelor europene, miniștrii dau publicității un comunicat comun în care condamnă cu fermitate politica revizionistă promovată de unele guverne europene. „Cei trei miniștri ai afacerilor străine — se spune în comunicatul reprodus de presa bucureșteană din 1 iunie — au examinat din nou problema revizuirii clauzelor teritoriale ale tratatelor de pace; în această privință, ei proclamă și de data aceasta solemn și definitiv punctul de vedere al celor trei state, voind să facă să dispară orice echivoc și pentru prezent și pentru viitor. Ei constată că atingînd chestiunea revizuirii nu se face altceva decît se învenințează raporturile mutuale dintre state, trezind speranțe nerealizabile și făcînd astfel să sporească obstacolele în calea normalizării relațiilor dintre state"[1].

Cu același prilej, la Praga, ziarul oficios *Prager Presse* apare într-o ediție specială, cu 60 pagini text și 40 pagini ilustrații, dintre care 14 pagini de reproduceri foto sînt consacrate României: oameni politici, privelișți, unități industriale, aspecte din orașe, monumente istorice, căi de comunicație etc. Ziarul consacră, de asemenea, țării noastre numeroase articole în care reliefează pe larg momente privind viața politică, socială, economică, culturală, legăturile internaționale ale statului român și, îndeosebi, relațiile tradiționale dintre România, Iugoslavia și Cehoslovacia. În același număr al publicației pragheze este tipărit un interviu cu Nicolae Titulescu: „Orice hotărîre a Micii Înțelegeri — declară diplomatul român — nu va avea, ca și pînă acum, drept scop decît apărarea păcii și adîncirea legăturilor dintre cele trei state și toate celelalte".

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din originale.

Cronică măruntă

● Seara, repetiții la Cărăbuș se intitulează reportajul publicat în Rampa din 1 iunie de Ion Massoff, în care sînt prezentate cîteva momente din pregătirea unui nou spectacol în teatrul condus de C. Tănase. Atmosfera nu e destinsă. „Pe unde-mi aruncu ochii nu văd decît fețe încruntate, preocupate, gînditoare. De cînd zile Tănase aleargă să-și scoată costumele de la vamă. D. Madgearu, încurajator al artelor, i-a taxat cu vreo patru milioane și bietul cneaz Mitică e hotărît să meargă pînă la vodă pentru dreptate".

Printre cei prezenți la repetiție, N. Kirițescu, autor și director de scenă, „cu pardesiul pe umeri și de-o pedanterie infernală". Ion Vasilescu, „talentatul șef de orchestră, poartă basca, are gîtul înfășurat într-un fular gros și te poate exaspera insistînd asupra unei note". „E ora 10 noaptea — continuă reporterul — și regizorul Petrescu, aiurit și murdar de vopsea ca un zugrav, care lucrează pe o scară înaltă, spune că repetiția poate să înceapă. Refrenul «Cărăbuș e o fată minunată» s-a repetat de vreo zece ori, încît simt că mi se urcă la cap." În toiul repetiției „își face apariția în grădină un domn în smoking, chel și cu ochelari. Deși nimeni nu-l cunoaște personal, totuși mulți l-au mai văzut undeva, dar nu știu de unde să-l ia". Misterul este dezvăluit după cîteva clipe. Necunoscutul este actorul I. Talianu care „profitînd că nu joacă în actul al II-lea în Apașul X vine la Cărăbuș pentru a repeta".

„Ceasul este trecut de unsprezece și refrenul stăruie. Dau să plec căci răbdarea mea a ajuns la limită. În urmă se aude vocea directorului de scenă ede la început, urmată de cea a șefului de orchestră ed'a capelei, în sfîrșit și cea

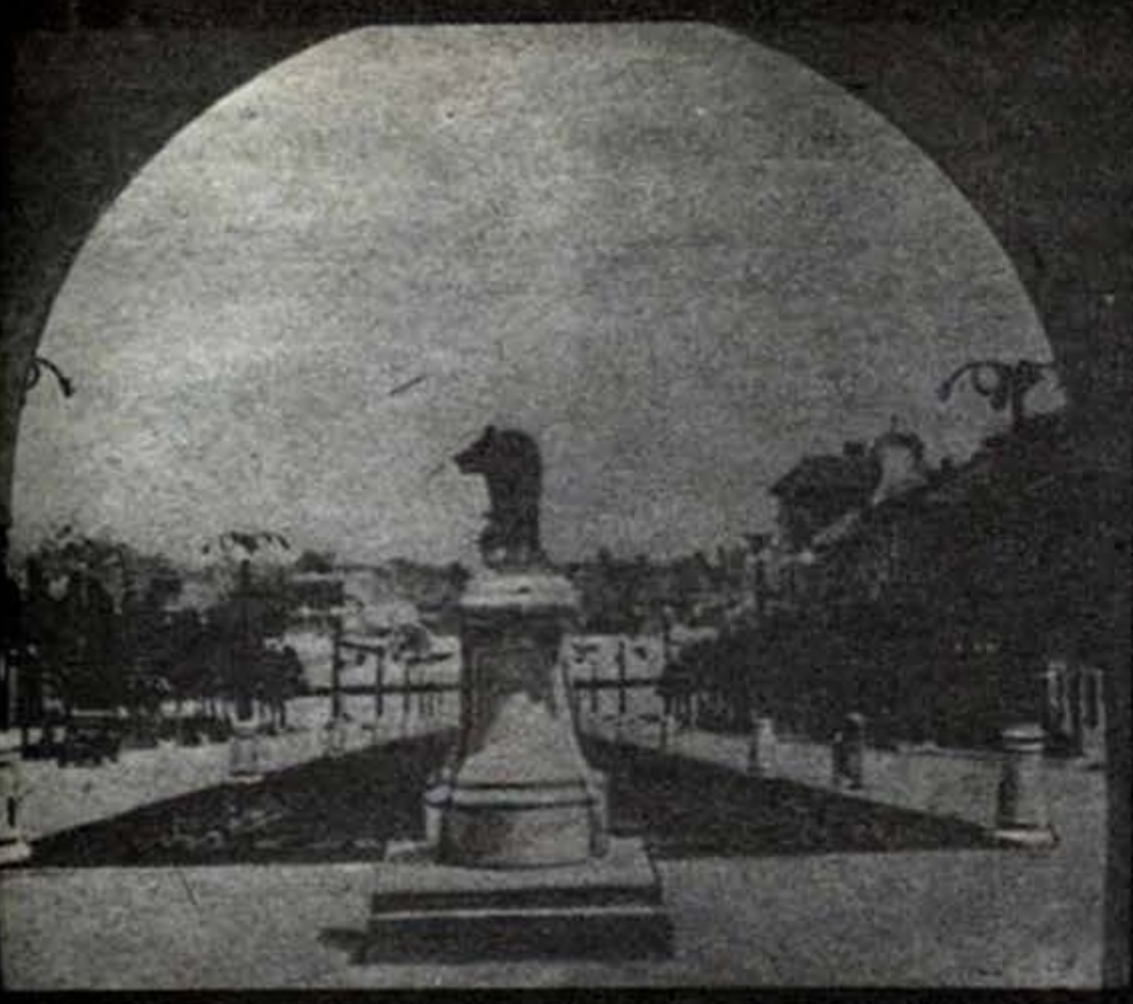

Esplanada Patriarhiei cu statuia lupoaicei, primită în anul 1906 în dar de capitala României din partea municipalităţii oraşului Roma; la început, monumentul a fost amplasat în Piaţa 1848 şi după alte mutări (în 1931 pe esplanada Patriarhiei) în prezent se află în Piaţa Dorobanţi

Reclamă comercială cu ajutorul... struţului

O altă importantă reuniune internaţională care are loc în această perioadă şi la care participă reprezentanţii României este Conferinţa economică mondială, ale cărei lucrări încep la Londra, la 12 iunie 1933. Participă delegaţi din 66 state. Este, după cum apreciază presa vremii, „conferinţa cea mai mare din toate vremurile". Delegaţia română este alcătuită din N. Titulescu, ministrul de externe, Virgil Madgearu, ministrul de finanţe şi Savel Rădulescu, subsecretar de stat la externe. Delegaţii sînt salutaţi de George V, regele Angliei. „A vorbit în faţa delegaţiilor— scrie *Dimineaţa* din 14 iunie —, ascultat în acelaşi timp de la un capăt la altul al globului pămîntesc, graţie microfonului de radio". Conferinţa, întrunită în împrejurările în care lumea capitalistă fusese şi mai era încă zguduită de seismul început în 1929[1], dezbate probleme privind instabilitatea monetară, protecţionismul vamal, scăderea şi urcarea preţurilor, raporturile între creditori şi debitori etc. Dar lucrările ei înaintează greu. Cu stupoare sînt primite declaraţiile delegaţiei germane care, printr-un memorandum, solicită forului internaţional „să se redea Reichului imperiul colonial pe care l-a avut în Africa" şi dreptul de a coloniza Uniunea Sovietică.

„Însuşi Hitler împărtăşeşte aceleaşi vederi — consemnează revista *Vremea*, din 25 iunie, comentînd declaraţia delegaţiei germane, de care cercurile naziste de la Berlin încearcă să se dezică, în urma scandalului internaţional stîrnit. Cartea actualului conducător al Germaniei *Mein Kampf* se dovedeşte a fi programul de guvernămînt al regimului. Iată deci doctrina hitleristă în politica externă, aşa cum este ea preconizată de însuşi cancelarul de azi".

Relevînd absurditatea revendicărilor hitleriştilor, M. Litvinov, reprezentantul U.R.S.S. la conferinţă, declară, — după cum citim în *Facla* din 19 iunie: „Eu cred că faţă de ariditatea chestiunilor dezbătute la conferinţa economică mondială, autorii memorandumului [german] au vrut, cel puţin în partea care priveşte Uniunea Sovietică, să introducă un element comic în dezbateri".

La 13 iunie 1933, este eliberat din închisoarea Doftana militantul revoluţionar Mihail Gh. Bujor[1], care, condamnat de justiţia burgheză, în mai 1920, la muncă silnică pe viaţă şi degradare militară pentru participarea sa la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, zăcuse în închisoare 13 ani şi trei luni. „Marţi [13 iunie], scrie *Lumea nouă*, tov. Bujor a fost eliberat de la Doftana şi transportat, într-un automobil, direct la Bucureşti, la închisoarea Văcăreşti, unde i s-au făcut formalităţile de liberare. Pe la amiazi

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 12/1975, 7,8/1981, 1/1983; 6/1968, 2.3/1973, 11/1974.

Cronică măruntă

a maestrului de balet «ino' odată»".

În banca lui, Tănase urmăreşte agitat toate reuşitele. Lîngă el, „nedespărţita sa tovarăşă de viaţă, coana Virginica, are grijă să-l mai înfofolească puţin cînd, nervos, Tănase e pe punctul să-şi scoată şi haina de pe el". (1 iunie)

● În şedinţa de închidere a sesiunii generale a Academiei române, plenul stabileşte comitetul de conducere pentru anul 1933-1934: preşedinte — Ludovic Mrazec; vicepreşedinţi — I. Bianu, Andrei Rădulescu şi I. Simionescu. Birourile secţiilor se constituie astfel: secţia literară, preşedinte — C. Rădulescu-Motru; vice-preşedinte — G. Murnu; secretar — G. Bogdan-Duică; secţia istorică: preşedinte — I. Lupaş; vice-preşedinte — Al. Lapedatu; secretar — N.M. Popescu; secţia ştiinţifică: preşedinte — dr. G. Marinescu; vice-preşedinte — I. Inculeţ; secretar — dr. Gr. Antipa.

● Goethe şi Eminescu este subiectul lucrării, în limba germană, a publicistului bănăţean Luchian Cosin. El face o interesantă paralelă între cei doi poeţi genia i. (3 iunie)

● Are loc, pe aeroportul Băneasa, solemnitatea inaugurării liniei aeriene Bucureşti — Cluj. Linia funcţionează cu plecări din Bucureşti — luni, miercuri şi vineri şi cu plecări din Cluj — marţi, joi, sîmbătă. Distanţa dintre cele două oraşe este străbătută în două ore şi un sfert. (4 iunie)

● În iunie 1933, ziarul Universul împlineşte 50 ani de la apariţie. Momentul este marcat prin tipărirea unei ediţii jubiliare, la 5 iunie în 132 pagini. Făcîndu-şi autoreclamă, ziarul îşi prezintă astfel numărul jubiliar (al 150-lea pe 1933): „Acest nu-

iunie 1933

„Academia de chelneri" și elevii săi

Cronică mărunță

măr a fost tipărit în 300 000 exemplare. Pagină lîngă pagină, întreaga ediție ar acoperi o suprafață de 1 020 ha. Cantitatea de 30 vagoane hîrtie consumată provine din celuloza pe care au dat-o 3 hectare de pădure de brad. Paginile acestei ediții, puse cap la cap, ar acoperi o potecă de 14 ori mai lungă decît Dunărea.

● Răspunzînd invitației scriitorului Claude Farrère, principesa Martha Bibescu pleacă la Paris pentru a participa la vînzarea de cărți organizată anual de scriitorii francezi în scopul de binefacere.

● Un nou mijloc de reclamă pe străzile Capitalei. Firma unui magazin din București este plimbată pe un căruciorr tras de un struț. (9 iunie)

● Are loc la București Balcaniada; echipa de fotbal a României obține victorii strălucite: 7-0 cu Bulgaria, 1-0 cu Grecia și 5-0 cu Iugoslavia. „România a furnizat cel mai frumos meci al Balcaniadei, apreciază ministrul muncii și sănătății. S-a încununat cu succes o muncă pe care o prețuim. Jucătorii sînt demni de stima întregii țări. Spectatorii au avut față de oaspeți o atitudine care-i cinstește". (13 iunie)

● În Statele Unite ale Americii „o distracție și o afacere pentru timpuri de criză", cum scrie Universul — este vînzarea de autografe. Cele mai prețuite sînt ale ateliere de cinema: o scrisoare a Gretei Garbo atinge 25 dolari. O epistolă de la Charles Chaplin — 10 dolari. La fel sînt echivalate misivele Marlenei Dietrich. Mai puțin prețuite sînt scrisorile provenite de la oameni politici; un astfel de document de la președintele Roosevelt valorează numai 3 dolari, iar de la fostul președinte Hoover numai 1 dolar. (15 iunie)

a fost transportat la Prefectura poliției Capitalei. Dar prefectul poliției, d. Marinescu, a găsit prilejul să adauge cîteva ore la cei 13 ani și 3 luni de detențiune. Satisfacții meschine".

De la poliție, cum relatează același ziar, M.Gh. Bujor „a fost pus în libertate la ora 6 d.a. [18]" și de aici s-a îndreptat spre Casa Poporului, însoțit de alți militanți. „La 6 și un sfert Bujor a apărut la Casa Poporului, condus de delegația partidului. O figură impresionantă. Ras, cărunt, îmbrăcat modest în haine civile cu tunică albastră și — calm. Cînd a păsit în pragul gangului de la Casa Poporului, tovarășii din cu te au improvizat o *Internaționala* însuflețită. Tov. Bujor asculta *Internaționala* cu emoția zugrăvită pe față. N-o mai auzise de 13 ani".

În același număr din 18 iunie, în care scrie despre eliberarea lui M. Gh. Bujor, *Lumea nouă* reamintește cuvintele spuse de acest militant revoluționar în 1920, în cuvîntul său de apărare la proces: „Convingerile mele rămîn neclintite în acest ceas suprem. Sînt sigur că poporul român nu se va putea îndruma spre progres decît dacă va porni pe căile socialismului. Dacă pentru apropierea vremurilor noi, pentru trezirea conștiinței netrezite încă a maselor e nevoie și de jertfa mea, eu cu cea mai mare seninătate și cu cea mai mare bucurie mă ofer ca jertfă pentru binele poporului român".

La Doftana, M.Gh. Bujor a cunoscut din plin regimul aspru de detențiune cu care erau tratați militanții clasei muncitoare. „Pe condamnații politici — avea să scrie el în 1934 — Doftana, cînd nu-i năruie trupește sau mintal, îi întărește și mai mult în convingerile lor și îi înverșunează pînă la culme în atitudinea potrivnică ordinii actuale a statului care, recurgînd la astfel de neomenii, confirmă singur critica adversarilor săi și se condamnă singur."

Pentru forța cu care se afirmă convingerile progresiste, democraticeeste deosebit de semnificativ și următorul eveniment academic care se petrece în această lună iunie 1933: Academia română premiază lucrarea lui I.C. Atanasiu *Mișcarea socialistă (1887-1900)*, consacrată, așa cum o arată și titlul, începuturilor activității politice organizate a proletariatului român. Consemnînd faptul, M. Sevastos scrie în *Adevărul* din 1 iunie 1933: „Mișcarea socialistă la noi a fost cea mai bună școală pentru tineret. A fost o minunată educatoare pentru minte și suflet. Academia română a făcut, prin premiul acordat, nu numai un serviciu culturii. A săvîrșit ceva mai mult. Nea trecut pe dinainte mirajul unei vieți sufletești superioare."

Printre cei care ne vizitează țara în această perioadă se numără, după cumne informează ziarul *Dimineața* din 3 iunie, și Maurice de Rothschild, „om politicși viitor conducător al marii industrii finan-

românească
modă
capitala
rancexă

Calea Victoriei în 1933

Una din scrisorile trimise de V. Hugo Angelicăi Rosetti

care, azi sub direcţia tatălui său, Edmond de Rothschild. Întrebat de reporterii noştri ce impresie i-a făcut România, d-sa relatează: «A fost o mare satisfacţie pentru mine de a mă afla în România cîteva zile, mult prea scurte pentru dorinţa mea şi recunosc cu cîtă dreptate i se spune Bucureştiului că e un mic Paris. Mi-am amintit cît am stat aici cu cîtă emoţie generalul [francez] Pau [1848-1932], astăzi mort, îmi vorbea despre şederea sa în România, în ajunul intrării în război a glorioasei dv. ţări, cînd din toate părţile i se arăta simpatia caldă a poporului român, rupînd toate zăgazurile artificiale ridicate de diplomaţii austro-germani, îndeosebi meşteşugurile contelui Czernin, pe vremea cînd era ministru al Austro-Ungariei la Bucureşti. Azi, România a ştiut să realizeze năzuinţele sale legitime: să unească sub faldurile drapelului ei pe toţi copiii săi de acelaşi neam, de acelaşi sînge, oprimaţi înainte sub jugul străin».

Un loc important în paginile ziarului *Universul* din 5 iunie îl au evocările cu caracter istoric. Una dintre acestea, intitulată *Cum s-a introdus presa populară politică în România*, este consacrată publicaţiilor revoluţionare din 1848, din timpul revoluţiei de la a cărei declanşare în Ţara Românească se împlinesc, în iunie 1933, 85 ani. „După triumful revoluţiei din 1848 în Ţara Românească — se arată în articol — conducătorii ei au simţit nevoia ca principiile şi programul revoluţionar să fie difuzate cît mai larg în rîndurile maselor populare. În acest scop, a fost înfiinţat un serviciu de propagandă şi numiţi mai mulţi «comisari de propagandă» trimişi în rîndurile poporului. Guvernul provizoriu a făcut de asemenea, apel la secretarii săi, C.A. Rosetti şi N. Bălcescu, ca să iniţieze tipărirea unor ziare de propagandă. Astfel au apărut *Pruncul român*, scos de C.A. Rosetti, *Popolul suveran*, de D. Bolintineanu, *Reforma*, de Al.I. Creţulescu. Nicolae Bălcescu a fost însărcinat cu conducerea şi redactarea ziarului *Învăţătorul satului*."

Cîtde importantă era misiunea pe care revoluţionarii paşoptişti o acordă presei, rezultă şi din scrisoarea trimisă, la 19 iulie 1848, de A.G. Golescu, aflat la Viena, lui N. Bălcescu. „Gazetele noastre trebuiesc răspîndite cu miile prin ţară şi prin celelalte provincii române; faceţi negreşit un ajutor însemnat gazetelor radicale, luaţi din partea guvernului pînă şi 3 000 sau 4 000 exemplare spre a le răspîndi prin toate satele şi peste graniţă". Şi A.G. Golescu continuă: „Plătiţi oameni ca să împartă gazetele prin toate uliţele strigînd în gura mare şi cu preţ cît de mic; faceţi gazetele cît de mici, numai să fie mici [ieftine] 5 sau 6 parale una destul este, cînd iese pînă la 1 000 exemplare, daţi vînzătorilor care strigă cu gazetele pe uliţă, daţi-le, afară de plata lor de peste zi, cîte o gratificaţie hotărită pentru o sumă oarecare de gazete vîndute... Din proclamaţia

Cronică măruntă

● Patru veterani ai războiului din 1877, toţi din Ploieşti. Ghiţă Gheorghe (90 ani), Anton Radu (102 ani), Costache Bănică şi Ştefan Ioniţă cam de aceeaşi vîrstă, cer sprijin ziarului Universul pentru a-şi putea încasa modestele pensii: „De cîteva zile — menţionează ziarul — bieţii oameni, cu piepturile pline de decoraţii, bat drumul între Ministerul de finanţe şi Casa Oastei ca să-şi încaseze pensia de 200 lei lunar, pe care n-au primit-o de un an de zile". (16 iunie)

● A nins în Capitală şi temperatura a scăzut brusc. Zăpadă la Bucureşti în iunie — precizează Adevărul din 7 iunie — nu s-a pomenit niciodată. Ne aflăm dar în faţa unui eveniment atmosferic cu totul excepţional. Un fenomen care a trecut repede, însă, fulgii mici de zăpadă care s-au văzut căzînd ieri la orele 19, topindu-se în aer, „înainte de a atinge solul".

În legătură cu întîrzierea verii din acest an, 1933, să reţinem şi cîteva extrase din ce scrie acelaşi ziar sub titlul O interesantă observaţie meteorologică a lui Eminescu: „Anotimpurile nu mai sînt constante şi nu din anul acesta, ci încă de pe vremea lui Eminescu. Poetul era de părere că toamna nu mai e toamnă, nici vara nu e vară. Gherea dădea dreptate lui Eminescu, găsind şi o explicaţie ştiinţifică, ce avea mare curs acum o jumătate de veac, anume: despădurirea. Explicaţia aceasta nu mai este luată azi în consideraţie de meteorologi, capriciile vremii fiind puse în socoteala petelor solare şi a curenţilor polari". (18 iunie)

● La concursul internaţional pentru pian şi canto organizat la Viena, Dinu Lipatti, în vîrstă de numai 16 ani, cîştigă locul II la pian din 220 candidaţi. Din juriul

iunie 1933

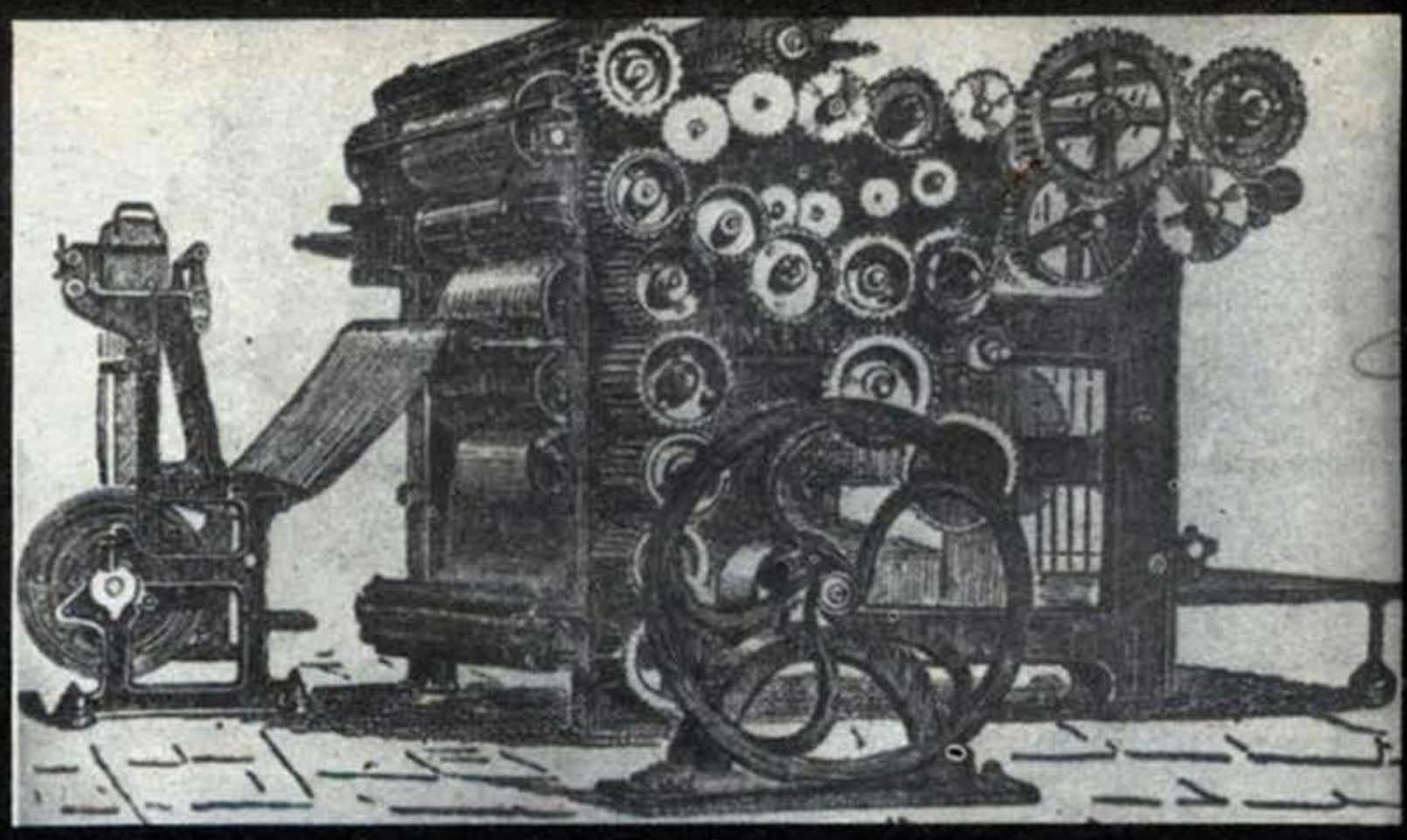

Prima mașină de tipărit a Universului, ziar care în iunie 1933 împlinea cinci decenii

Cronică măruntă

al-ătuit din 50 personalități face parte ca vicepreședinte și George Georgescu, directorul Operei române.

● Are loc, pe distanța București — Sinaia, cursa oficială de probă a automotoarei r, de concepție și construcție r mânească, menite a înlocui pe liniile secundare ale C.F.R.-ului trenurile obișnuite de călători. Aceste motoare sînt construite în întregime în țară, la uzinele Malaxa București. (19 iunie)

● Dimineața publică o amplă relatare despre prietenia dintre marele poet Victor Hug și româncа Angelica Rosetti-Tețcani, „care s-a născut și a murit — cum scrie ziarul — în ținutul Bacăului". „Doamna Rosetti-Tețcani l-a atras pe Hugo mai ales prin spiritul ei, prin vasta ei cultură, prin sensibilitatea sufletului ei". În 1868, Victor Hugo, personalitate cu un imens prestigiu în toată Europa, prezidează la Berna un congres al păcii, cu care ocazie se întîlnește cu Angelica Rosetti-Tețcani. Între poetul francez și distinsa româncă a existat un intens schimb de scrisori.

● Citim la rubrica Năzbâtii din Adevărul urmă rea... Enigmă: „Se vorbește despre o apropiere între liberalii ducești și liberalii georgiști. Dacă nu vine muntele la Mahomed, vine Mahomed la munte. Vorba e: cine e Mahomed și cine muntele — în cazul de față?" (21 iunie)

● Publicistul Alexandru Obedenaru în Amintirile sale, din ca e Adevărul rep oduce cîteva fragmente, relatează și despre teatrul românesc în 1877: „În timpul războiului nostru pentru Independență s-a promulgat legea teatrel r prin care se înființa Societatea Dramatică (așa cum în 1812 s-a reglementat Comedia Franceză, de către îm ăratul Napoleon I). Sta-

lui Iliad [Eliade Rădulescu — *Proclamația de-la Islaz*] mai trageți vreo 20 000 exemplare".

Printre măsurile luate de Guvernul provizoriu pentru răspîndirea ziarelor de propagandă, se aflau și următoarele instrucțiuni ale ministrului trebilor dinlăuntru, N. Golescu, către administratorii districtelor, publicate în *Monitorul român*, nr. 11/1848: „Toate publicațiile ce ți se trimit, buletinul mai vîrtos și *Foaia sătească*, să stăruiești să se citească în toate sărbătorile și duminicile la ușa bisericii, prin sat și oriunde vor fi adunați, făcînd și tălmăciri a cele ce sînt neînțelese pentru dînșii".

În același număr al *Universului* găsim și o interesantă suită de evocări despre Bucureștii de altă dată semnate de C. Bacalbașa. Este, de fapt, o completare a volumului pe această temă publicat de autor în 1931 și din care cîteva fragmente au apărut și în paginile revistei noastre, în nr. 10/1981. De astă dată, în incursiunea pe care o face, C. Bacalbașa ne prezintă cele cinci mari artere de circulație ale Bucureștilor de odinioară.

Prima este „Podul Calicilor", actuala Calea Rahovei, numită astfel datorită săracilor ce locuiau odinioară în aceste locuri. La 1741, artera a fost podită, fiind prevăzută, totodată, cu un șanț pe dedesubt pentru revărsarea Dîmboviței.

O altă renumită cale a Capitalei de altă dată era Podul Tîrgului de afară (Calea Moșilor) ce începea de la Curtea Domnească, „de la gardurile care despărțeau viile domnești". Cunoștea o circulație animată, dat fiindcă era în legătură cu trei „tîrguri": Oborul; Tîrgul dinăuntru (lîngă Curtea Domnească); Tîrgul de sus, care era cartierul negustoresc din preajma Bisericii Colței. „Cînd s-a podit acest pod — scrie Bacalbașa — s-au tăiat din pădurile Ilfovului, Vlascei și Dîmboviței 13 600 de podini, fiindcă strada avea atunci lungimea de 1 462 stînjeni [un stînjen, în Țara Românească = 1,96 m]".

Era, apoi, „Podul Șerban Vodă", pe care „intrau domnii cei nou numiți. Curtea Domnească, numită în urmă Curtea Veche, avea două porți: una la împreunarea str. Carol cu str. Smîrdan, numită Poarta de sus; alta la sud, numită Poarta de jos, aflată cam în dreptul punctului unde începe astăzi [în 1933] Calea Șerban Vodă. Pe porțiunea de loc cuprinsă astăzi între străzile Patria, Calea Șerban Vodă, Calea Văcărești și Jicnița, se aflau viile domnești. La anul 1776, Alexandru Vodă Ipsilanti a pus să se clădească casele Beilicului, adică casele în care aveau să poposească de aici înainte toți turcii veniți de la Țarigrad cu misiuni. De atunci, podul Șerban Vodă a primit numele de Podul Beilicului".

Alte două principale căi ale Capitalei erau „Podul de Pămînt", care „n-a fost niciodată podit, ci numai bătut cu pietriș și care în

Fază din meciul România-Iugoslavia încheiat cu 5-0, scor prin care țara noastră cîștigă cupa Balcaniadei

urma războiului de la 1877-1878 a primit numele de Calea Plevnei", și „Podul Mogoșoaiei", „cel mai nou pod al Bucureștilor". Acesta din urmă „a fost deschis de Constantin Brîncoveanu în 1690. Făcea legătura între palatul domnesc și cel de la Mogoșoaia. La sfîrșitul domniei lui Constantin Brîncoveanu, bariera orașului era la Teatrul Național [acum str. 13 Decembrie]. La anul 1797, rupînd cu tradiția, vodă Hangerli intră [în București] pe Podul Mogoșoaiei: mare vîlvă și mare supărare pe locuitorii Podului Beilicului, care pierd astfel întîietatea și cîștigurile".

Din Bucureștii veacurilor trecute, în Bucureștii anului 1933. Iată cîteva date publicate de *Realitatea ilustrată* din 15 iunie. Capitala numără 631 288 locuitori care „cu oarecare aproximație se crede că consumă două sute de mii de kilograme de pîine pe zi".

În 1932, bucureștenii au consumat 60 milioane metri cubi de apă, respectiv, „cca 300 litri de apă pe zi de fiecare locuitor". Locuitorii Capitalei urmau să plătească, în 1932, pentru diferite taxe și impuneri 222 milioane de lei. „Din această sumă ei n-au plătit decît 173 milioane".

Bucureștenii au la dispoziție 117 trenuri care sosesc sau pleacă astfel: „97 trenuri în Gara de Nord, 12 în Gara de Est (Obor), 8 în Gara de Sud (Filaret)". În ajunul primului război mondial, scrie revista, România avea „aproximativ șase mii de kilometri de cale ferată. Acum avem aproape dublu".

În încheierea reportajului prin *Bucureștii de eri, de azi și de mîine*, revista își imaginează un posibil locuitor al Capitalei, „un moș de o sută de ani", martor al vîrstelor orașului. „El, care umbla odinioară prin noroi, cu cizme largi peste genunchi, acum se preumblă pe străzile asfaltate ale orașului nostru. Și poate că unchiașul nostru va mai apuca zile ca să străbată cu metroul prin subsolul Capitalei, va vedea Dîmbovița complet acoperită, ca un rîu subteran sau transformată într-un port european".

Realitatea capitalei României socialiste din 1983 dă o emoționantă replică speranțelor revistei de acum o jumătate de veac. Metroul bucureștean s-a integrat de cîțiva ani în peisajul citadin și rețeaua lui sporește neîncetat. iar Canalul Dîmbovița-Dunăre-Marea Neagră va face în viitor tangibilă și noțiunea București—port european.

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

giunea Teatrului Național s-a deschis la 9 octombrie 1877, cu Visul Dochiei, poemă de Odăneseu-Ascanie". (22 iunie)

● „Azi 22 iunie, scrie Adevărul, se împlinesc 300 ani de la abjurarea lui Galileo Galilei. E un mic eveniment omis de a fi sărbătorit în Italia fascistă". (23 iunie)

● Cu toate grijile statului, președintele Roosevelt găsește timp și pentru colecția sa de timbre poștale — o colecție splendidă pe care o îmbogățește cu grijă de la vîrsta de opt ani. Colecția numără 25000 timbre, repartizate în 30 albume.

● În cadrul concursului de fine de an de la Conservatorul de muzică instrumentală din Paris, comisia examinatoare acordă „Premier prix" românceI Lola Bobescu, în vîrstă de 12 ani. (28 iunie)

● Un străvechi obicei adună pe moți în fiecare vară la o întîlnire veselă — „tîrg" — pe Muntele Găina. Vin aici țărani din rasa color 50-60 cete de moți și crișeni, precum și excursioniști, intelectuali din țara întreagă, ca la 4-5 000 persoane. Din tîrg se formează grupuri care vizitează casa și muzeul lui Avram Iancu, de la Vidra, Ghețarul de la Scărișoara, precum și alte minunate fenomene naturale ale Munților Apuseni.

● Seria expozițiilor de primăvară se încheie în această lună cu o mare și impunătoare manifestare artistică: expoziția pictorului G. Petrașcu, organizată la Fundația Dalles, cu prilejul împlinirii a 60 ani de viață ai acestui renumit artist. Sînt expuse, alături de lucrări recente, și foarte multe opere mai vechi, „care și-au găsit an cu an locul în muzee", ca și tablouri din colecții particulare. „O viață de artist, scrie ziarul Adevărul, stă astfel înaintea noastră". (29 iunie)

William Maxwell Aitken, devenit prin înnobilare baronul Beaverbrook

A. J. P. Taylor și lordul Beaverbrook

UN MARTOR INCOMOD

Au trecut cîteva bune decenii de cînd istoriografia britanică îl consideră pe Alan J.P. Taylor unul dintre cei mai de seamă și mai autorizați reprezentanți ai săi[1]. Născut în 1906 la Birkdale (comitatul Lancashire), el și-a făcut studiile superioare la Colegiul Oriel din Oxford, completîndu-le ulterior, timp de doi ani, la Universitatea din Viena. Acolo, sfîrșitul sejurului său a coincis cu Anschlussul[2] și astfel Taylor a avut neobișnuitul „privilegiu" pentru un istoric de a fi martor ocular al brutalității fără precedent cu care Hitler a invadat și anexat Austria, în martie 1938.

Înapoiat în Anglia, A.J.P. Taylor și-a inaugurat cariera didactică în calitate de conferențiar la Universitatea din Manchester. Nu a rămas multă vreme în acest oraș industrial, căci vechea sa alma mater i-a solicitat să transmită noilor generații tezaurul de cunoștințe acumulate. Timp de două decenii și jumătate, el a predat istoria modernă la Colegiul Magdalen din Oxford. În 1955-1956, a ocupat chiar o a doua catedră în această vestită cetate universitară britanică, iar în 1960-1961 a predat simultan și la faimoasa-i rivală, Universitatea din Cambridge. Studenții săi, dintre care unii au devenit, la rîndul lor, profesori și autori de renume, păstrează în amintirea lor plină de respect imaginea unui dascăl cu o fenomenală memorie, de o vastă erudiție și cu o viziune materialistă și nepărtinitoare a fenomenului istoric.

Dealtfel mtarele public a avut și el posibilitatea de a admira calitățile lui Taylor, inclusiv capacitatea cu totul ieșită din comun de a reține pe dinafară date, fapte, nume etc., cu prilejul unui ciclu de emisiuni la televiziunea B.B.C.Claritatea expunerii, bogăția informației, logica ideației, eleganța limbajului și originalitatea deseori șocantă a punctelor de vedere s-au completat cu o trăsătură unică, subliniată de un recenzent al ziarului Times: „Profesorul Taylor, este după cîte știm noi, singurul conferențiar în stare să înfrunte camerele de televiziune și să vorbească, vreme de o jumătate de oră, pe o temă eminamente științifică, fără a consulta nici cea mai mică notă, fără a recurge la nici un suport pentru memorie".

Colaborator permanent al prestigioaselor săptămînale londoneze Observer **și** Sunday Express, **A.J.P. Taylor este autorul unor volume care fac epocă în istoriografia europeană a zilelor noastre. Printre numeroasele sale lucrări se remarcă în mod deosebit** The Habsburg Monarchy, The Course of German History **(Firul istoriei Germaniei),** Bismarck, The Trouble Makers **(Pescuitorii în ape tulburi),** The Origins of the Second World War **(Originile**

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1974; 9/1973, 3, 4/1982.

celui de-al doilea război mondial), English History 1914-1945, precum și patru culegeri de eseuri cu caracter social-istoric-filozofic.

Un loc deosebit în opera sa îl ocupă cartea The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918 (Lupta pentru supremație în Europa 1848-1918), pe care Observer a definit-o drept „una dintre glorille istoriografice ale secolului XX". Masivul volum de peste 600 pagini dense, apărut într-o primă ediție în 1954 și retipărit, de atunci încoace, în cîteva rînduri, face parte din monumentala Istorie a Europei moderne, pe care a editat-o Universitatea din Oxford. Cartea, care începe odată cu prăbușirea Sfintei Alianțe și se încheie cu sfîrșitul primului război mondial, are ca temă principală relațiile diplomatice, militare și politice dintre marile puteri europene în ultimele șapte decenii, cînd continentul nostru a mai jucat rolul principal pe scena mondială. În ciuda acestei preocupări a autorului, statele mici și mijlocii își găsesc și ele locul în lucrare și trebuie spus că A.J.P. Taylor abordează, în repetate rînduri, cu obiectivitate, cu o bună cunoaștere și cu un sincer respect istoria României.

Dintre multele exemple care s-ar putea cita, să menționăm că una dintre cele 18 hărți ale volumului este consacrată țării noastre și hotarelor ei între 1856 și 1913 (p. 84). Despre Tratatul de la Paris, din 1856, autorul observă că „adevărata sa realizare o constitule recunoașterea eliberării principatelor dunărene, ceea ce avea să ducă, pînă la urmă, la o Românie independentă" (p. 85, sublinierea noastră). Relevînd nu o dată marile suferințe pe care le-au adus țării noastre tendințele expansioniste ale imperiilor vecine, istoricul britanic amintește că, în 1866, „s-a sugerat ca Austria să capete România în schimbul provinciei italiene Veneția" (p. 160), lucru împotriva căruia „țarul de la Petersburg s-a ridicat cu violență, deoarece avea propriile sale planuri în privința acestei țări" (p. 164). Începînd cu 1868, Taylor semnalează manifestarea din ce în ce mai puternică a voinței poporului român, „puternic și mîndru" (p. 277) de a-și dobîndi independența deplină și de a-și reface unitatea de stat prin revenirea Transilvaniei în cadrul hotarelor țării (pp. 190-191, 509, 516, 533 etc.).

Ne oprim aici cu exemplele, deoarece nu The Struggle for Mastery in Europe formează obiectul articolului de față, ci o altă lucrare, cea mai recentă, a lui A.J.P. Taylor. O biografie: Beaverbrook. Singura biografie pe care a scris-o.

Un businessman precoce

William Maxwell Aitken, devenit prin înnobilare baronul Beaverbrook, a fost multe în lunga sa viață. El a rămas cunoscut mai ales ca magnat al presei britanice și ca un ministru extrem de eficient în ambele războaie mondiale. A fost însă, totodată, bancher și industriaș, speculant la bursă și filantrop, deputat în Parlament și urzitor de intrigi în opoziție, prieten al lui Churchill și adversar al lui Churchill, conciliator față de Hitler pînă în 1940 și vajnic luptător împotriva nazismului de-atunci încolo, apologet declarat al capitalismului și aliat credincios al Uniunii Sovietice, multimilionar în lire sterline, dobîndite în tranzacții nu totdeauna conforme cu litera sau spiritul legii, și apărător înverșunat al unei salarizări mai omenoase a muncitorilor... Beaverbrook a avut nenumărate ipostaze în cursul unei activități debordante și multe din ele au fost contradictorii, bachiar aparent incompatibile.

Probabil că tocmai caracterul proteiform al acestei personalități a atras atenția lui Taylor. Mai sigure sînt alte două motive: puternica prietenie personală care a unit de la un moment dat încolo pe autorul biografiei cu subiectul acesteia și prețuirea istoricului pentru cele cîteva lucrări memorialistice ale lui Beaverbrook. Așa cum mărturisește introducerea: „Un interes comun pentru istorie ne-a adus laolaltă. I-am admirat cărțile și m-am străduit să-i scriu viața cu aceeași obiectivitate cu care el a vorbit despre viețile prietenilor și colegilor săi. Volumul de față nu este nici o biografie autorizată, nici o biografie executată la comanda familiei. Am dobîndit unele informații care îmi lipseau de la soția și copiii lui. Uneori, ei au fost în situația de a-mi corecta anumite date eronate. Dar nimeni nu a încercat să-mi influențeze aprecierile sau judecățile de valoare. Singurul critic de care m-am temut am fost eu însumi. Cînd purcede să scrie despre viața cuiva, un autor nu poate fi niciodată sigur dinainte ce va găsi. Și dacă aveam să descopăr ceva cu adevărat compromițător? Cu oricine altul, nu ar fi fost nici o problemă: aș fi publicat tot ce aș fi aflat. Dar acest bătrîn a fost prietenul cel mai bun pe care l-am avut vreodată. Ce s-ar fi întîmplat dacă aș fi dat peste un aspect pe care nu-l puteam suprima, dar pe care nu m-aș fi îndurat să-l public? Mi-am făgăduit că, în acest caz, voi renunța la sarcina pe care mi-o luasem și mă voi apuca de altceva.

Apariția cărții dovedește că o asemenea situație nu s-a ivit. Am urmat, cu fidelitate, principiul enunțat chiar de Beaverbrook: «Publică tot ce știi despre mine — de bine și de rău, plăcut și neplăcut». Așa am și procedat... Mulți autori din zilele noastre folosesc așa numiți «colaboratori în domeniul cercetării». Eu prefer să le spun pe adevăratul lor nume: e vorba de «negri», puși să scrie pasaje întregi ale cărții pe care apoi o semnează numai titularul ei. Eu unul sînt prea deprins cu alte metode pentru a mai învăța acest truc relativ nou. Îmi fac singur toate cercetările necesare, parcurg cu ochii mei toate documentele și copiez cu mîna mea toate frazele care mi se par interesante...

L-am iubit pe Max Aitken, lord Beaverbrook, atunci cînd era în viață. Acum, după ce arhivele lui personale mi-au oferit posibilitatea de a-l cunoaște și mai bine, îl iubesc și mai mult".

Iată o declarație de dragoste rar întîlnită la vreun biograf față de cel care-i servește drept subiect. Cu atît mai surprinzătoare apare ea la un istoric de talia lui A.J.P. Taylor, cunoscut pentru lipsa lui de sentimentalism, ba chiar pentru severitatea necruțătoare cu care își tratează atît temele, cît și pe eroii evenimentelor abordate. Parcurgînd însă cele aproape 900 pagini ale volumului, cititorul își dă seama că afecțiunea autorului față de subiect nu îl împinge la apologetică și că promisiunea de obiectivitate din introducere este pe deplin respectată.

Născut într-un tîrgușor din provinciacanadiană Ontario, la 25 mai 1879, William Maxwell era fiul pastorului protestant William Aitken care, împins de mizerie, părăsise Scoția natală cu cincisprezece ani mai înainte. Nici în Lumea Nouă soarta nu a fost mult mai clementă cu el și cu familia sa, care număra zece copii. Max — cum i s-a spus băiatului din fragedă copilărie — a crescut în condiții destul de grele și debutul său în viață nu a avut nimic remarcabil. „La școală era de o lenevie incurabilă, scrie Taylor. Nimic nu-l putea scoate din ea, nici admonestările, nici pedepsele. Se specializase în farse de prost gust și își delecta colegii pretinzînd că știa exact cîte fire are mustața învățătorului... Acasă era la fel de dificil. Într-un rînd, a înfuriat-o atît de tare pe sora lui mai mare, Rahno, încît ea l-a aruncat pe scări. Frații săi mai mici afirmau într-un glas că e mai al dracului decît diavolul... La biserică, nu asculta predicile părintelui său, ci se juca zgomotos prin unghere, împreună cu alți băieți, spre indignarea enoriașilor".

Absolvind cu chiu cu vai școala medie, Max a căzut la concursul de admitere la modesta universitate din Dalhousie și a renunțat definitiv la studii superioare. În schimb, el a vădit, încă de mic, un excepțional talent în afaceri. La vîrsta de 12 ani, a citit într-un ziar că, pentru a-și face reclamă, o fabrică de săpun oferă o bicicletă celui care va aduce un număr de ambalaje. Tînărul Aitken a împrumutat bani de la un băcan, a cumpărat săpunul și a mers cu el din casă în casă, vînzîndu-l „la domiciliu, dar fără supraprețț", cu condiția să i se restituie ambalajele. Apoi și-a plătit datoria și s-a dus să-și ridice bicicleta, care nu-l costase nimic. „Max se dădea în vînt după bani nu atît pentru că era sărac, ci pentru că îi plăcea să cîștige, notează biograful său. Iar metodele sale pentru a cîștiga bani erau ingenioase și inepuizabile".

La acel sfîrșit de secol XIX, lumea capitalistă și, cu deosebire, America constituiau medii de cultură deosebit de favorabile pentru cei cărora le plăcea să cîștige și care dispuneau de „ingeniozitatea" necesară în acest scop. Era epoca în care s-a lansat expresia *self made-man*. În traducere literară, ea înseamnă „omul care s-a făcut pe sine însuși"; sensul este însă de „om ajuns", om care a parvenit la bogăție prin propriile sale mijloace. Mijloacele erau mai mult decît discutabile și acopereau un registru larg, care începea de la inevitabila exploatare a muncii altora și se termina cu încălcarea grosolană nu numai a celor mai elementare canoane etice, ci și a legilor statului, valabile pentru cei mulți, dar nu și pentru cei „răsfățați de zei".

Aitken a folosit din plin aceste mijloace, lucru din care biograful său nu face nici un secret. Dimpotrivă, Taylor relatează pe larg operațiile financiare și bursiere la care a recurs tînărul canadian, atît în țara sa, cît și în Statele Unite și Marea Britanie, dînd frîu liber pasiunii de a agonisi o avere cît mai mare într-un interval cît mai scurt. Nici considerentele etice, nici opreliștile codului civil, uneori nici măcar cele ale codului penal nu i-au stat piedică. Înainte încă de a împlini 30 ani, Max era milionar.

Opt luni ministru

În iulie 1910, Aitken și soția sa au plecat în Anglia. După spusele unui alt magnat al presei britanice, lordul Northcliffe, el „a fugit tocmai la timp pentru a scăpa de brațul lung al legii". Dacă a fost așa, treaba nu pare să-l fi speriat peste măsură pe financiarul canadian care, la Londra, și-a văzut mai departe de îndeletnicirile sale, acumulînd alte milioane. Dar acolo, el a intrat și în politică. Conform moravurilor vremii, nu i-a fost greu să obțină un loc în Parlament la numai cîteva luni după debarcarea sa în Marea Britanie (obîrșia nu constituia un obstacol, deoarece pe atunci toți canadienii erau cetățeni britanici). Evenimentul a avut loc cu prilejul unei alegeri parțiale și Taylor nu ascunde că voturile au fost cumpărate cu bani grei. Și tot cu sume mari s-au plătit și cele cîteva articole elogioase care au apărut în presă, cu prilejul campaniei electorale.

Ca deputat, Aitken nu și-a dat prea multă osteneală, preferînd manevrele în culisele discursurilor răsunătoare în Parlament. Experiența alegerii propriu-zise îl învățase că presa reprezenta o pîrghie puternică pentru atingerea celor mai ambițioase și mai variate țeluri. Pentru ce să cumpere cîte un articol într-un ziar sau altul, cînd putea să cumpere un ziar ca atare? În 1911, el a achiziționat, cu 40 000 lire sterline, un cotidian de seară, *The Globe*, pe cale să se stingă din lipsă de cititori. Iar anul următor a devenit acționar al altui cotidian, *Daily Express*, în care a investit, de asemenea, 40 000 lire. Scrie Taylor: „Aitken a pus o condiție: ca ziarul să publice articole laudative la adresa lui, care să-i servească în circumscripția sa electorală. El a mai avut grijă ca aceste articole să apară și într-o serie de publicații canadiene. Astfel, cariera lui Aitken ca magnat al presei a început pe o linie colaterală, în care presa îi servea drept suport pentru o carieră politică".

Între timp, serviciile aduse cîtorva mai-mari ai zilei i-au fost răsplătite cu o primă înnobilare, în 1911, tînărul businessman devenind Sir Max Aitken. Aceleași motive au dus la alte două promovări pe scara aristocrației dobîndite, în același an 1916, cînd a căpătat titlul de baronet, iar apoi pe cel de baron, odată cu noul nume — lordul Beaverbrook.

În primul război mondial, deși era încă la vîrsta cînd s-ar fi

(Continuare în p. 62)

RĂSPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

EŞECUL TENTATIVEI IEZUITE DIN 1588

THEODOR HOLBAN

Desfăşurată cu intensitate începînd din a doua jumătate a sec. XVI, activitatea ordinului iezuiţilor a urmărit, între obiectivele sale, lărgirea influenţei catolice şi în ţările române. Numeroşi cititori ne-au întrebat dacă această activitate a avut vreun ecou. Un răspuns îl pot găsi în articolul care urmează.

Sub masca pietăţii, iezuiţii au desfăşurat în sec. XVI, o perseverentă dar ineficace acţiune de convertire a românilor

Întemeiat în 1534 de către Ignaţiu de Loyola[1] pentru a contracara succesele obţinute în mai multe ţări ale Europei de adepţii Reformei, ordinul călugăresc al iezuiţilor (sau cum se intitula în chip oficial Societatea Sf. Iisus) a pornit o amplă campanie pentru recîştigarea terenului pierdut de catolicism, urmărind totodată, să-şi extindă autoritatea pe zone cît mai vaste. Un asemenea posibil teren de acţiune erau considerate teritoriile locuite de români, îndeosebi Transilvania; dar şi Ţara Românească şi Moldova — în amîndouă principatele extracarpatine existînd încă din sec. XIV mici comunităţi catolice, în Ţara Românească în oraşe ca Tîrgovişte, Cîmpulung, Bucureşti, iar în Moldova în Baia, Siret, Cotnari, Iaşi, Roman, Bacău, Trotuş şi în unele sate de pe valea Siretului şi de sub munte. După un raport al vremii numărul adepţilor se cifra în acest principat, la 15 000. El s-au bucurat încă din cele mai vechi timpuri de îngăduinţa voievozilor — ţările române fiind, cum se ştie, printre puţinele din Europa în care nu au avut loc persecuţii religioase[2].

În sec. XVI, „păstorirea" comunităţilor catolice din Moldova era de competenţa unor episcopi poloni, care nu au venit însă niciodată printre enoriaşii lor de aici. În aceste condiţii în timpul domniei lui Despot vodă (1561-1563) şi apoi a lui Iancu Sasul (1579-1582) — amîndoi de religie luterană — în Moldova şi-au făcut apariţia adepţii Reformei, care au început să cîştige prozeliţi, mai cu seamă în rîndul oştenilor mercenari unguri de pe lîngă Curtea domnească.

Readucerea lor la „dreapta credinţă" a constituit, aşadar, un obiectiv de primă urgenţă pentru iezuiţi. În această privinţă, tendinţele lor au coincis cu cele ale noului domn Petru Şchiopul, (1574-1579 şi 1582-1591), care, dacă a înţeles să nu ştirbească libertatea religioasă a adepţilor altor credinţe, n-a putut rămîne indiferent la tendinţele de infiltrare a luteranilor în rîndurile Bisericii ortodoxe. De aceea, atunci cînd agentul papal pentru slavii răsăriteni, Alessandro Comuleo, a trecut prin ţară, el a căpătat de la Petru Şchiopul promisiunea că nu va îngădui predicatori luterani în localităţile moldovene; domnul a stabilit că fiecare comunitate ce s-ar face vinovată de încălcarea acestei dispoziţii va trebui să suporte o amendă de o sută de boi.

Bartolomeo Brutti speră

Favorizarea catolicismului de către voievodul Transilvaniei Ştefan Bathóry (din 1575 şi rege al Poloniei), întemeierea la Cluj, Alba Iulia şi Oradea a unor colegii iezuite au îndreptat ulterior atenţia papalităţii şi asu-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6/1977; 1/1982.

pra țării românești surori Moldova, sperîndu-se nu numai în recuperarea catolicilor de aici (atrași tot mai insistent spre luteranism), dar și în convertirea la catolicism a populației ortodoxe din acest principat. Existau, este drept, unele premise care dădeau impresia iezuiților că un asemenea obiectiv ar putea deveni realitate. În primul rînd, activitatea procatolică desfășurată în Moldova de Bartolomeo Brutti (Bruti după alte izvoare), albanez italienizat, aflat o vreme în slujba papalității și a regilor Spaniei — ealitate în care, după bătălia de la Lepanto (1572), a negociat la Istanbul transferul de prizonieri turci și creștini din ambele tabere. În timpul domniei lui Iancu Sasul (1579-1582) și apoi în vremea celei de-a doua domnii a lui Petru Șchiopul (1582-1591), Brutti a ajuns dregător în Moldova — postelnic (demnitate echivalentă cu rangul de ministru de externe) și căpitan la Lăpușna. Ambițios și tenace — „figura cea mai occidentală, spiritul cel mai inventiv și inteligența cea mai mobilă de la curtea lui Petru vodă", cum îl descria N. Iorga, „spion dublu, dacă nu triplu", după aprecierea lui F. Braudel — Brutti a urmărit să primească titlul de protector general al catolicilor din țările române și din Imperiul otoman și, în numele acestei ambiții, a susținut pe toate căile pătrunderea ideilor catolice.

Domnii Moldovei (mai ales Bogdan Lăpușneanu, 1568-1572, și Petru Șchiopul) erau și ei receptivi la o colaborare cu Europa catolică, văzînd în aceasta o contrapondere la pretențiile tot mai accentuate ale Porții Otomane. Menținerea bunelor relații cu lumea catolică era motivată și de nevoia de a combate activitatea numeroșilor pretendenți la domnie adăpostiți pe la diferitele curți europene, care, pentru a-și vedea realizate speranțele, făceau promisiuni dintre cele mai ispititoare privind grabnica convertire a populației.

Încă din 1582, iezuiții din Polonia și cei așezați la Cluj, unde se întemeiase colegiul iezuit[1], începuseră să întrevadă posibilitatea infiltrării în Moldova pe care, grație lui Bartolomeo Brutti și favorizării acestuia de către domnie, o și vedeau cîștigată pentru catolicism. Într-unul din rapoartele sale, Antonio Possevino, rector al Colegiului iezuit din Cluj, considera că în ceea ce privește pe moldoveni și munteni, „primele temelii [ale catolicismului] se pot pune... fără să [se] trezească vreo bănuială". El preconiza sustragerea unor tineri de sub influența părinților, trimiterea lor la unul din seminariile din Europa, după care respectivii puteau fi folosiți la convertirea părinților și cunoștințelor lor. Înaltul prelat primise și o misiune din partea papei pentru a vizita țările române, în vederea cunoașterii concrete a condițiilor de acțiune, dar fusese nevoit să-și amîne călătoria de teama oștilor turcești ce se aflau la Dunăre, gata să năvălească în Transilvania și Polonia. El îi scria însă în 1583 nunțiului papal din Polonia, Alberto Bolognini, că a obținut de la papă autorizația de a trimite un om de încredere care să țină sub observația sa pe cei doi domni ai țărilor române și să studieze starea lucrurilor de acolo. Omul de încredere a fost ales în persoana medicului Thomaso Nadali, care, la sugestia lui Possevino, a fost hirotonist canonic înainte de a pleca în misiunea încredințată (misiune care trebuia să rămînă ascunsă domnilor români). Se pare însă că Nadali era mai iscusit ca medic, decît ca... informator. Într-o scrisoare din 8 august 1583 el își manifesta satisfacția de a-l fi vindecat de „o boală grea" pe Petru vodă Cercel (domnul Țării Românești: 1583-1585), dar celelalte știri pe care le furniza erau fanteziste (de pildă, afirma că Mihnea II: 1577-1583; 1585-1591), fostul voievod, ar fi trecut la catolicism); în plus, se temea ca scrisoarea lui să nu cadă în mîinile lui Petru Șchiopul, care, ca unchi al lui Mihnea, ar fi putut să-și facă o părere greșită *(falsa opinione)* privind rosturile sale pe lîngă Petru Cercel.

Existau însă și persoane mai bine informate asupra perspectivelor *reale* care se deschideau infiltrării iezuite în țările române. Un astfel de cunoscător era însuși regele Ștefan Báthory, care înainte de a urca pe tronul Poloniei fusese voievod al Transilvaniei (demnități îndeplinite, o vreme, concomitent). Catolic fervent, el depusese mari străduințe pentru restabilirea acestuia în Transilvania, și dorea bineînțeles ca iezuiții să aibă succes în Moldova și Țara Românească. Dar, cum reiese dintr-o scrisoare adresată la 11 septembrie 1583 de Antonio Possevino secretarului de stat papal Galli, regele polon considera că „nu se poate obține vreun succes..., întrucît schisma [ortodoxia] a pătruns adînc la aceste popoare... Nici în Transilvania, unde religia catolică și apoi erezia [Reforma] acționau de atîta vreme în mare libertate și fără teamă de turci, nu a putut fi convertit măcar un român; și sînt multe sate cu oameni din aceștia [români ortodocși] în acea țară".

Cu toate acestea, Possevino se arăta gata să stăruie în tentativa sa. Vreme de cîțiva ani însă alte evenimente au avut prioritate. După moartea regelui Ștefan Báthory (1586) și îndelungata luptă pentru succesiunea la tronul Poloniei, încheiată în cele din urmă cu victoria suedezului Sigismund III Vasa, tentativa de catolicizare a Moldovei a fost reluată, avîndu-i ca principali protagoniști pe Stanislaw Warszewiecki, rectorul Universității din Lwow, fostul preceptor al lui Sigismund III Vasa, pe arhiepiscopul de Lwow, Solikowski, pe nunțiul papal în Polonia, Annibale di Capua și pe Bartolomeo Brutti,

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1983.

mereu în aşteptarea rîvnitei distincţii de protector al catolicilor din Imperiul otoman.

Semnalul l-a dat iezuitul Giulio Mancinelli, care în 1585-1586, după ce a propovăduit o vreme la Constantinopol, la reîntoarcerea spre casă, a trecut prin Ţara Românească şi Moldova. Ajungînd în Iaşi. el „rosti — cum reiese dintr-un raport privind activitatea sa — o predică spre marea bucurie a catolicilor, ortodocşilor şi luteranilor [din Iaşi] care alergară acolo [la biserica romano-catolică] ca la un lucru neobişnuit". Cu acest prilej Bartolomeo Brutti, „bărbat foarte preţuit şi iubit de principele acestei ţări", ar fi încercat să-l oprească la Iaşi, promiţîndu-i să-l numească episcop catolic al Moldovei. În 1587, nu mult timp după trecerea lui Mancinelli. apărea o *Descriere a Moldovei* cu scopul de a informa pe papa Sixt V despre posibila participare a Moldovei la o campanie contra otomanilor, acţiune preconizată în acea vreme de papalitate, dar rămasă fără urmări concrete. După o sumară prezentare geografică a Moldovei şi a locuitorilor săi (inspirată după diverse scrieri ale vremii, în primul rînd Georg Reicherstorffer), broşura cuprindea informaţii concrete: veniturile principelui evaluate la „500 mii de taleri, scoşi mai ales din dijme şi alte perceperi mai puţin sigure", efectivele armatei şi mai aleş principalele bogăţii, atît din Moldova, cît şi din Ţara Românească. În încheiere se conchidea că „dacă Sanctitatea Sa ar atrage de partea sa, pentru împlinirea prea sfintelor sale dorinţi, pe Petru voievodul..., se poate spera... că, prin mijlocirea locţiitorului său [autorul broşurii îl avea în vedere pe Bartolomeo Brutti] va fi înduplecat să ridice armata contra turcilor".

Impulsionat de Brutti, la 1 ianuarie 1588 Petru Şchiopul a adresat o scrisoare papei Sixt V anunţînd trimiterea unor soli; papa a răspuns (20 mai 1588), felicitîndu-i pe domn şi pe Brutti pentru ocrotirea catolicilor. Cîteva luni mai tîrziu, în august, Sigismund III Vasa, regele Poloniei, comunica trimiterea spre Moldova a unei misiuni compusă din doi iezuiţi „foarte învăţaţi şi cucernici", pe care îi recomanda „bunăvoinţei sale", ca pe unii care vor face, în puţină vreme, lucruri mari, „întru mărirea lui Dumnezeu".

O greşeală de interpretare

La 3 septembrie 1588, misiunea iezuită compusă din Jan Kunig din Schonhofen şi Justyn (sau Justus) Raab şi condusă de Stanislaw Warszewiecki îşi făcea apariţia în Moldova, fiind primită de voievod în tabăra de la Roman (Ţuţora, după alte izvoare), Iaşul fiind bîntuit, în acea vreme, de ciumă. Reîntors după puţină vreme la Lublin, Warszewiecki a prezentat superiorilor săi un raport care, pe lîngă o serie de exagerări al căror rost era să sublinieze succesul misiunii conduse de el, dovedeşte şi o neînţelegere a semnificaţiei unor formule de politeţe, specifice Moldovei acelei vremi. Aşa, de pildă — cum a observat şi N. Iorga —, faptul că „Petru vodă puşese scrisorile papei la frunte, ... nu însemna deloc... că el a declarat astfel pe prea sfîntul părinte ca adevărata căpetenie a bisericii întregi şi moştenitor al Sf. Petru", ci doar un ritual foarte frecvent în Răsărit, o simplă formulă de politeţe. De asemenea, Warszewiecki exagera şi efectul pe care măsurile contra reformaţilor le-ar fi avut asupra solului englez William Hareborne, ce se afla în aceeaşi vreme în Moldova. „Solul reginei Angliei — afirmă Warszewiecki — care a venit pe aici întorcîndu-se de la Constantinopol, a văzut *cu mare ocară* [subl. ns] pentru el şi pentru regina sa, pe iezuiţi [veniţi] aici şi pe eretici alungaţi". Cunoaştem relatarea lui Hareborne (sosit la 5 septembrie în Moldova) şi din ea nu reiese deloc „ofensa" pe care domnitorul i-ar fi adus-o şi pe care solul, desigur, ar fi înregistrat-o; el notează doar că „am fost primit foarte curtenitor de Petru domnul", aşadar nici vorbă de persecuţii religioase.

De fapt, măsurile luate de Petru Şchiopul împotriva adepţilor Reformei vizau protejarea ortodoxiei de urmările pe care le-ar fi avut infiltrarea luteranismului, cu efectele sale pe linia deznaţionalizării românilor. Luînd aceste măsuri, Petru Şchiopul se înscria pe linia constant urmată de domnii români de apărare a ortodoxiei ca factor al continuităţii politice şi de neam a românilor.

Relatării lui Warszewiecki i s-a alăturat şi raportul misiunii, publicat în *Annuae Litterae Societatis Jesu*, lucrare care nu constituia un raport propriu-zis, ci o expunere destinată unui public mai larg, punînd accentul pe „victoriile" repurtate în cîmpul prozelitismului religios, fără însă să menţioneze în ce constau concret aceste „succese". Moartea papei Sixt V a curmat toate iluziile legate de convertirea Moldovei la catolicism. În 1590, noul papă — convins de lipsa de viitor a acestei tentative — a numit pe Bernardo Querini (pînă atunci în Candia) ca episcop pentru amîndouă ţările, cu titlul de Argeş. Nu mai era însă vorba de o încercare de cucerire a românilor la catolicism, noul episcop fiind trimis numai „pentru cei ce trăiesc după ritul latin".

Renunţarea iezuiţilor la veleităţile lor mai avea şi alte explicaţii. În 1588, patriarhul Constantinopolului, Ieremia II, se afla în conflict cu sultanul (se vorbea chiar de depunerea sa) şi autorităţile ecleziastice catolice au crezut că pot exploata acest moment; în anul 1590 însă, patriarhul a întreprins o vizită la Moscova (care era şi ea un obiectiv

al iezuiților), soldată cu întemeierea Patriarhiei ruse, iar la întoarcere a vizitat și țările române, fiind, pe rînd, oaspetele lui Petru Șchiopul, în Moldova și Mihnea II, în Țara Românească, Ieremia avînd o întrevedere și cu viitorul domn Mihai Viteazul.

Dar planul de catolicizare a Moldovei, a eșuat în primul rînd pentru că se dovedea lipsit de orice temei real. Eșecul iezuiților se datora nu „ignoranței și barbariei locuitorilor" cum căutau să insinueze diferiți misionari, pentru a-și justifica nereușita, ci, așa cum reiese din raportul misiunii iezuite din 1588, neîncrederii cu care poporul privea aceste încercări în care vedea ceea ce ele reprezentau de fapt: tentative de a-l abate de la credința strămoșească și, pe această cale, de a-l subordona politicește, a-i desființa unitatea de neam: *Nec habes ingenium gentis* („nu pătrunzi în sufletul poporului") — conchidea autorul anonim al amintitului raport, subliniind opoziția conștientă a românilor față de asemenea încercări.

Dar nu numai poporul, nici voievodul nu era dispus să-și părăsească credința — cum au sugerat-o atîtea rapoarte și cum au crezut și unii istorici. În exilul său din Tirol (cum se știe, în august 1591, Petru Șchiopul a abdicat, retrăgîndu-se în Imperiul romano-german)[1], el avea cu sine principalele tipărituri *în românește* ale lui Coresi. Iar la 8/18 septembrie 1592, cînd arhiducele Ferdinand de Habsburg, guvernatorul Tirolului, îl soma să treacă la catolicism, el sau măcar fiul său, fostul domn îi răspundea cu demnitate: „Măria Ta știi bine ce e legea și învățătura grecească [ortodoxă]; noi din copilărie de asta ne amintim și o ținem și o mărturisim; dar — continua voievodul — în părțile noastre [ale Moldovei] sînt multe legi și învățături, *și toate sînt în pace* [subl. ns.]. Și noi cerem de la Măria Ta să fim în pace în legea noastră, pentru că *și în țara noastră este legea catolică și au biserici*, care biserici au fost clădite de părinții noștri *și sînt catolicii în pace* [subl. ns.]".

Tentativa iezuită de catolicizare a Moldovei s-a soldat — așa cum reiese din aceste documente mai puțin cunoscute pe care le-am prezentat — cu un eșec pe toată linia pentru inițiatorii ei. Menținerea credinței străbune se dovedea, în concepția de atunci, o armă puternică atît în apărarea unității de neam, cît și în păstrarea autonomiei țărilor române. Ea va căpăta noi domensiuni în vremea lui Mihai Viteazul — sprijinitor și pe această cale a românilor transilvăneni[2] — și va fi relevată de cărturari precum patriarhul Constantinopolului Chiril Lucaris, care sublinia „legătura de sînge" între românii din Moldova, Transilvania și Țara Românească.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 8/1982; 7/1975.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

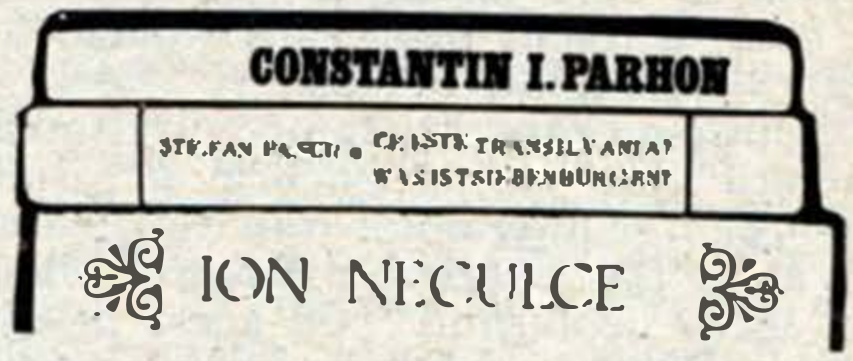

● **Ion Neculce — LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI și O SAMĂ DE CUVINTE** *(ediție critică și studiu introductiv de* **Gabriel Strempel**).

Editura Minerva, București, 1982, 936 pp., 66 lei: *după edițiile îngrijite de M. Kogălniceanu și, respectiv, Iorgu Iordan, o nouă valorificare științifică a operei ultimului mare cronicar moldovean.*

● **Ștefan Pascu — CE ESTE TRANSILVANIA? Was ist Siebenbürgen?**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 416 pp., 24,50 lei: *civilizația transilvană în cadrul civilizației românești.*

● *În colecția „Savanți români", inițiată de Consiliul național pentru știință și tehnologie și publicată de Editura științifică și enciclopedică din București, au apărut următoarele monografii consacrate unor proeminente personalități ale științei românești:* **Constantin Gh. Macarovici, Georgeta Munteanu: RALUCA RIPAN** *(1894-1975; profesor, decan al Facultății de chimie și rector al Universității din Cluj-Napoca)*, 1982, 216 pp., 17 lei; **Constanța Parhon-Ștefănescu: CONSTANTIN I. PARHON** *(1874-1969; întemeietorul școlii românești de endocrinologie; vezi și* **Magazin istoric**, *nr. 6/1980)*, 1982, 304 pp., 18 lei; **C. Angelescu, L. Sigarteu-Petrina: NICOLAE C. PAULESCU** *(1869-1931; descoperitorul, în 1921, al insulinei, profesor la Facultatea de medicină din București)*, 1982, 196 pp., 15,50 lei; **S. Benarl, A.S. Banciu: LAZĂR EDELEANU** *(1861-1941; inventator cu importante contribuții în domeniul chimiei și tehnologiei petrolului)*, 1982, 128 pp., 7,50 lei; **Irina G. Atanasiu: GEORGE ATANASIU** *(1893-1972; geofizician, profesor universitar la Clui-Napoca și București)*, 1932, 268 pp., 19,50 lei; **Ion Iacovachi, Ion Cojocaru: HENRI COANDĂ** *(1886-1972; inventatorul primului aparat cu reacție din lume)*, 1983, 304 pp., 21 lei.

● *Sub egida Direcției generale a Arhivelor statului, București, 1982, au apărut următoarele prezentări ale Filialelor Arhivelor statului din județe:* **ARAD**, 50 pp.; **BISTRIȚA-NĂSĂUD**, 64 pp.; **BOTOȘANI**, 62 pp. *(autori:* **Ștefan Cervatiuc, Stela Giosan, Doina Mureșan**); **BRAȘOV**, 46 pp.; **CLUJ**, 50 pp. *(autor:* **Al. Matei**); **CONSTANȚA**, 50 pp. *(autori:* **Marin Stanciu, Aurica Răducănescu**); **GALAȚI**, 42 pp.; **IALOMIȚA**, 54 pp. *(autor:* **Mihai Cotenescu**); **IAȘI**, 46 pp.; **MARAMUREȘ**, 76 pp. *(autor:* **Vasile Căpîlnean**); **MUREȘ**, 58 pp. *(autori:* **Ioan Ranca, Pál-Antal Alexandru, Viorel Grama, Ioan Moldovean, Ionel Mureșan**; **PRAHOVA**, 43 pp.; **SĂLAJ**, 54 pp. *(autori:* **Ionel Penea, Ernest Wagner, Doru E. Goron**); **SIBIU**, 40 pp.; **TIMIȘ**, 68 pp.; **VÎLCEA**, 52 pp. *(autor:* **Corneliu Tamaș**); **VRANCEA**, 60 pp. *(autori:* **Nămăloșanu Victor, Temciuc Alexandru, Merica Elisabeta**).

ASA VA PLACE ISTORIA?

DANIEL DEFOE — ÎN SERVICIUL MAIESTĂŢII SALE...

RICHARD DEACON

Dacă e să-l credem pe autorul cărţii din care sînt reproduse pasajele ce urmează, a scrie o istorie completă şi obiectivă a unui serviciu secret de informaţii şi contrainformaţii echivalează cu a da racului vestita definiţie: „peşte roşu care merge de-a-ndaratelea". După cum se ştie, definiţia e perfectă, cu singura şi insignifianta menţiune că racul nu e peşte, nu e roşu şi nu merge de-a-ndaratelea.

Richard Deacon începe introducerea la lucrarea sa A History of the British Secret Service **(O istorie a serviciilor secrete britanice) exprimînd un gînd al tuturor autorilor de asemenea studii: „A vrea să scrii istoria, indiferent cărui serviciu secret, înseamnă a porni la război împotriva multor mori de vînt".**

Cartea lui Deacon abundă în date, cuprinde numeroase pagini despre cunoscuţi oameni de litere din diverse epoci, care au lucrat pentru serviciul de spionaj britanic. Ce caută scriitorul în ţesătura de intrigi şi bătălii talnice, de acte de înaltă bravură şi de josnice trădări, de acţiuni izvorîte din îndemnuri nobile şi de odioase acte de cupiditate? Personaj prin definiţie public, poate fi el compatibil cu acte eminamente secrete? Teoria ar greşi dacă s-ar grăbi să spună nu, pentru că faptele spun da.

Unul dintre domeniile predilecte în care au activat scriitorii este criptografia, disciplină indispensabilă oricărui serviciu ce vrea să transmită informaţii secrete. În a sa Fi-

ziologie a căsătoriei, Balzac a introdus o criptogramă, amuzîndu-se copios eînd a constatat că nici un expert în cifru din Franţa epocii n-a fost în stare s-o dezlege. Deacon ne spune că şi britanicii au analizat textul lui Balzac, despre care au afirmat că era plin de erori. Deducem de aici, cu cîtă grijă urmăreau serviciile de resort „joaca de-a secretul" a unor scriitori.

Omul de litere, pentru care arhitectura frazelor şi combinaţia cuvintelor constituie cea mai mare pasiune, poate fi înclinat şi spre amuzamentul încifrării şi descifrării unor texte. Dar dacă pentru el acest lucru nu reprezintă decît o piruetă în dansul artistic al limbii, pentru specialist, „joaca" scriitorului poate deveni o sursă inepuizabilă de noi idei, în nesfîrşita luptă cu omologii săi din alte tabere.

Experţii britanici nu s-au sfiit să-şi exprime recunoştinţa faţă de Edgar Allan Poe pentru prestigioasa lui contribuţie la dezvoltarea artei criptografiei. Încă de tînăr, ilustrul poet şi prozator american a făcut o pasiune pentru acest gen de „distracţie" lexicală, ajungînd să elaboreze o bogată istorie a criptografiei. Devenit autoritate în materie, el a afirmat într-un articol că nu există text criptic care să nu poată fi descifrat. Şi nu s-a mulţumit cu această afirmaţie. A lansat sfidarea de a se obliga să restituie în formulă clară oriee text cifrat ce i s-ar fi trimis. Printre cei care i-au luat invitaţia în serios s-a aflat, ca din întîmplare, şi un ofiţer britanic. Acesta inventase un nou sistem de cifru, extrem de complicat, de care era foarte mîndru. Poe a muncit îndelung pe textul respectiv, dar, după ce l-a descifrat, a publicat o analiză a lui în care, alături de elogii, aducea autorului şi o seamă de critici pe deplin îndreptăţite. Criptografii Maiestăţii Sale au lăsat elogiile la o parte şi au luat foarte în serios criticile, ameliorînd simţitor sistemul inventat de tînărul ofiţer. Iată de ce amiralul Sir Francis Beaufort, care a jucat un rol determinant în dezvoltarea şi modernizarea criptografiei, în cadrul serviciilor de spionaj ale marinei britanice, a scris: „Poe a contribuit la eficacitatea serviciilor britanice de informaţii mai mult decît toată cohorta de agenţi pe care îi folosim".

Dar scriitorii s-au dovedit factori de preţ nu numai în domeniul codificării şi decodificării mesajelor. Richard Deacon observă: „Agentul de informaţii de înaltă clasă trebuie să posede simţul insolitului şi capacitatea de a face ca imposibilul să devină posibil". Or, cine altul dacă nu omul de litere dispune de o bogată fantezie, care-i permite să devină util în acest sens? Ceea ce au înţeles şi unii responsabili ai serviciilor de spionaj şi contraspionaj britanic, în momentul izbucnirii primului război mondial. El au creat o veritabilă bancă de idei, în care lucra aproape tot ce avea mai ilustru literatură naţională. „Clubul" funcţiona la Wellington House din Londra şi reunea personalităţi ca G.K. Chesterton, Conan Doyle, John Galsworthy, Thomas Hardy, George Trevelyan, Somerset Maugham, A.E.W. Mason etc. Unii dintre ei au conceput numai subiecte „poliţiste", dar alţii au executat chiar misiuni propriu-zise, înfruntînd primejdii serioase. Este cazul lui Mason care, după război, şi-a fructificat experienţa dobîndită ca agent în Spania, Gibraltar şi Maroc, scrînd nuvele á căror acţiune se petrece în locurile respective. Tot Mason a reuşit să-l atragă ocazional în contra-informaţii şi pe George Bernard Shaw. Un alt scriitor cunoscut pentru joncţiunea pe care o face într-o serie de romane ale sale între realitatea şi ficţiunea spionajului este Graham Greene, iar mai de curînd Key Fowlett, prezentat cititorilor români în almanahul Lumea 1983.

Imaginaţia scriitorilor s-a dovedit utilă şi în războiul civil din Spania (Ernst Hemingway, André Malraux, Ilya Ehrenburg), şi în cel de-al doilea război mondial. Un alt exemplu îl constituie Ian Fleming (părintele personajului literar 007 James Bond şi al multor altor „poveşti" de acest gen). Fapt este că în setul originalelor şi temerarelor sale proiecte, puse în circulaţie de serviciul de spionaj al marinei de război britanice, găsim şi ideea lui Fleming de a studia meticulos psihologia căpeteniilor naziste ale Germaniei, cu care ţara sa era în război. Cercetările i-au relevat o mare slăbiciune a şefilor hitlerişti pentru aşa-zisele „vieţi ocult e", magie neagră şi astrologie. Pe lîngă numeroase alte activităţi, mai ales în zona Atlanticului de Sud, Fleming şi-a constituit o adevărată echipă de „maeştri" în aceste şarlatanii, pe care a reuşit să-i strecoare pînă în intimitatea căpeteniilor hitleriste, contribuind, după cum susţine Deacon, chiar la despărţirea numărului 2 din ierarhia nazistă, Rudolf Hess, de numărul 1, Adolf Hitler, prin fuga lui Hess în Anglia.

La rîndul său, scriitorul Dennis Wheatley a stat multă vreme în bunkerul[1], construit din ordinul lui Churchill lîngă Whitehall, furnizînd numeroase proiecte serviciilor secrete britanice. Tot acolo el a scris un adevărat roman — de fapt, un raport de 12 000 cuvinte — în care, gîndind cum ar fi făcut-o un ofiţer de stat major din armata nazistă, a imaginat cum vede inamicul invadarea insulelor britanice şi a conceput punct cu punct un plan de contramăsuri, pentru o asemenea posibilă eventualitate. Wheatley s-a numărat printre „inventatorii" unuia dintre cele mai substanţiale şi spectaculoase succese ale serviciilor secrete britanice „omul care n-a existat niciodată", a cărui istorie revista Magazin istoric a dezvăluit-o[2], în relatarea scriitorului (de asemenea „în slujba Maiestăţii Sale") Ewen Montagu. Aceeaşi senzaţională operaţie a format, încă din 1950, subiectul unui roman al fostului ministru Sir Alfred Duff Cooper cu titlul Operation Heartbreack, iar Ian Colvin a scris tot atunci o suită de articole. În această operaţie, s-au mai găsit alături Sir William Berethy Purchase, medicul legist al Spitalului londonez Saint-Paucras, şi canadianul William Stephenson, „Temerarul", agent de legătură între W. Churchill şi F.D. Roosevelt în materie de spionaj, ale cărui acţiuni publi-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 12/1982: 3-5/1969.

cui românesc le-a urmărit în serialul din revista Lumea şi de la televiziune şi în prezent în filmul de lung metraj Un comando pentru apa grea.

Tot Wheatley, în preajma debarcării aliate din Normandia, a mai regizat „o şotie". A găsit un actor care semăna leit cu Montgomery şi — în timp ce adevăratul feldmareşal îşi vedea de treburi în Marea Britanie — l-a pus să circule prin Africa de Nord, să inspecteze trupele şi să mobilizeze soldaţii, convinşi că-l au în faţa ochilor pe popularul „Monty". Statul major german a fost astfel indus în eroare; putea să jure că aliaţii vor debarca în zona Mediteranei apusene.

Exemplele s-ar putea înmulţi, cel mai notoriu în ultimul deceniu fiind al lui John Le Carré. Dar să ne oprim aici şi să constatăm că, în majoritatea cazurilor, participarea scriitorilor a fost inspirată de conştiinţa că îşi slujesc ţara.

Rîndurile de faţă vor aduce — sperăm — cîteva lumini în plus pasajului pe care Magazin istoric îl reproduce, în cele ce urmează, din cartea lui Deacon. Din acest pasaj (cu titlul şi subtitlurile aparţinînd revistei) aflăm, printre altele, că Daniel Defoe, universal cunoscut ca autor al fermecătoarei şi instructivei povestiri a aventurilor lui Robinson Crusoe, care au legănat copilăria atîtor generaţii, avea mai multe „corzi la arcul său". Strălucit pamfletar, autor al primelor note de călătorie — din Edinburgh —, inspirat creator de proză beletristică, el şi-a exersat curajul, fantezia şi puterea de muncă şi într-o activitate mai puţin publică, dar în care — potrivit aprecierilor oficialităţii britanice — nu a adus mai puţine servicii ţării sale.

L. SĂRĂŢEANU

Interviu cu Jack Spintecătorul

Prezenţa unui dizident (persoană care nu aparţinea Bisericii Angliei) în rîndurile Serviciului secret britanic ar fi făcut senzaţie şi în sec. XIX. În orice caz, la începutul veacului, o asemenea posibilitate era absolut de neconceput. Şi, totuşi, în sec. XVIII, Daniel Defoe (c. 1660-1731) autorul lui *Robinson Crusoe* şi al lui *Moll Flanders*, un rebel, pamfletar revoluţionar şi dizident, a fost folosit — după cum a recunoscut el însuşi — de regina Ana (1702-1714), fiica lui Iacob II[1], „în mai multe scopuri onorabile, deşi secrete".

Personaj cu multiple faţete, Defoe a fost pentru unii dintre contemporanii săi întruparea diavolului, pentru alţii un mare patriot. Biografii săi au surprins acest aspect al personalităţii sale. În veacul nostru, James Sutherland, de pildă, scrie: „Atacat de adversarii politici ca fiind un mercenar, un saltimbanc de stat, o unealtă de închiriat, o pană scandaloasă, un bastard ce scuipă venin, un autor ce scrie pentru a-şi cîştiga existenţa şi care trăieşte din defăimări, Defoe nu se mulţumea să surîdă răbdător la aceste insulte şi să sugereze că acuzaţiile depăşeau măsura. Avea un fel ipocrit de a afirma că era absolut fidel principiilor lui, că niciodată nu făcuse compromisuri, că totdeauna căuta să evite disputa, în favoarea bunei înţelegeri... Acceptîndu-i sfidarea, biografii săi l-au declarat fie un oportunist viclean şi fără scrupule, fie un gentleman fidel crezului său şi denigrat pe nedrept de contemporani".

Evocîndu-i activitatea în Serviciul secret, istoricii au dat verdicte la fel de contradictorii. Unii nu i-au cunoscut misiunile şi de aceea nici nu au acordat credit ideii că Defoe a fost spion, alţii l-au descris ca pe unul dintre cei mai desăvîrşiţi profesionişti pe care i-a avut Serviciul secret de-a lungul secolelor, cumulînd în propria-i persoană un întreg serviciu secret.

Daniel Defoe a foşt fiul lui James Foe, fabricant de lumînări din Londra. Numele Defoe poate fi o afectare, o combinare a semnăturii „D. Foe" într-un singur patronim, cu păstrarea prenumelui Daniel. Adevărul este că dizidentul Daniel era destul de snob; în *Tour Through England and Wales* (Călătorie prin Anglia şi Ţara Galilor), el menţionează „antica familie normandă De Beau-Foe", lăsînd să se subînţeleagă că ar fi fost descendent al acesteia, fără însă a putea demonstra în vreun fel.

Crescut la Newington Academy, Daniel a primit o lecţie pentru toată viaţa în ceea ce priveşte primejdia la care se expun ambiţioşii, cei dornici de putere: trei dintre colegii lui fuseseră executaţi pentru participare la rebeliunea ducelui de Monmouth[2]. Începînd din acea zi, Daniel hotărîse să-şi construiască ascensiunea politică susţinînd numai partida învingătorilor.

Dar dacă am găsit loc să criticăm ipocrizia cu care Defoe îşi invoca principiile, nu fără a recurge însă la expediente şi compromisuri, nu putem omite că, în cursul carierei sale, în cîteva rînduri, el a riscat foarte mult şi că aceste riscuri s-au soldat de două ori cu închisoarea, iar o dată chiar cu stîlpul infamiei. În scrierile şi pamfletele sale, Defoe a uitat de prudenţa de care a dat dovadă în alte împrejurări ale vieţii. Din multe puncte de vedere, el a fost plin de contradicţii. Deşi dizident şi puritan prin origine şi pretenţii, el avea patima curselor de cai; în cărţi, în conversaţiile de zi cu zi, predica virtutea, dar avea o mare slăbiciune pentru femeile uşoare şi pungaşi (chiar hoţi de drumul mare, ca Jack Spintecătorul[3]), care îl fascinau. Ca ziarist, Defoe a fost practic primul reporter de

---

[1] Cel mai important eveniment public al domniei reginei Ana a fost unirea Marii Britanii şi Irlandei cu Scoţia, în 1707, act la care Daniel Defoe şi-a dat o neostoită osteneală.

[2] Fiu natural al regelui Carol II, James Scott, duce de Monmouth, a pretins la moartea acestuia tronul Angliei, în locul lui Iacob II (1685). A fost decapitat.

[3] Celebru tîlhar englez, Jack Spintecătorul (1702-1724) comitea zilnic jafuri în Londra şi împrejurimile ei. A fost de mai multe ori arestat şi de fiecare dată a evadat din celulă. A murit spînzurat. Daniel Defoe i-a consacrat o nuvelă, un pictor al vremii i-a zugrăvit portretul, iar scriitorul Ainsworth a scris romanul *Jack Spintecătorul*.

crimă; în săptămînalul *Applebee's Journal* a publicat o suită de articole despre viețile unor criminali celebri și a realizat chiar un veritabil interviu luat lui Jack Spintecătorul, în care acesta își povestea fărădelegile.

A contractat o căsătorie rezonabilă și respectabilă cu fiica unui negustor din City, care i-a adus o zestre de 3 700 lire. La vîrsta de 25 ani, a fost implicat în răscoala ducelui de Monmouth. Executarea camarazilor lui și faptul că el însuși a scăpat ca prin minune de închisoare l-au învățat însă, cum am mai arătat, că era cuminte să eviți angajamentele donchihotești în favoarea unor cauze pierdute.

Cînd la Toryi, cînd la whigi

Defoe a eșuat în afaceri și eforturile făcute în acest sens l-au dus la faliment. În 1702, a publicat anonim pamfletul *The Shortest Way with Dissenters* (Modul cel mai rapid de a termina cu dizidenții), pe care l-a scris, afirmă el, pentru a dovedi că dizidenții „trebuiau anihilați, spînzurați, alungați și tot ce poate fi mai rău". Cum se face că dizidentul Defoe a redactat o atît de virulentă diatribă la adresa propriei categorii? Explicația sa personală este că, exagerînd perceptele reacționarilor din Înalta Biserică, cerînd excomunicarea dizidenților, deci mergînd chiar mai departe decît ar fi îndrăznit să o facă toryi (membrii Partidului Conservator), el ar fi demascat extremismul partizanilor Înaltei Biserici. Dar acest gen de afirmații ambigue riscau să aibă rezultate contrare scopurilor autorului. Într-adevăr, toryi au aplaudat pamfletul, foarte satisfăcuți de ideile lui Defoe.

După un timp de cugetare, ei au înțeles însă că fuseseră luați în derîdere și, la 3 ianuarie 1703, contele de Nottingham a semnat un mandat de arestare contra lui Defoe, căci foarte curînd s-a aflat că autorul pamfletului anonim nu era altul decît el. *London Gazette* a publicat un anunț prin care se ofereau 50 lire celui care ar fi furnizat informații utile pentru arestarea autorului. Defoe s-a ascuns și de acolo i-a trimis lui Nottingham o scrisoare: „Dacă Excelența Sa îmi ordonă să-l servesc un an și mai bine pe cheltuiala mea, mă voi duce voluntar în armatele Sale din Țările de Jos, unde mă voi prezenta oricăruia dintre coloneii de cavalerie pe care mi-l va indica Excelența Sa... Prin comportarea mea vreau să-mi ispășesc vina și să cîștig iertarea Excelenței Sale. Mi se pare mult mai onorabil decît să o cerșesc".

Nottingham nu s-a lăsat însă impresionat. De aceea Defoe s-a oferit să se pună la ordinele lui Robert Harley, conte de Oxford[1], care n-a reușit nici el să-l determine pe Nottingham să-și schimbe părerea. Între timp, Defoe a fost descoperit în casa unui țesător și tîrît în închisoare. Se știe cu certitudine că Harley a fost protectorul lui Defoe, iar acesta omul lui de încredere. Unii afirmă chiar că Harley l-a incitat pe Defoe să scrie pamfletul cu atacuri la adresa extremiștilor toryi.

În cele din urmă, Daniel Defoe a datorat libertatea bunelor oficii ale lui Harley. Documentele private ale acestuia dovedesc clar că, o bună bucată de timp a domniei reginei Ana, Defoe a servit ca agent al Serviciului secret, la ordinele lui Harley și ale lordului Godolphin, secretar de stat. Cînd a fost concediat de către regina Ana, în 1710, lordul Godolphin l-a recomandat personal pe Defoe succesorului său Harley, ca agent secret de încredere. Defoe fusese atît de eficace pe cînd erau whigii (liberalii) la putere, încît toryi, lăsînd la o parte prejudecățile, au continuat să-l folosească în aceeași specialitate.

El reprezintă unul dintre primele exemple de membru important al Serviciului secret folosit de partide sau guverne rivale, diametral opuse. Ceea ce constituie, de fapt, un omagiu adus capacităților scriitorului în meseria de spion. În prefața uneia dintre lucrările sale, Defoe și-a rezumat astfel poziția politică: „Totdeauna am gîndit că adevărata maximă politică, fundamentală, pentru a face această națiune fericită, este următoarea: guvernul nu trebuie să fie părtinitor... Treaba oamenilor de stat este nu de a fi părtinitori, de a dezbina națiunea în facțiuni, nici de a le asmuți pe unele contra celorlalte. Sarcina lor ar trebui să fie... menținerea echilibrului între diversele interese ale națiunii..."

Daniel Defoe (gravură de epocă)

În p. 57: un pamflet anticlerical l-a adus pe autorul lui Robinson Crusoe la stîlpul infamiei. În ciuda intervenției poliției, populația îl aclamă, aruncînd cu flori

În așteptarea „plicurilor" lui Harley

Atunci cînd a cerut ajutorul lui Harley pentru a ieși din închisoare, Defoe a fost mînat însă de considerente practice foarte urgente. Într-una dintre scrisorile sale către contele de Oxford, în 1703, el menționa: „Șapte copii a căror educație cade în sarcina mea, pentru a face să li se umple mintea, dacă punga nu se poate — datorie care dacă nu e plătită nu va putea fi niciodată recuperată —, sînt pentru mine un izvor de griji, care adesea mă copleșesc". O altă epistolă a lui Defoe

[1] Contele Harley, prim-ministru în 1710, i-a folosit pe Defoe și Swift ca scriitori politici.

către Harley conţinea argumente pentru crearea unui nou Serviciu secret britanic, care să permită furnizarea de informaţii detaliate despre toate colţurile regatului, către miniştrii reginei, astfel încît să se poată cunoaşte cu certitudine, în orice clipă, atitudinea fiecărui oraş, a fiecărui district faţă de guvernul la putere. Era indispensabil pentru guvern, susţinea Defoe, să se ştie totul despre caracterul şi moralitatea judecătorilor, ale oamenilor Bisericii şi notabililor din oraşe şi parohii, ca şi despre partidele pentru care aveau intenţia să voteze ei. Propunerea aducea foarte mult cu un sondaj de opinie din epoca modernă.

Ideea i-a surîs lui Harley. În vara lui 1704, el l-a însărcinat pe Defoe să străbată incognito toată ţara, sub pseudonimul Alexander Goldsmith, şi să culeagă informaţii. Un agent secret călare investiga opinia compatrioţilor lui. „Sînt absolut convins că această călătorie va pune bazele unui serviciu de informaţii cum n-a mai avut niciodată Anglia", îi scria el lui Harley în acelaşi an. Misiunea primită l-a satisfăcut pe Defoe, printre altele, pentru că iubea grozav intriga; scrisorile sale sînt pline de accese de exuberanţă şi dovedesc mîndria autorului pentru caracterul secret al însărcinării sale şi pentru primejdiile pe care le presupunea ea.

Ca majoritatea agenţilor secreţi, Defoe se afla adesea strîmtorat cu banii: „magazia se goleşte — se lamenta într-o scrisoare — şi se completează din surse particulare insignifiante". În stilul său, acesta era un mod pe jumătate glumeţ, pe jumătate încărcat de reproş, de a sugera că următorul „plic" de la Harley ar fi binevenit. Serviciul secret britanic era însă proverbial de avar cu agenţii săi. De obicei, fondurile alocate acopereau cheltuielile angajate de aceştia cu luni în urmă. Deviza lui Harley era: „un tratament aspru faţă de agenţi pentru a-i ţine permanent treji". Comportarea sa faţă de Defoe îi dădea acestuia o veşnică incertitudine în ceea ce privea viitorul lui.

Dar dincolo de problemele pecuniare generate de zgîrcenia lui Harley, cei doi au avut relaţii foarte cordiale şi reciproc mulţumitoare. Atît Harley cît şi Godolphin s-au bazat pe judecata lui Defoe. În negocierile care au avut loc ulterior între Anglia şi Scoţia, în vederea unirii din 1707, ei s-au orientat, în principal, după rapoartele trimise de Defoe. Căci acesta era mult mai mult decît un simplu furnizor de informaţii. În vreme ce agenţii precedenţi, chiar cei plasaţi pe trepte ierarhice superioare, se mulţumeau cu simpla transmitere a informaţiilor, Defoe făcea sinteza lor şi-şi întocmea rapoartele astfel încît ele să conţină şi învăţămintele ce trebuiau trase. El era, mai presus de orice, un agent politic cu un ascuţit simţ al observaţiei şi interpretării faptelor. „Whigii sînt slabi, îi scria el lui Harley, şi uşor de manevrat; întotdeauna au fost aşa. Dezbinaţi-i pe cît posibil şi totul va merge bine. Flataţi-i pe imbecili, căci sînt mulţi printre ei. Cumpăraţi-i cu cîte o slujbă pe ici, pe colo: va fi o favoare cu urmări bune pentru noi".

Minciuna — unealtă de lucru

La întoarcere, Defoe a beneficiat de protecţia autorităţilor contra oricărei noi urmăriri a justiţiei. Lordul Justice Parker a verificat acuzaţiile îndreptate împotriva lui şi a acceptat în mod formal ideea că Defoe era un sprijin loial al Coroanei. Dealtfel pentru el era mult mai bine să fie pus sub o protecţie oficială de culise, căci propria lui activitate îl aducea adesea în situaţia de a fi arestat. În acea epocă, scriitorii erau suspectaţi de a fi posibili spioni, iar Defoe era unul dintre cei care combinau spionajul cu literatura. În călătoriile sale de-a lungul şi de-a latul Angliei, a cules material pentru ultima sa lucrare, *Tour Through England and Wales*.

În vara lui 1706, Harley l-a trimis pe Defoe la Edinburgh, în vederea tratativelor pentru unirea Parlamentului englez cu cel scoţian. Cu ocazia acestei misiuni, scriitorul a primit instrucţiuni ce depăşeau cu mult pe cele date de obicei unui agent secret. În afară de colectarea de informaţii, Defoe era pregătit să joace un rol activ în favoarea unirii, căutînd să-i convingă pe scoţieni că era cea mai bună soluţie pentru ţara lor. Şi nu era o sarcină uşoară. De asemenea, instrucţiunile prevedeau ca el să submineze influenţa duşmanilor unirii şi să-i convingă pe scoţieni că Anglia nu urmărea să se amestece în viaţa Bisericii scoţiene. În plus, această uriaşă sarcină trebuia îndeplinită nu în calitate de negociator, învestit cu puteri depline, ci ca simplu vizitator al Scoţiei, care emitea păreri personale, pe care urma să le prezinte într-o formă cît mai persuasivă.

Harley se arăta în continuare la fel de meschin în recompensarea lui Defoe, după cum reiese dintr-o scrisoare trimisă de acesta: „Cît despre familie, şapte copii etc... Aşa că, domnule, aveţi în grijă o văduvă şi şapte copii". Era o aluzie clară la ceea ce i se putea întîmpla şi la răspunderea ce apăsa asupra lui Harley.

James Sutherland, biograful lui Defoe, subliniază că „munca lui în Scoţia, în verile anilor 1706 şi 1707, a constituit cel mai mare succes al vieţii sale publice, ieşită din obişnuit şi totuşi obscură". Biograful nu pune la îndoială că, în timpul şederii în Scoţia, Defoe a apelat deseori la minciună ca unealtă de lucru, dar a muncit eficace pentru ţara sa. Defoe pretindea că venise la Edinburgh pentru a exploata o fabrică de sticlă sau un teren agricol. Mai tîrziu, cînd astfel de poveşti au dat semne de uzură, a spus că scria o istorie a unirii şi o nouă versiune a psalmilor. „Am spionii şi pensio-

narii mei pretutindeni — îi scria lui Harley — şi mărturisesc că cel mai uşor lucru din lume este să recrutezi oameni care să-şi trădeze prietenii. Am spioni în Cameră, în Parlament, oriunde şi, sub pretext că scriu istorie, îi fac să-mi povestească tot". În sfîrşit, la 18 ianuarie 1707, cele două parlamente au votat actul de ratificare, iar în martie, regina Ana a promulgat unirea. Defoe a considerat că s-a achitat de misiune.

El lucra într-un fel cu totul original, pe căi ocolite, aşa încît nu e uşor să rezumi cu precizie, în termeni simpli, ce anume a făcut sau ce rezultate a obţinut. Sub anumite aspecte a fost un şef de reţea. Tehnic vorbind, era folosit ca agent şi plătit conform rezultatelor, dar el realiza şi coordonarea informaţiilor culese de alte persoane şi încerca adesea, din proprie iniţiativă, că contureze o politică. Este poate unul dintre motivele pentru care s-a afirmat, dealtfel eronat, că a fost şeful Serviciului secret al epocii. Cînd Harley a părăsit postul, l-a sfătuit pe Defoe să servească mai departe guvernul. Treptat, încrederea pe care o căpătase Defoe în capacitatea sa de a influenţa situaţiile l-a făcut să propună autorităţilor măsuri din ce în ce mai îndrăzneţe şi mai originale. Una dintre aceste idei, bazate pe experienţa de agent secret, era „o curte de apel pentru toţi cei lezaţi sau oprimaţi, fie ei prinţi, popoare din Europa pînă la capătul lumii". În fondul ei, această propunere se asemăna mult cu prima concepţie despre o Societate a Naţiunilor a lui Woodrow Wilson. Totodată, scriitorul îşi folosea tot mai des pana ca armă în activitatea de spionaj şi de contraspionaj. Era un efort deliberat de a influenţa politica în cel mai subtil mod.

În româneşte de Maria BERCEANU

UN MARTOR INCOMOD

(Urmare din p. 52)

putut înrola în armată, Aitken a preferat să rămînă civil, funcţionînd o vreme ca un fel de reprezentant „militar" al Canadei pe lîngă Marele Stat Major britanic. Biograful nu zăboveşte asupra acestei atitudini nu tocmai eroice a subiectului său, nu o explică, dar nici nu încearcă să-i găsească scuze. Se pare că, şi pe atunci, milionarii se socoteau exceptaţi de la regulile aplicate muritorilor de rînd, mai ales de la cele care riscau să-i facă prea curînd muritori.

Aitken a folosit perioada conflictului, aşa cum folosise şi perioadele precedente, pentru a se îmbogăţi şi a-şi crea noi şi utile relaţii. În noiembrie 1916, el şi-a asigurat controlul deplin asupra lui *Daily Express* şi, tot atunci, a fost forţa motrice a unei „lovituri de palat" care a dus la înlocuirea primului ministru britanic H.H. Asquith (socrul lui Anton Bibescu[1]) cu David Lloyd George. Preocupările sale politice şi cele de presă au început să se împletească din ce în ce mai strîns. Taylor citează numeroase cazuri în care Beaverbrook, acum proprietarul de fapt al cotidianului, îl admonesta pe redactorul-şef pentru că „exagera cu obiectivitatea" şi nu ţinea în seamă „delicatele mele interese de afaceri, ca să nu mai vorbim de interesele de ordin public". După cum notează Taylor, „Beaverbrook a sosit în Anglia ca om bogat şi şi-a folosit averea pentru a răzbate mai întîi în politică şi apoi în gazetărie. Era exemplul perfect de parvenit, care stîrnea ostilitate în rîndul tuturor partidelor, aproape indiferent de orientarea lor".

Această ostilitate nu l-a împiedicat pe Lloyd George să-l numească, în februarie 1918, pe proaspătul lord în postul de ministru al Informaţiilor. Ceea ce însemna, de fapt, că îi revenea sarcina de a coordona propaganda de război a Angliei atît pe cuprinsul imperiului britanic, cît şi în străinătate, îndeosebi în Statele Unite care intraseră cu mai puţin de un an înainte în conflict. Beaverbrook avea oarecare experienţă în acest domeniu. Ca reprezentant „militar" al Canadei el născocise metode de publicitate care aveau să se generalizeze, trimiţînd pe front pictori, fotografi şi operatori de filme, pentru a fixa pe pînză, hîrtie şi celuloid imaginile giganticei încleştări armate.

„Beaverbrook a condus primul său departament cu amestecul de entuziasm nerăbdător şi de loialitate faţă de cauza care avea să caracterizeze multe dintre activităţile sale ulterioare, scrie Taylor. Nici el, nici directorii pe care i-a numit în fruntea diverselor servicii nu au acceptat vreun salariu. În aparenţă, gestul era generos. Dar mulţi i l-au reproşat ca pe o tentativă de a-şi utiliza averea personală pentru a se pune la adăpost de critici: cum să obiectezi cuiva care munceşte pe gratis?... În plus, a intrat foarte repede în conflict cu Foreign Office-ul, care făcea tot ce-i stătea în putinţă pentru a deveni un for tutelar al Ministerului informaţiilor. Bătălia a fost lungă şi grea, căci Harold Balfour, ministrul de externe, era un politician abil şi încercat în lupte... Ca să se răzbune, Beaverbrook a pretins, la un moment dat, că Balfour este hermafrodit, deoarece nimeni nu l-a văzut în pielea goală". La o jumătate de secol distanţă, în legătură cu această remarcă, Taylor l-a întrebat pe Beaverbrook dacă mulţi alţi miniştri fuseseră văzuţi în pielea goală. Celălalt a izbucnit în rîs şi i-a răspuns: „Îţi merge mintea! Nimeni nu s-a gîndit să mă întrebe asta".

În octombrie 1918, Beaverbrook a demisionat. Aveau să treacă 22 ani pînă la o nouă numire a sa în fruntea unui minister. În primii ani interbelici, el s-a consacrat întăririi imperiului său de presă. După ce a încercat, fără succes, să cumpere cotidianul *Daily Chronicle* şi săptămînalul *Sunday Times*, a înfiinţat propriul său săptămînal, *Sunday Express*. Dar despre această a doua parte a carierei sale vom vorbi într-un articol viitor.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1978.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

MONUMENT

Pe marginea notelor Erou veteran (nr. 11/1981) și Completări gorjene (nr. 6/1982), colonel (r) AUREL POCIOVĂLIȘTEANU, veteran din cele două războaie mondiale, din Tîrgu Jiu, ne scrie: Monumentul dedicat amintirii eroului Gheorghe Lărgeanu, zis Braia, căzut în primul război mondial a fost ridicat în 1934 de Gh. Tătărescu, dar nu este opera lui Brâncuși, ci a unui meșter locainic.

În ziua de 14 octombrie 1981, într-o ședință de comunicări și referate ce a avut loc la Muzeul județean Gorj, cu prilejul comemorării a 65 ani de la luptele pentru apărarea orașului Tîrgu Jiu — ședință la care am participat și eu ca veteran — prof. Vasile Andrițoiu a evocat pe eroul Lărgeanu-Braia, făcînd și precizarea că monumentul din Crasna a fost ridicat de Gh. Tătărescu.

SUBLOCOTENENTUL EROU

Veteranul din primul și din al doilea război mondial ION ARTUR IASCU, din București, ne relatează despre fapta de eroism săvîrșită în primul război mondial de sublocotenentul în rezervă Nicolae Pătrășcoiu, comandantul companiei a 7-a din Regimentul 13 Gorj care, însoțit doar de un subordonat (gornist), a capturat o importantă cantitate de material de război de la o unitate inamică aflată în satul Arsuri, localitatea natală a eroului.

Pentru fapta sa, sublocotenentul N. Pătrășcoiu (în imagine, într-o fotografie din acei ani) a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul", cu „Virtutea militară", a fost făcut mare cavaler al „Legiunii de onoare" etc. Nicolae Iorga scria în Neamul românesc din octombrie 1916: „[Pătrășcoiu] a făcut minunea fiindcă era de pămîntul lui".

În prezent, eroul este nonagenar, trăiește în București și este general-maior în retragere.

DUPĂ 50 ANI

Ing. VIRGIL COMAN, din București: În Cronica mărunță din nr. 3/1983 se spune: „Manualul automobilistului de Eugen Cuzin este o carte...". Realitatea este alta. Eugen Cuzin a avut două cărți: **Legea și Regulamentul circulației. Text și comentarii** și **Anuarul automobilelor din București**, ed. 1933.

Volumul **Manualul automobilistului** a fost tipărit de ing. Virgil Coman în 1921 și au apărut 12 ediții din care una în 1933, ultima fiind în 1948.

Am indicat cele de mai sus spre rectificare, ne scrie corespondentul nostru bucureștean. Rectificare pe care o facem, precizînd doar că știrea — cu eroarea respectivă — a apărut în presa bucureșteană de acum cîtei decenii.

Totodată cititorul nostru mai menționează și următoarele lucrări al căror semnatar este: Automobilul pe înțelesul tuturor, Panele de automobil (în colaborare), Aplicațiile industriale ale oscilografului catodic (în colaborare).

PROFESOR

Cu multă bucurie și emoție am citit articolul despre Ilie Minea, din nr. 4/1983, fostul meu profesor de la Facultatea de istorie din Iași — ne mărturisește GEORGETA CURPĂN, profesoară pensionară, din Tîrgu Ocna. Mi-am reamintit cei patru ani de cursuri și examene. Ascultam cu atenție și plăcere expunerile lui în oră. Avea un stil clar, curgător, atrăgător. A fost un profesor valoros, care se impunea studenților săi.

Vă mulțumesc pentru publicarea acestui articol.

Cristian POPIȘTEANU

POȘTA CONCURSULUI

Pe marginea concursului Magazin istoric, ediția 1982, Întrebări cu... imagini, (al cărui regulament a apărut în nr. 4/1982) ne-au scris mai mulți cititori, împărtășindu-ne gîndurile și sentimentele lor față de noul concurs, față de revistă. Iată cîteva dintre aceste scrisori.

ROMULUS CIOROGARIU, din Deva: Curiozitatea mea pentru surpriza pregătită de noul concurs a fost mare, iar surpriza este plăcută. Țin să-mi exprim toată mulțumirea și gratitudinea organizatorilor și întregului colectiv redacțional.

IOAN MOTIOC, din Turda: Sînt unul dintre acei cetățeni care iubesc istoria și dispun de colecția completă a revistei. Participînd la concursuri, am avut întotdeauna satisfacții pentru că mi-am îmbogățit cunoștințele de istorie și am reușit să înțelc răspunsurile exacte.

ANTON DODE, din com. Modelu, jud. Călărași: Din concursurile dv. am cîștigat și la propriu și la figurat.

VALERIU PETRE, din Galați: În eventualitatea că doriți să participați cu mai multe seturi de talioane, este suficient să le anexați foii de hîrtie pe care ați trecut răspunsurile și adresa dv. completă.

CAROL RĂDOI, din București; EUSTAȚIU CONSTANTIN MĂRCULESCU, din București; MENDEL FISCHMAN, din Timișoara; DUMITRU TEODORU, din Iași; IOANA DUMITRAȘCU, din Brăila: Mulțumiri pentru urările, propunerile și sugestiile adresate.

CONCURS
magazin istoric
3 TALON
DE PARTICIPARE EDIȚIA 1983

CONTENTS (Romanian History) I. POPESCU-PUȚURI The Outstanding Hero, the Hero of Heroes ● I. ARDELEANU 1933. The Antifascist National Committee ● C. POPIȘTEANU A Year from the Meeting of the Central Committee of the Romanian Communist Party, of June 1-2, 1982 ● N. CONSTANTINESCU The City of Tîrgoviște ● GH. PLATON, P. PĂLTĂNEA, P. CERNOVODEANU, G. CRISTEA PITEȘTEANUL 1848 — 135 Years ● Ș. BURDA, D. DRĂGUȘ The Căuaș and Dipșa Treasures ● THE XV-th ICHS: Prof. BIANCA VALOTA CAVALLOTTI (Italy) „The Tradition of the South-European Studies Was Born in Bucharest" ● Ș.S. GOROVEI The Moldavian Cantacuzinos (III) ● M.I. DRAGOMIRESCU, V. BORDEIANU Unique Schools in the Fascism Haunted Europe ● In Bucharest, 50 Years Ago ● T. HOLBAN 1588. Jesuits in Moldavia

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. POPESCU-PUȚURI Le Héros peucommun, le héros deshéros ● I. ARDELEANU 1933. Le Comité National Antifasciste ● C. POPIȘTEANU Un an depuis la Séance du C.C. du P.C.R. du 1-2 Juin 1982 ● N. CONSTANTINESCU La Cité Tîrgoviște ● GH. PLATON, P. PĂLTĂNEA, P. CERNOVODEANU, G. CRISTEA PITEȘTEANUL 1848 — 135 ans ● Ș. BURDA, D. DRĂGUȘ Les Trésors de Căuaș et Dipșa ● LE XV-ème CISH: Prof. BIANCA VALOTA CAVALLOTTI (Italie) „La Tradition des études sud-est européennes est née à Bucarest" ● Ș.S. GOROVEI Les Cantacuzènes Moldaves (III) ● M.I. DRAGOMIRESCU, V. BORDEIANU Écoles uniques dans l'Europe hantée par le fascisme ● À Bucarest, il y a 50 ans ● T. HOLBAN 1588. Des Jésuites en Moldavie

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ПОПЕСКУ-ПУЦУРИ Особенный герой, герой героев ● И. АРДЕЛЯНУ 1933. Антифашистский Национальный Комитет ● К. ПОПИШТЯНУ Один год от Пленума ЦК РКП 1-2 июня 1982 г. ● Н. КОНСТАНТИНЕСКУ Крепость Тырговиште ● Г. ПЛАТОН, П. ПЭЛТЭНЯ, П. ЧЕРНОВОДЯНУ, Г. КРИСТЯ ПИТЕШТЯНУЛ 1848—135 летие ● Ш. БУРДА, Д. ДРЭГУШ Сокровища в Кэуаше и Дипше ● XV МКИН: Проф. БИАНКА ВАЛОТА КАВАЛЛОТТИ (Италия) „Традиция юго-восточных европейских исследований родилась в Бухаресте" ● Ш.С. ГОРОВЕЙ Молдавские Кантакузины (III) ● М.И. ДРАГОМИРЕСКУ, В. БОРДЕЯНУ Единственные школы в Европе, свирепствующей фашизмом ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● Т. ХОЛБАН 1588. Иезуиты в Молдове

INHALT (Rumänische Geschichte) I. POPESCU-PUȚURI Der einzigartige Held, Held der Helden ● I. ARDELEANU 1933. Der antifaszistische nationale Ausschluss ● C. POPIȘTEANU Ein Jahr seit der Plenarsitzung des Z.K. der R.K.P. vom 1-2. Juni 1982 ● N. CONSTANTINESCU Die Burg Tîrgoviște ● GH. PLATON, P. PĂLTĂNEA, P. CERNOVODEANU, G. CRISTEA PITEȘTEANUL 1848 — 135 Jahre ● Ș. BURDA, D. DRĂGUȘ Die Schätze von Căuaș und Dipșa ● DER XV CISI: Prof. BIANCA VALOTA CAVALLOTTI (Italien) „Die Tradition der südost-europäischen Studien ist in Bukarest geboren" ● Ș.S. GOROVEI Die Moldauer Cantacuzinen (III) ● M.I. DRAGOMIRESCU, V. BORDEIANU Einzigartige vom Faszismus verheerte Schulen in Europa ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● T. HOLBAN 1588. Jesuiten in der Moldau

SUMARIO (Historia rumana) I. POPESCU-PUȚURI El héroe destacado, héroe de los héroes ● I. ARDELEANU 1933. El Comité Nacional Antifascista ● C. POPIȘTEANU Un año desde el Pleno del C.C. del P.C.R. del 1-2 de junio de 1982 ● N. CONSTANTINESCU La fortaleza Tîrgoviște ● GH. PLATON, P. PĂLTĂNEA, P. CERNOVODEANU, G. CRISTEA PITEȘTEANUL 1848 — 135 años ● Ș. BURDA, D. DRĂGUȘ Los tesoros de Căuaș y Dipșa ● EL XV° CICH: Prof. BIANCA VALOTA CAVALLOTTI (Italia) „La tradición de los estudios sud-este europeos ha nacido en Bucarest" ● Ș.S. GOROVEI Los Cantacusinos de Moldavia (III) ● M.I. DRAGOMIRESCU, V. BORDEIANU Escuelas únicas en Europa azotada por el fascismo ● En Bucarest, hace 50 años ● T. HOLBAN 1588. Los jesuitas en Moldavia

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăsel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427